DR. ANT. GINDELY'HO

DĚJEPIS VŠEOBECNÝ

PRO NIŽŠÍ TŘÍDY STŘEDNÍCH ŠKOL.

PŘEKLAD

JOS. ERBENA.

SVAZEK PRVNÍ:

VĚK STARÝ.

Druhé, proměněné vydání.

[illegible] obrazci a 2 lithografovanými mapkami.

V PRAZE.
NÁKLADEM B. TEMPSKÉHO.
1876.

Vynesením vys. c. k. ministerstva kultu a vyučování ze dne 9. září 1874 č. 11889 přijata jest tato kniha v prvním vydání za učebnou.

Tiskem Jindř. Mercy-ho v Praze.

Již první vydání této učebné knížky dějepisné bylo po úmyslu p. spisovatele jediné odhodláno pro nižší třídy středních škol našich, jakkoli se ho na některých školách, zvláště reálních, i ve třídách vyšších užívalo. Nemíně práce své původního určení jejího dáti odcizovati a uznávaje nad to i potřebu věčího ještě zdokonalení jejího, ustanovil se p. spisovatel netoliko německý text prvního svazku zevrubně předělati, nýbrž i do druhého svazku uvésti mnohá zkrácení i podstatné změny. Tak vychází i český překlad obou svazků v jiné, přiměřenější ještě podobě na veřejnost, vedlé čehož náleželo ještě po míře hlediště p. spisovatele vykázati i historii států slovanských (kromě českého), jako k obecnému rozvoji středověkého lidstva skrovnější měrou prý se přičinivších, místo osobité na závěrku téhož svazku a položiti šíře jen o těch, kdož v té příčině byly jsou v skutku s věčí váhou. Že tím ostatně přehlednost a užitečnost díla v obmezeném určení jeho sotva asi vzala nějaké újmy, o tom nebude snad mezi znalci podstatné pochybnosti.

V Praze dne 12. září 1875.

Jos. Erben.

Starý věk.

Úvod.

§. 1. Ponětí a rozdělení dějepisu všeobecného.

[Co jest dějepis světa?] Dějepis světa čili dějepis všeobecný jest vylíčení všelikých vážných událostí, jež od nejstarších časův jsou se zběhly a nynější stav člověčenstva způsobily.

[Jak se rozděluje dějepis všeobecný?] Pro snadnější přehled vypravování dělí se dějepis na doby následující:

1. Dějiny starého věku; tyto sáhají od početí nejstarších zpráv historických až do počátku stěhování se národů (375 po Kr.);

2. Dějiny věku středního jdou od počátku stěhování se národů až do objevení Ameriky (1492);

3. Dějiny věku nového počínají objevením Ameriky a dochodí až do našich dní.

§. 2. Přehled zemí, známých za starověku.

(Asie.) Nesmírné prostranství, nesoucí jmeno Asie, bylo starým s věčí část neznámo, neboť o severních a východních krajinách nevěděli téměř ničeho, o vnitřních částech pak dostalo se jim teprvé později zpráv podstatnějších. Za to měli zevrubnější povědomosť o zemích, prostírajících se kolem zálivu perského, moře středozemního a černého, poněvadž byly sídly nejstarších státův. Jsouť to zejmena: Persie, Medie, Assyrie, Babylonie, Syrie, Palaestina, Foenicie a Malá Asie.

(Afrika.) Z Afriky, která starým slula Libye, znali pouze pobřeží severní, zejmena pak Egypt a území Karthaginské.

(Evropa.) Evropa dodělala se za věku starého jen s část věčí váhy; bylyť to zejmena Řecko, Macedonie a Italie. Když

ale panství Říma také za hranice Italie se rozšířilo a země podrobené v kruh kultury latinské uvedeny jsou, počaly věčí váhy nabývati též Hispanie, Gallie (Francie), Britannie a Germanie (Německo).

§. 3. Rozličný rozvoj národů.

Rozliční národové, na něž člověčenstvo znenáhla bylo vzrostlo, zůstali buď na nízkém stupni osvěty, buď domohli se vyšší dokonalosti. Zejmena objevují se kmenové, živící se zvěroa rybolovem, na stupni nejnižším; jsou to tak zvaní národové lovečtí. Výše stojí již národové kočovní, kteříž se stády svými v širých krajích (kočevištích) se potulovali, hledajíce jim příhodných pastvišť; tito osvojili si již početné vědomosti a zkušenosti. Teprvé ti národové, kteříž živili se zemědělstvím, jsouce zároveň v stálých sídlech usazeni, povznesli se trvale nad stav nezřízeného zástupu lidí, honících se za ukájením pouhých tělesných potřeb a chtíčů. Při těchto národech dospěla řemesla (průmysl) do věčích rozměrův, a oni jsou to, kteříž početnými vynálezy, jako měr, vah i písma literního, nepřetržitý pokrok člověčenstva možným učinili. Jakýmsi podstatným doplněním činnosti národův zemědělských byli národové kupčící. Tito kupujíce jednak prostředkem pouhé směny, jednak za drahý kov (peníze) plodiny přírodni a výrobky umělecké jiných národův, rozváželi je po bližších i vzdálenějších krajinách. Tím však seznamovali se národové na vzájem s výrobky práce a zručnosti své, odkudž více se zdokonalovali, než kdyby kromě všeho obchodu byli zůstali. Národové, kteří v průmyslu, umění a vědách nějak vynikli, stavše se takto jakýmis učiteli druhých a přičinivše se tím podstatně k pokroku všeho člověčenstva, slovou národové kulturní. Jejich příběhové jsou odtud vším právem hlavním obsahem historie.

I. Oddělení. Dějiny kulturních národův asijských a afrických.

§. 4. Židé.

1. Zemiště jejich.

Palaestina, zemiště Židův, slula původně Kanaan. Severní hranici její činil Libanon, východní a jižní poušť, západní moře střední. Čelní řeka země jest Jordan, která tvoříc v běhu svém jezera Meromské a Genezaretské (Kinneretské, jinak mořem Galileiským nazvané), ústí se do moře mrtvého. Jordan dělí zemi na dvě nestejné půle, z nichž jedna, západně Jordanu ležící, za dob římského panství na Judsko, Samařsko a Galileji se rozpadávala; druhá, na východě Jordanu položená, nazývala se Peraea. Znamenitější města byla:

V Judsku: Joppe, přístavní město, Bethlehem, rodiště spasitelovo, Jericho, Silo, jisté doby sídlo nejvyššího kněze i archy úmluvy, Jeruzalem, hlavní a stoličné město země.

Jeruzalem, na čtyrech pahorcích položený, povýšil David na hlavní město říše své. Nejpevnější částí jeho bylo hořejší město, prostírající se na hoře Sion. Chrám stál na hoře, řečené Morija, a dělil se na předsíň, svatyni a nejsvětější. V nejsvětějším stála archa úmluvy, kterou střežili dva cherubíni. V svatyni byl oltář zápalný, zlatý stůl na chleby posvátné a po každé straně pět zlatých sedmiramenných svícnů. Před chrámem spatřovala se dvě nádvoří, vnitřní, určené pro kněze, pro přípravy k obětem a uschování potřebného nádobí, vnější pro lid, jemuž bylo zapovězeno vstupovati do vnitřních prostorů chrámových. Na stavbě a ozdobení chrámu pracováno za Šalamouna půl osma roku, při čemž nešetřeno nejdražších hmot, jako zlata, vzácných dřev a t. d. Po zboření chrámu Šalamounova postaven později sice nový chrám, ale bez bývalé nádhery. — Východně Jeruzalema zdvihá se hora Olivetská.

V Samařsku: Samaří (Samaria, za římských časův Sebaste), stoličné město království israelského za doby jeho trvání; Sichem, střediště modloslužby, pokud za jistou dobu panovala.

V Galileji: Nazareth, domov spasitelův za jeho mladosti; Emauzy a Tiberias při jezeru Genezaretském.

Obr. 1. Mapa Palaestiny.

2. Dějiny Židův.

[**Mojžíš.**] Židé, kteří měli Abrahama svým praotcem, stanuli trvale po mnohém sem a tam se potulování nejprvé v Egyptě a vzrostli tak prodlením času v národ četný. K rozkazu hospodinovu vyvedl je odtud Mojžíš, a sice do země Kanaan,

této „zaslíbené země“, kde již Abraham stánek svůj byl postavil, což stalo se ale teprv po 40 letech, když se byli zejmena v pustých krajinách, na jih Palaestiny položených, co kočovníci bídně obživovali. V této době spořádal Mojžíš všechen jich státní, církevní i soukromní život prostředkem zevrubného zákonodárství. Ačkoli mu nebylo přáno, dojíti cíle tohoto putování, zřídil to přece ještě za svého živobytí, aby Kanaan po všechen budoucí čas rozdělen zůstával mezi 13 kmeny národa židovského, kteří od 12 synův Jakubových (vnuka Abrahamova) pochodili.

[**David.**] Po jeho smrti dobyli Židé věčího dílu Kanaanu; v dobytí celé země překážely jim však útoky sousedních národů. Mnohé porážky, průchodem času sobě způsobené, jali se počítati na vrub té věci, že neměli jako jiní národové krále, jenž by je spravoval a vodil; neboť v čele jich byli do času volení vojvodové, tak zvaní soudcové. Tito musili po vůli lidu ustoupiti králům; Saul byl první, David z kmene Juda (1065—1015) byl druhý v řadě nových panovníků. Tento dobyl sobě ve válce proti Filištinským zabitím obra Goliáše o národ nemalých zásluh, ale popudil tím i Saula v té míře na sebe, že musil před ním utíkati. Když pak Saul v jedné nešťastné bitvě s Filištinskými život sobě vzal, vrátil se David a zvítěziv nad přívrženci předchůdce svého, dosedl na trůn. Jím nastala Židům doba velké vnější slávy. David přemohl všecky odpůrce Židův a rozšířil panství jejich až k Eufratu a zálivu arabskému. Jeruzalem povýšil na hlavní město říše své.

[**Šalamoun.**] Za syna jeho Šalamouna, pověstného svou moudrostí (1015—975), nezveličovala se sice říše co do objemu, přece však rostla sláva její. Šalamoun provedl mnoho nádherných staveb, mezi nimiž byl na předním místě chrám Hospodinův. K němu přidružil se brzo velikolepý královský palác, ozdobený krásnými zahradami a vodovody, kromě toho letní palác na Libanoně a úpravné věže na Antilibanoně, vykládané slonovinou, z nichž otvíral se rozkošný pohled do vůkolí Damašku. Při samém dvoře královském panovala v pravdě asijská nádhera. Průmysl a tržba mocně se zvelebily a Židé rozšířili obchody své s mnohými sousedními národy až do Indie. Ale lesk ten měl také svou temnou stránku; tím že Židé na svých obchodních cestách cizích mravův mnohonásobně poznávali, vznikla i šířila se brzo modloslužba, a přílišný náklad, vedený

od krále na stavby a vydržování dvora, způsobil veliké zvyšování daní.

Proto žádal lid po smrti Šalamounově při synu jeho Rehabeamu snížení jejich. Když však lidu v této žádosti jeho odepřeno, odtrhli se severní kmenové a založili říši Israel čili Efraim. Rod Davidův panoval odtud jen v říši judské, kteráž obsahovala kmeny Juda, Simeon a část kmene Benjaminova. Tímto odštěpením a ustavičnými téměř různicemi vnitřními, způsobenými napořád šířící se modloslužbou, připravili se Židé o všecku váhu a tak stalo se, že říše israelská r. 720 od Assyrských, říše pak judská r. 586 od Babylonských jest zničena. Obyvatelstvo pak odvedeno s část do zajetí.

§. 5. Foeničané.

[**Zemiště jejich.**] Na severozápadě Palaestiny, v pobřeží, prostírajícím se mezi mořem středním a Libanonem, seděli Foeničané. Země jejich je úzký, ale úrodný pruh přímořský, kdež nejrozmanitější rostliny výborně se daří, a kteráž proto od starých nazvána „loukou pestrých květů“. Nejznamenitější města byla Sidon, Tyrus (Zor), Aradus (Arvad), Berytus a Biblus. Města foenická měla mezi sebou spolek na vzájemnou bezpečnost, o jehož společných záležitostech raděno se na občasných sjezdech. S počátku bylo město Sidon sídlem vlády spolkové, později předstihnul je Tyrus vážností a bohactvím i stal se tudíž sám čelním městem spolku.

[**Tržba a průmysl Foeničanů.**] Foeničané nepřestávali jediné na té výživě, kteréž jim půda poskytovala, ale spřátelivše se záhy s blízkým mořem, vydali se na obchod zámořský a brzo domohli se touto cestou velkého bohactví a vlivu. Byvše s počátku pouhými plavci pobřežními, pouštěli se znenáhla na šíré moře, na konec pak stala se jim již i kotlina středomořská těsnou a oni rozšířili svá obchodní podniknutí za sloupy Herkulovy (vrata Gibraltarská) až do samé Anglie i pokusili se také, a to se šťastným výsledkem, o objetí Afriky. Aby tržbu svou s věčí bezpečností prováděti mohli, zakládali záhy již stanice obchodní, a to jednak ve vnitřní Asii k ochraně svých obozův (karavan), jednak na březích zemí a ostrovů, od nich navštěvovaných, k záštitě lodí nákladních. Zboží, jímž tržba foenická se zanášela, byly buď plodiny přírodní, od jiných národů

vyměňované, buď výrobky vlastní práce a činnosti průmyslné. Tak zejmena provozovali obchod s látkami hedbávnými a bavlněnými, s perlami a drahými kameny z Indie a Kytaje, se zlatem a vonnými kadidly z Arabie, s vínem a stavebním dřívím z Aegypta, se zlatem rýžovaným, stříbrem, pepřem, vlnou, slonovinou, pštrosími pery a otroky z Afriky a t. d. Sami pak znali se v hornictví, těžíce zejmena v Hispanii veliké množství stříbra; obdělávajíce též mistrně kovy, hotovili z nich, jakož i ze slonoviny a jantaru, rozličné náčiní i šperky. Dle pověsti vynašli také sklo. Zvláště proslavili se barvířstvím nachovým. Barvivo nachové připravovali ze šťávy jistého plže, na pobřeží foenickém zhusta se vyskytujícího, a barvili takto tenké látky vlněné, jichž ceny tak se zdražily, že prvotně toliko králové, nejvyšší kněži a osoby knížecí nachem se odívali. Lid obecnější spokojoval se toliko nachovým lemováním (obrubou) šatu. — Foeničanům přičítán též, ač neprávě, výmysl písma literního a ražení peněz; v pravdě asi jen tyto nálezy zdokonalili a rozšířili.

[**Dějiny Foeničanů.**] Doba květu Foeničanů připadá do l. 1500—722 př. Kr. Tehdy těšili se ještě dokonalé nezávislosti i neměli v obchodních podniknutích svých nikdež soka sobě rovného. Nejvýš přihazovalo se, že následkem vnitřních různic nespokojená pokolení ze země se vystěhovavše, nové osady zakládala nebo starší zvelebovala. Takovýmto různicím děkují na př. Tyrus a africké Karthago velikosti a rozkvětu svého. Když však v Asii mocní dobyvatelé počali se jeviti, přišli Foeničané o svoji samostatnosť. Nejprvé stali se závislými od říše assyrské (722), později musili krále egyptského za vrchního pána svého uznati, na to dostali se pode jho Babylonských (604) a konečně podstoupili svrchovanosť Persův a Macedonův. I pod cizím panstvím neumálila se tržba foenická; teprvé když Alexander macedonský v Egyptě město Alexandrii založil, kteréž tržbu světovou k sobě potáhlo, pozbyli Foeničané na vždy důležitosti své. Kde druhdy bohatá města stávala, spatříš nyní toliko bídné chatrče chudých rybářův.

§. 6. Egypťané.

[**Zemiště jejich.**] Egypt, prostírající se na severovýchodě Afriky, jesť, jak staří říkávali, dárek Nilu. Řeka tato protéká

zemi směrem od jihu k severu a svlažuje ji povodněmi svými. Následkem každoročních plíští v zemích, pod rovníkem se rozkládajících, kdež řeka v hornaté a jezerné krajině má své vrchoviště, rozvodňuje se Nil každým rokem a vystoupiv z břehův, zatápí zemi, zvláště pak dolejší Egypt do té míry, že jezeru se podobá. Opadne-li voda, zůstaví řeka tučnou naplaveninu, kteráž činí půdu velice úrodnou. Strojené průplavy rozváděly vodu i v ta místa, kam vlastním tlakem nestačila vniknouti. — Již záhy dělil se Egypt ve tři díly, a sice: Egypt hořejší čili Thebais s hlavním městem Thebami; Egypt střední čili Heptanomis s hlavním městem Memfidou; Egypt dolejší (pro svou podobnost s řeckým D [Δ] později též Deltou zvaný) s městy Heliopolis, Sais a Alexandrií.

Obr. 2. Mapa Egypta.

[Dějiny.] V čelo četných rodů panovnických této země staví se Menes, který vykázal Nilu pobřežními hrázemi stálé koryto a založiv město Memfis, způsobil tím říši své, kteráž vnitřní Egypt obsahovala, jakési střediště. Nástupcové tohoto panovníka postavili obrovské pyramidy, jež byly kryptami králův. Četné a těsné chodby vedly do samé vnitřní komory, kdež vlastně mrtvola ukládána. Vchod do pyramid skrýván pečlivě, tak že s těží jej bylo pod vnější obezdívkou vypátrati. Z pyramid, posud zachovaných, pochází největší od krále Chufu; tato byla původně 480 stop vysoká, držíc obsah 90 mill. krychlových stop; na postavení jejím pracovalo prý 100000 lidí za plných 30 let. — Mimo Egypt střední vznikla i v hořejším

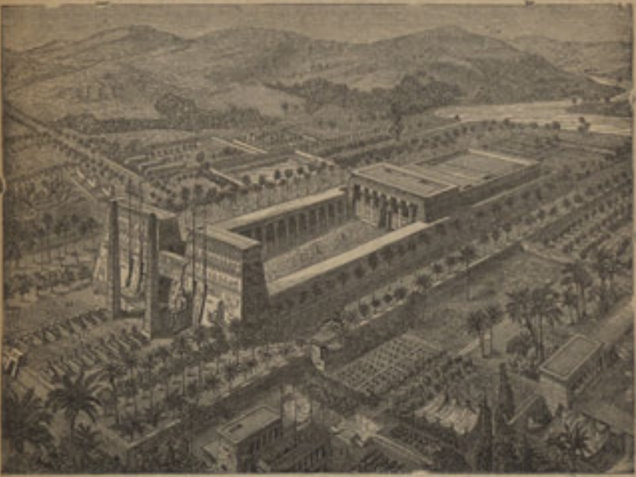
Egyptě říše, jejímž hlavním městem byly **Theby**. Králové zdejší rozšířili panství své na jih i na sever i učinili konec samostatnosti říše Memfidské. Nejpamátnější král této říše byl **Moeris** (před r. 2000 př. Kr.), kterýž v příčině náležité úpravy zátop Nilu založil jezero po svém jmenu nazvané a postavil labyrint.

Labyrint byl velkolepý palác říšský, jenž obsahoval nesčíslné množství komnat, síní, chodeb a jiných prostorů pod zemí i nad ní. Řek Herodot, jenž byl na své oči labyrint spatřil, pronáši se o něm v ten smysl, že, kdyby sebraly se všecky zdi a stavení, jež Řekové jsou vyvedli, v jednu hromadu, nevyrovnaly by se ještě jak praci tak nákladností egyptskému labyrintu. Dále praví Herodot, že měl labyrint 12 dvorů a 3000 pokojů, z nichž polovice byla nad zemí a polovice pod zemí. Ještě stkvěleji zní jiné zprávy, podlé kterých byly prý všecky vchody a sloupy z mramoru parského, všecko zdění ze žulových balvanů a celé stavení tak důkladné, že za sta let nevzalo nižádné pohromy. Nyní spatřuji se z něho chudé zříceniny, kterýmiž jde průplav.

Tento dávní květ Egypta, proslavený obrovskými stavbami, přetržen jest nájezdem kočovních kmenův, kteříž zovou se **Hyksové**. Za dobu 500 let (2100—1600 př. Kr.) drželi zemi v tuhém poddanství, dokud králům hořejšího Epypta nepovedlo se, sprostiti ji cizího jha. Opět nadešla Egyptu doba nového rozkvětu, potrvavši déle jednoho tisíciletí, za kteréž Egypťané měli dosti času a příležitosti, prospívati poznovu v uměních a vědách. Dřevní zálibu v stavbách zdědili králové (faraoni) této doby, a ta jevila se nad jiné v **zakládání chrámův a palácův**.

Mezi stavbami t. způsobu vyniká zvlášť starobylý chrám v **Karnaku**, kterýž postupným přistavováním nových chrámů, síní a podsíní a zdvižením soch vyrostl na velikolepé skupenství umělecké, jež tři čtvrtě míle v objemu drželo a jehož ssutiny posud ještě pozorovatele mocným podivením naplňují. Vcházelo se k němu dvojitou řadou sfingův, t. j. obrovských soch, vytesaných z jediného balvanu čedičového, porfyrového neb syenitového, a slučujících rozličným pořádkem podoby lidské a zvířecí, na př. s trupem berana nebo lva poprsí některého krále či boha. Sochy ty spoléhaly na podvalech týchž kamenův. — Půl hodiny vzdálí Karnaku zdvíhá se při vsi **Luksoru** druhá spousta rozvalin; jsouť to zbytky chrámu, kterýž okolo r. 1500 př. Kr. král Amenofis III. na počesť boha Amona Rá postavil, a kterýž s chrámem Karnackým spojen byl kladenými silnicemi, jakož i alejí sfingův ve dvou řadách. Mimo bezčetné sloupy a obrovské postavy beranův a lvů ozdobeny byly chrámy též obelisky, t. j. čtverhrannými, do špice se končícími sloupy, z jediného kusu kamene vytesanými. Tak pokryla se prodlením času říše, zvlášť pak Theby i s vůkolím, bezčetnými chrámy, paláci, sochami a jinými nádhernými stavbami a děly uměleckými.

Následující obrazec 3. seznamuje nás s takovým egyptským stavením chrámovým. Rozsáhlými zdmi, obklopujícími celé stavení, a

Obr. 3. Egyptské stavení chrámové.

širokou, sochami sfingův (obr. 4.) ozdobenou ulicí vcházelo se k tak zvaným pylonům, t j. k vysokému pyramidálnímu soubraní, jehož vraty vstupováno do prostranného nádvoří, sloupovým podloubím obklopeného Z tohoto nádvoří přišlo se přímo do chrámu samého, do jehož vnitřních prostorů toliko kněžím a zasvěcencům vstupovati se dopouštělo. Sloupy i stěny chrámů egyptských byly nápisy hieroglyfickými takořka posety. Hieroglyfy naznačovaly věci nebo ponětí, o něž se jednalo, způsobem obrazným a byly vlastním písmem Egypťanů, jímž písmo literní bylo neznámo. V obrazci 5. spatřujeme sloupové loubí, pokryté hieroglyfy.

Obr. 4. Sfinx.

Samostatnosť Egypta a zvláštnosť rozvoje jeho přestaly, když Kambyses, král perský, panství své i na tuto zemi vztáhnouti sobě umyslil. Král egyptský Psammenit utržil blíž

Pelusia rozhodnou porážku, v jejížto následcích do Memfidy se uchýlil. Kambyses poslal nyní k řečenému městu po Nilu nahoru loď a vyzýval je ke vzdání se. Ale Egypťané vyhrnuli

Obr. 5. Sloupové loubí.

se na loď, zničili ji a posádku její pobili. Když pak Kambyses proti Memfidě sám vytrhnuv, město vzdáti se byl přinutil, nařídil soud, jenž by nalezl o trestu za pobití mužstva na lodi. Ten rozhodnul, že za každého člověka, na lodi zabitého, po desíti Egypťanech má býti odpraveno; 2000 jinochů, mezi nimiž i králův syn se nacházel, bylo podlé tohoto nálezu s provazem kolem hrdla na smrť vedeno. Zajatý král spatřiv syna svého v tomto průvodu, nezaplakal aniž uronil slzy, když uzřel dceru svou, ana v oděvu otrokyně vedlé jiných urozených panen vodu nosí. Ale když zhlédnul jednoho z bývalých tovaryšů svých, an vojákův za almužnu prosí, s hlasitým pláčem jal bíti se do hlavy. Když pak Kambyses, uslyšev o tom, po příčině tázati se dal, odvětil král: Neštěstí mé jesť příliš veliké, abych nad ním plakal, ale bída přítele, jenž v stáří žebrákem se stal, věru hodna jesť slz.

[Náboženství.] Víra v jednoho boha, kterouž Egypťané původně vyznávali, proměnila se postupem času v složité mnohobožství toho způsobu, že síly přírodní co zvláštní božstva ctěny jsou. Tak byla slunci (Osiris) a luně (Isis) božská pocta prokazována; k těmto bohům přidružilo se ctění oběžnic a později i nemalého počtu zvířat, tak že u Egypťanův s klaněním se oběžnicím i zvěroslužba spojována byla. Za posvátná zvířata považováni jsou býk (Apis), sokol, kočka, pes, krokodil a t. p. Jednotníky těchto druhův chovali jsou s velikou nádherou v chrámích, a zemřel-li některý takový svatý tvor, dostalo se mrtvole jeho podobně co člověku pocty balsamování.

Vlastní byl Egypťanům soud nad mrtvými. Zemřel-li kdo, ohlášeno to soudcům pohřebním. Čtyřicet soudců se dostavilo, a každý směl před nimi na nebožtíka žalovati. Vedl-li život nepořádný, odepřen mu pohřeb, osvědčily-li se však žaloby nepodstatnými, nebo nebylo-li vůbec žalobníků, pohřben jest nebožtík dle řádu. Zhusta stávalo se, že musily děti mumie rodičů svých doma podržeti, dokud nebyly pozůstalé dluhy zaplaceny. — Zemřel-li král, obvlekl se celý národ v smutek, chrámy jsou zavřeny a konání všech slavností na dobu 72 dní zastaveno. Po projití té doby dosednuto k soudu i nad mrtvým králem, a jen v tom případě, svědčil-li učiněný nález v jeho prospěch, směl býti král slavně pohřben.

[**Rozdělení národa na kasty.**] Egypťané dělili se dle stavů a živností (zaměstnání) na více tříd (kast). Nejvznešenější byla kasta kněží a válečníků; ostatní lid dělil se podlé živností v kasty řemeslníků, kupců, plavců, tlumočníků a pastýřů. V čele lidu postaven král, jehož považováno za pána země a náměstka božího. Život jeho řídil se nezměnitelnými pravidly; každé zaměstnání jeho mělo svůj den a hodinu, ano hostinám jeho vyměřeny i způsob pokrmů a míra nápojů. Král byl vázán obětovati denně, při čemž nejvyšší kněz ctnosti jeho lidu vychvaloval, pravě, že jest pobožný, střídmý, spravedlivý, šlechetné mysli a milovník pravdy, štědrý odměňovatel a karatel milosrdný, kterýž netresce podlé míry provinění.

§. 7. Babylonští a Assyrští.

[**Zemiště jejich.**] Oba tito národové měli sídla svá v Asii po březích řek Eufratu a Tigridu. Země, ležící mezi oběma těmito řekami, počnouc od Ktesifona, t. j. z těch míst, kdež spojoval obě řeky tak zvaný průplav královský, až k hrdlům jejich do perského zálivu slula Babylonie (v bibli Sinear), a hlavním městem jejím byl Babylon. Assyrie nacházela se na levém břehu Tigridu, přiléhajíc východní svou hranicí k vysočině

iranské. Hlavní město její bylo Ninive. Pramenem bohatosti těchto zemí byly výroční povodně, kteréž rozváděny jsouce stro-

Obr. 6. Mapa původní perské, babylonské a assyrské říše.

jenými stokami a průplavy, celou zemi potřebnou vodou zásobovaly, způsobujíce dle zpráv starých takovou úrodnost, že jest až k víře nepodobné.

[Ninus a Semiramis.] Za dávních časův (okolo r. 1250 př. Kr.) objevil se v Asii mocný válečník jmenem Ninus. Ten shromáždiv kolem sebe nejsilnější a nejstatečnější jinochy, cvičil je ve zbraních a navykal je snášeti všeliké svízle. Po té postaviv se v čelo jejich, napadl několik říší a zmocnil se panství nad nimi; jediná Baktrie, nemíníc poddati se, kladla mu odpor. Střediště moci jeho nalezalo se v Assyrii, odkudž říše, jím založená, nazývána assyrskou. Nyní jal se stavěti město sídelní a vykázal mu takové rozměry, aby mu nebylo rovného na zemi. Městu dána podoba obdélného čtverhranu a kolem něho vystavěna ohromná zeď zvýši 100 stop, tak široká, že po ní tři vozy vedlé sebe mohly pohodlně jeti; pro lepší obranu byla zeď opatřena 1500 věžemi. Toto město, jehož rozlohu prorok Jonáš udává

na tři dni cesty a jehož rozvaliny mají podnes objem 15 německých mil, obdrželo jmeno Ninive.

Po vystavení města Ninive obnovil Ninus útok svůj na říši Baktrů. Podnikl výpravu s vojskem čítajícím 1,700,000 mužů pěchoty, 210.000 jezdců a 10.000 kosných vozů, porazil Baktry v bitvě a vzal po delším obléhání též hlavní město Baktru. Poněvadž při smrti své zůstavil syna ještě nedospělého, ujala se vlády manželka jeho Semiramis. Tato byla se vyznamenala při obléhání Baktry neohrožeností svou do té míry, že obrátivši na se pozornosť Ninovu, ženou jeho se stala; nyní, když sama vlády se ujala, objevilo se, že jesť dokonale rovna zemřelému choti svému. Ona provedla nejen veliké množství velikolepých staveb — zámků, průplavů, sadů —, nýbrž vydala se též na výpravu proti Indii v čele vojska čítajícího 3 milliony mužů pěchoty, 500.000 jezdců a 100.000 kosných vozů. V bitvě, svedené s králem Indů Stabrobatem při řece Indu, zvítězila a překročila po té řeku po lodním mostě s celým vojskem svým. Avšak nyní obrátilo se štěstí válečné. Indové zvítězili nad Assyrskými a způsobili jim tak hrozné ztráty, že toliko třetina vojska přes Ind se spasila. Semiramis sama byla poraněna a přišla u lidu o dřevní svou vážnosť. Brzo na to postoupila vládu synu svému.

[**Nebukadnezar.**] Déle šesti století trvala říše assyrská, až posléze za prostopášného Sardanapala dokonale zanikla (606). Místo její zaňala nyní říše novobabylonská, jejíž kolébka byla ještě před nedávnem provincií assyrskou. Nejmocnější panovník říše této byl Nebukadnezar (604—561), který nejen panství své až k hranicím Afriky rozšířil, ale též děly uměleckými se proslavil. Opravilť staré průplavy babylonské, sloužící k pravidelnému zavodňování země, a dal kopati nové. Babylon, hlavní město říše své, rozšířil a zvelebil do té míry, že považováno za nejnádhernější město Asie.

Mezi jiným založil tam též světoznámé visuté zahrady, které křivě přičítány byly Semiramidě. Zahrady tyto skládaly se z vysokých, na ohromných klenutích spoléhajících tarasův, kteréž byly pokryty takovým množstvím prsti, že i nejsilnější stromy mohly dobře kořeny v ní pustiti. Zvláštními čerpadly hnána do nich voda z Eufratu, tak že sady měly vždy důstatek potřebné vláhy. Starý palác královský opravil s nebývalou nádherou a velikolepostí, podobně i chrám boha slunce Bela, kterýž měl podobu pyramidy 600 stop vysoké, tolikéž dlouhé a široké. — Když Persové říši novo-

babylonskou vyvrátili, pustlo hlavní město vždy více, z 9—10 mil dřevního objemu zbyl za nedlouho zalidněný okruh pouze $^1/_2$ míle. Ostatní prostor stal se pelechem šakalů a zvěře lesní a posléze nezůstalo ani jmeno rozvalinám obrovského města, jehož poloha přišla takto v dokonalé zapomenutí.

§. 8. Persové.

Kolébkou Persův, panujícího kmene v říši stejného jmena, byla země prostírající se mezi zálivem perským a pouští kermanskou. Nejstarším stoličním městem králův bylo město Persepolis (Hrad perský), s kterýmž vystřídalo se, když říše nabyla velikého objemu, později město Susa. V Pasargadách byly krypty králův, vytesané ve skále.

Cyrus.

Zakladatelem veleříše perské jesť Cyrus. Hned první života osudy tohoto neobyčejného muže nejsou bez jisté báječnosti. Povídáť se: Medskému králi Astyagovi zdálo se jednou, že dcera jeho Mandana porodí syna, kterýž zbaví ho trůnu. Chtěje se tomu vyhnouti, vyvdal ji otec za Persu Kambysa v tom domnění, že syn kmene cizího nikdy nestane se vládcem medským. Přestrašen druhým snem, že syn z tohoto manželství opanuje Asii, odevzdal syna Mandanina, právě narozeného, sluhovi svému Harpagovi, přikázav jemu, aby ho usmrtil. Služebník však nevykonal rozkazu toho, nýbrž svěřil chlapce jistému pastýři, aby ho vydal dravé zvěři; ale ten vychoval chlapce za vlastního. Když bylo Cyrovi deseť let, zvolili ho chlapci při hře za krále. V této vlastnosti poručil soudruhům svým, domy stavěti, poselství vykonávati a p. Všichni ho poslechli, jen jeden, syn jistého vznešeného Meda, neučinil, co mu bylo poručeno. Tu dal ho Cyrus chytiti a potrestal ho za jeho neposlušnosť. Chlapec ale běžel s pláčky k otci a žaloval mu, co se mu bylo stalo, tento pak šel k Astyagovi a stěžoval sobě na Cyra. Astyages dal si zavolati Cyra a tázal se ho, jakým právem opovážil se trestati syna vznešeného muže. Chlapec se však nezalekl, nýbrž odpověděl bez rozpaků, že se onomu dobře tak stalo, poněvadž ho co zvoleného krále neposlechl. „Vždyť víš", dodal, „že sluší krále poslouchati".

Když Astyages na takovou smělou odpověď chlapce se zalíbením sobě prohlížel, napadlo mu pojednou, že poznává v obličeji jeho podobu dcery své Mandany. I jal se pátrati dále i

donutil pěstouna Cyrova hrozbami k přiznání. Rozhněvav se, že Harpagus rozkazu jeho tak špatně naplnil, uzavřel u sebe potrestati ho, i dal tudíž vlastního syna jeho usmrtiti a otci k hodům předložiti. Když byl Harpagus pojedl, ukázal mu král zbytky zabitého syna, se zalíbením pohlížeje na bolesť zoufalého otce. Astyages vzal nyní radu s kněžími (mágy), nenáleželo-li by mladého Cyra přece dáti zabiti; když ho ale tito upokojili, že sen tím již naplnění svého došel, že chlapci při hře Cyra králem byli zvolili, zůstavil ho při životě. Harpagus ale pomýšlel na to, jak by se pomstil. Když Cyrus vyrostl do let mládeneckých, vyzval ho Harpagus, aby postavě se v čelo Persův, svrhl medské jho. Cyrus poslechl té rady. Astyages vypravil proti němu vojsko, ale v zaslepenosti své svěřil vedení jeho Harpagovi. Tento zběhl s částí vojska k Cyrovi, tak že Astyages později toho potřebu uzřel, aby vyšel osobně k boji s vojskem valně již ztenčeným. U Pasargad poražen a zajat (558), chován jesť přece od Cyra poctivě až do smrti.

Tak dobyli si Persové nejen svobody, ale obdrželi i panství nad Medskem. Cyrus nepřestal však na tomto úspěchu, nýbrž napadl brzo potom i říši lydskou. Tam panoval toho času Kroesus, kterýž vládna ohromným bohactvím, pokládal se za nejšťastnějšího všech smrtelníků. Pověsť vypravuje, že mnoho let před nebezpečenstvím, kteréž mu teď od Cyra hrozilo, přišel k dvoru jeho moudrostí svou proslavený Řek Solon. S velikou samolibostí ukazoval prý mu král poklady své i otázal se ho konečně, koho by za nejšťastnějšího smrtelníka považoval, jsa toho očekávání, že Solon bude jmenovati jeho. „Tella Athenského“, zněla odpověď Solonova. Podiviv se tomu, tázal se Kroesus, proč by právě toho člověka za nejšťastnějšího měl. Řecký mudřec odpověděl: „Tellus žil v Athenách, když ještě květly, byl šťasten v kruhu svých dětí a vnukův, měl slušnou výživu a těšil se vážnosti svých spoluobčanů; sestárnuv pak valně, padl za vlasť v bitvě vítězné. Tak zavřen jesť krásným skonáním život dlouhý, šťastný a ctný“. — Kdo se ti vidí nejšťastnějším býti po něm, ptal se král dále. „Dva řečtí jinochové, Kleobis a Biton. Byliť bratři a dostalo se jim při veřejných zápasích čestné ceny. I přihodiloť se, že jednou k slavnosti musila matka jejich, jež byla kněžkou, do chrámu jeti. Poněvadž pak nebylo spřežení volů doma, zapřáhli se bratři sami do vozu

a dovezli matku až k chrámu. Lid blahořečil za to jinochům; mužové obdivovali se statečnosti, ženy pak dětinné lásce jejich. Matka, hluboce dojata, spěchala do svatyně, a vrhnouc se před sochou boha na kolena, prosila, aby dostalo se dětem jejím největšího dobra na zemi. Bratři spočinuvše zatím po velkém namáhání, pohřížili se v tvrdý spánek, z něhož více nepovstali". — Cizinče Athenský, vzvolal teď Kroesus nevrle, štěstí mé tak málo vážíš, že mne ani na roveň nemíníš postaviti sprostým občanům? Solon však klidně odpověděl, že nikoho nesluší před skonáním vyhlašovati za šťastného.

Brzo, hle, poznal Kroesus pravdu slov Solonových; neboť v rozhodné bitvě u Sard (549) poražen jest od Cyra a zajat. Vítěz odsoudil ho k upálení, a Kroesovi bylo vstoupiti na hranici. Hledě tak blízké smrti vstříc, vzvolal přemožen zármutkem: Solone, Solone! — Cyrus chtěje přezvěděti, co by ta slova znamenala, kázal Kroesovi s hranice sstoupiti a před ním se postaviti, žádaje sobě vysvětlení. Přemožený král vypravoval nyní, jakou byl měl rozmluvu se Solonem. Zamysliv se a dojat jsa, daroval Cyrus plenníkovi život a měl se k němu odtud šetrně. Avšak ani on nebyl tak moudrý, aby sobě z toho naučení vzal a nezapomínal, že mu na výbojné dráze jeho mnohé překážky hrozí záhubou. Štěstím opojen napadl též říši babylonskou a zničil ji, po té kráčel rychle od výboje k výboji, až padl v boji proti Tomiridě, královně Massagetův (529). Vítězná paní hodila prý hlavu zabitého do měchu, naplněného krví lidskou, řkouc při tom: Nasyť se krví, jíž jsi za živobytí nasytiti se nedovedl.

Darius.

Když Cyrův syn Kambyses, jenž byl dobyl Egypta, zemřel nezůstaviv potomků, zmocnil se trůnu jistý kněz (mág), kterýž vydával se za bratra nebožtíkova. Ale tajemství, že není z rodu královského, jest vyzrazeno a on od spiklenců zavražděn. Vůdcové spiknutí, sedm na počet, počali se nyní raditi, kdo by z nich králem býti měl, i smluvili se posléze, že rozhodnutí zůstaví bohu. Usnesli se totiž, že za svitání koňmo vyjedou za město, a toho že uznají za krále, jehož kůň nejdříve

zařehce při východu slunce. Kůň Dariův zařehtal první a Darius stal se takto králem (521). — Na perskou říši zdvihala se zatím velká nebezpečenství; rozliční národové domáhali se dřevní samostatnosti. Darius ale položil všecky podobné pokusy branně, toliko s Babylonskými nechtělo se mu hrubě dařiti. Po devatenáct měsícův obléhal marně Babylon, až odvaha Zopyrova pomohla mu k vítězství. Tento zohavil sebe sama a přešed k Babylonským, dokládal se, že Darius mu tak učinil i že se mu toho pomstí. Obležení uvěřivše slovům jeho, odevzdali mu vrchní velení, Zopyrus pak otevřel Persám brány.

Zjednav říši vnitřní pokoj, pomýšlel Darius na rozšíření její. Především vypravil se válečně proti Skythám, kočujícím při moři černém, později pokusil se též o dobytí Indie; podniknutí první prošlo beze všeho výsledku, při druhém pak dodělal se jen nepatrného úspěchu. Odboj osad řeckých v Malé Asii, kteréž od časů Cyrových uznávaly nad sebou svrchovanost říše perské, položil branně i umínil sobě, učiniti také konec samostatnosti Řekův evropských, rozhněvav se prudce z toho, že tito, byť i nepatrné, jsou měli účastenství v jejich odboji. Pokus ten se však nezdařil a poněvadž nástupcové jeho, většinou prostopášnostem oddáni, touž cestou se brali a o podrobení Řecka se stejnou tvrdošíjností jak nezdarem se pokoušeli, kráčela říše perská znenáhla vstříc nezbytné zkáze. A v pravdě přivedl ji proslavený válečník Alexander Macedonský v čtvrtém století př. Kr. k dokonalému pádu.

Darius, ač se mu ve všem dle vůle nedařilo, byl přece nejen statečným válečníkem, nýbrž proslavil se též co panovník; spořádalť zajisté bytelně říši, kterouž byl Cyrus sice rychle shromáždil, ale upevniti nestačil. Celou říši rozdělil na 20 satrapií (provincií), z nichž každá měla v čele místodržitele (satrapu), v jehož rukou záležela veškera moc. Důchody říše za Daria valně se rozmnožily; vynášelyť daně přímé 45 mill. zlatých ve zlatě. Důchod tento zvyšoval se ještě výročními dávkami v plodinách; tak šlo z Arabie 1000 liber rozličného kadidla, z Armenie 10.000 hříbat, z Medie 10.000 ovcí a 4000 koní, z Kolchidy vždy v pěti letech po 100 chlapcích a 100 děvčatech a t. d. Persie byla prosta všech daní. Vojenské silnice probíhaly celou říší a na důležitých místech, při průsmycích a sedlech, vystaveny jsou pevnosti. V čas pokoje vydržováno vojska 100.000 mužů, v čas válek svoláváno ho na milliony. Vybraným sborem byli tak zvaní nesmrtelní, tělesná to stráž králův, záležící z 2000 jezdců a 10.000 pěších, jichž schodek se ihned doplňoval.

Darius zavedl při dvoře přísný řád za tím účelem, aby velebnosť královská vyvýšena stála v očích lidu; neboť měl král býti považován za náměstka božího na zemi. Jen zřídka ukazoval se král lidu, a objevil-li se, stalo se tak se vší slavou a nádherou. Vstupoval-li do vozu, stavěl nohu na zlatou stoličku. Mágové s posvátným ohněm kráčeli před vozem boha slunce, za nímž ihned bral se povoz královský. Pod trestem smrti (kromě několika málo případův) zakázáno jeviti se před králem bez opovědi. Kdo puštěn k slyšení, tomu bylo vrhnouti se před králem k zemi. Královský dvůr čítal 15.000 osob, kterýmž dáváno denně všecko opatření v palácu.

II. Oddělení. Dějiny Řecka a světové monarchie Macedonské.

A. Dějiny Řecka.

§. 9. Sídla Řeků.

Vlasť dřevních Řeků hledati sluší na půlostrově, prostírajícím se jižně hor Olympských a Keraunských, jakož i na pobřežních ostrovech. Řecko těšilo se celkem šťastnému podnebí, počasí roční střídala se pravidelně i chválenať vždy čistota a zdravosť vzduchu. Ovoce, obilí a jiných věcí potravy lidské býval důstatek v Řecku, úroda však nestejná; neboť jisté krajiny nuzovaly se ve vodě, jiné zase nebyly od vysoké polohy a hornatosti způsobny k zemědělství. Nejdůležitější plodiny byly: obilí, ušlechtilé a jižní ovoce a víno. Lesy skrývaly hojnosť zvěře, mezi kterouž byly mnohé v Řecku nyní již vymřelé druhy, jako na př. lev. Včely poskytovaly tak chutný med, že nebylo a není posud nad něj; v moři loveno neumořitelné množství ryb všeho druhu. Ale největším dobrodiním, jehož byla příroda poskytla Řekům, byla nad obyčej hojná rozvilosť a šťastná poloha břehův. Moře způsobuje v nich veliké množství zálivů, hub, chobotů a přístavů, ostrovů a půlostrovů, činíc takto styky a spojení mezi obyvatelstvem velice snadné; tak zvykli jsou Řekové plavbě a životu námořnímu a záhy přidruživše se k národům kupčícím, dodělali se takovou cestou bohactví i moci.

Horstvo řecké prostupuje zemi hlavně dvěma směry, a sice jak od jihu k severu, tak od východu k západu. Za prvním směrem táhne se Pindus, čině rozhraní mezi Epirem a Thessalií, na východ odtud stojí hory Kambunské, západně pohoří Keraunské; tato pohoří činí severní hranici jmenovaných dvou krajin a vůbec celého Řecka. Chlum Olymp leží na východním konci Kambunských hor, jsa oddělen od báječného vrchu Ossy divokrásným údolím, u starých Tempe zvaným. S jihu přiléhá k Osse hora Pelion. Vnitřní rovina Thessalská jest na jihu zavřena tak zvanými horami Achajskými, jichžto východní konec nazýval se Othrys. Skoro rovnoběžně

s nimi jde jižně hřbet horský, Oeta zvaný, v jehož východním podhoří hledati sluší pověstnou soutěsku Thermopylskou. Jižně Oety zvedá se Parnass. Kromě těchto pohoří vyplněno jest střední Řecko početnými skupenstvími hor a ojediněnými vrchy i chlumy, z nichž nejčastěji jmenují se ještě pěkný a úrodný Helikon a studený i skalistý Cythaeron.

Střední Řecko spojeno jest šijí Korintskou s Peloponnesem. V horstvu Peloponneském jsou nejvyšší lesnaté pohoří Cyllene a strmý Taygetus.

Čelnější řeky v severním a středním Řecku jsou Peneus, Sperchius, Cefissus i Achelous; v Peloponnesu: Eurotas a Alfeus. — Ze zálivů vyniká záliv Korintský (nyní Lepantský). — Z mysů sluší uvésti: mys Artemisium (na severním konci Euboje), Rhium a Antirrhium (v zálivu Korintském) a Actium (v zálivu Ambrackém). — Čelnější jezera jsou: jezero Kopais v Boeotii, pak Acherusia v Epiru.

Krajinně rozdělovalo se Řecko takto:

I. Řecko severní:

1. Thessalie, 2. Epirus. Thessalští a Epiroté kladeni jsou od Řeků od skrovného vzdělání svého mezi polovičné barbary.

II. Řecko střední:

1. Aetolie, 2. Akarnanie, 3. Lokris západní při zálivu Korintském, 4. Doris, 5. Lokris východní při moři eubojském, 6. Phokis s městem Delphami, kdež bylo sídlo proslulé věštnice Apollinovy, 7. Boeotie, v níž byly Theby, hlava tamního spolku měst, 8. Attika s hlavním městem Athenami, 9. Megaris.

Žádné z měst řeckých nevzmohlo se k takové pověsti jako Atheny. Velikolepé stavby a nejkrásnější pomníky umění sochařského zdobily město toto ještě za doby kleslé slávy jeho. Nejvyšší částí města byl Výšehrad athenský (Akropolis), kdež chovaly se posvátné poklady města a státu. Zde stál i Parthenon, chrám vystavěný na počesť bohyně Pallady Athenské a ozdobený sochou její, mistrným to dílem sochaře Phidiáše. Pod Akropolí rozkládalo se vlastní město. Silné zdi spojovaly je s přístavy, mezi nimiž přednější byl Piraeus.

III. Peloponnes; v něm nacházely se krajiny:

1. Achaja, 2. Elis, s okresem chrámovým, jenž slul Olympia, kdež slavívaly se hry olympské, 3. Arkadie, 4. Messenie, krajina plná bohaté krásy jižní přírody. Roviny a stráně vrchův poskytovaly hojnosť obilí a jižního ovoce, travnaté

výšiny sloužily výbornými pastvišti. Čelní město Messene.
5. Lakonie s hlavním městem Spartou. Lakonie držela 78 čtver. mil, a však jen díl její byl úrodnou půdou, zejmena dolina, kterouž řeka Eurotas protéká. 6. Argolis, 7. Phliasia, 8. Sikyon a 9. Korinthie s městem Korinthem.

IV. Ostrovy v sousedních končinách moře. Nejznámější z nich jsou:

1. na západě: Korcyra (nyní Korfú), Ithaka (nyní Theaki), Zacynthus (nyní Zante či Zakytho);

2. na jihu: Cythera (n. Cerigo) a Kreta (n. Kandie nebo Kriti);

3. na východě: Cyklady (mezi nimi Delos, Paros, Andros, Naxos), Aegina, Salamis a Euboea;

4. na severovýchodě: Thasus, Samothrake a Lemnus.

5. Na konec počítány k Řecku z ostrovův, v pobřeží Malé Asie položených, též ostrovy: Tenedos, Lesbos, Chios, Samos, Sporady, Rhodus a Kypr, poněvadž od Řeků osazeny a obývány byly.

[Staré názvy obyvatel Řecka.] Původní obyvatelé Řecka byli Pelasgové, později nazývají se již Helleny. Tito jsou potomci dávních Pelasgův, ale promíšení příbuznými kmeny, kteří později prostředkem výboje vnikli jsou do vnitřního Řecka. Kmenové, kteří mezi obyvateli Řecka té doby, když tito sami již Helleny nazývati se počali, považováni jsou za nejmocnější, byli čtyři, zejmena: Dorové, Ionové, Achivští a Aeolové.

Doba první: Doba báječná dějin řeckých.

§. 10. Náboženství Řekův.

[Bohové řečtí.] V čele báječných dějin Řeků spatřuje se pověsť o původu světa a bohův samých. Podlé ponětí Řekův byli bohové bytostmi vznešenějších darův ducha i těla, lidem ale podobní, mocní a nesmrtelní. Rozeznáváno jich podlé jich sídel či bydlišť; nejstkvělejší a nejmocnější byli bohové nebeští. Jsoutě zejmena: 1. Zeus, panovník bohův i lidí. Jeho vlastním sídlem jsou nebesa, všickni zjevové na nich vycházejí od něho; on metá blesky, probouzí hromy a sesýlá úrodný déšť. Jako jest dílem jeho pořádek v přírodě, zejmena střídání se ročních počasí, tak spravuje on i osudy lidské, jsa tedy ochráncem zákonův i práva. V domě jeho stojí dvě nádoby, jedna naplněna

dobrými, druhá zlými dary, kteréž rozdává podlé vlastního uznání. 2. Hera, choť i sestra Diova. 3. Pallas Athena, dcera Diova, z jehož hlavy v plné zbroji byla vykročila. Ona jest bohyní chytrosti a umění, průmyslu i věd. Ona ochraňuje měst, podporujíc všecko, cožkoli směřuje k dobrému bydlu občanů; ve válce jest bohyní opatrného a spořádaného vedení. 4. Apollo jest bůh zdaru a pořádku, ochránce všeho dobrého a krásného v životě přírody i člověka. On má důvtip umění básnického, zpěvu a hry na struny, jsa vůbec mistrem všelikých krásných umění. 5. Artemis, bohyně lovu a čistoty tělesné. 6. Ares, bůh zuřivého, krvavého boje. 7. Hafaistos, bůh ohně. 8. Aphrodita, bohyně lásky. 9. Hermes, posel bohův a ochránce kupců. 10. Hestia, bohyně domácnosti. — Nade všecky bohy moře a vod předčí Poseidon s chotí svou Amphitritou. — K bohům pozemským sluší: Demeter, bohyně zemědělství; Dionysos, bůh vína; Pan, bůh stad. — Pluton a Persefona panují v podsvětí.

Podlé rozumu Řekův přebývali bohové nebeští na Olympu, vesele užívajíce života; jídali ambrosii, pili nektar i vyráželi se hrou na struny, zpěvy a tanci. V osudy lidské sáhali nejrozličnějším způsobem.

[**Osudy zemřelých v podsvětí.**] Podsvětí, kde kraloval Pluton s Persefonou, bylo místo, kamž dostávaly se duše zemřelých. Mezi služebníky jejich patřily Erinyje, t. j. bohyně msty, bez oddechu pronásledující vědomé hříšníky, pak Moery (Parky), které předouce nit lidského života, když došel čas jeho, ji ustřihovaly. Brána prostranná vedla do podsvětí, otevřená každému, kdokoli přišel; návratu však bránil trojhlavý pes Cerberus. Nevrlý přívozník Charon převážel nebožtíky přes řeku mrtvých, začež každý platiti musil po jednom obolu převozného. Podsvětí dělilo se na dva prostory, Tartar a Elysium. V prvním žili zatracenci, kteří vybranými tresty mučeni jsou. Tak tlačil bez ustání Sisyfus do vrchu kámen, který vždy zase dolů se svalil; tak byl trápen Tantalus ustavičnou žízní a hladem, ač stál ve vodě až po kolena a nad ním viselo nejpěknější ovoce. Sehnul-li se však, aby žízeň uhasil, opadla voda, a vztáhl-li ruky po ovoci, uniklo toto do výše. — Za to panovala v Elysiu věčná radosť. Zde žili nebožtíci pokojně v rozkošném podnebí, bez mrazův, vedra a deště, požívajíce nejchutnějšího ovoce a vyrážejíce se hrou, zpěvem, zápasy a dostihy koňskými.

[**Hry olympijské.**] Řekové velebili bohy jednak obětmi jednak slavnými hrami, jež buď jednotliví kmenové buď celý národ slavívali. Největší slávy a největšího účastenství došly hry olympijské, odbývané každý čtvrtý rok na počesť Dia

v Olympii Elejské. Když se blížila doba slavnosti, obcházeli hlasatelé Elejských obce řecké, oznamujíce počátek slavnosti. Připouštěni bývali k nim všichni Řekové bez rozdílu kromě vinníků a těch, kdož odepřeli úcty Diovi olympijskému anebo jinak se provinili proti společnému prospěchu Hellenův. Kdo chtěl míti účastenství v zápasech, tomu bylo opověditi se u soudcův rozhodčích a po té cvičiti se po celý měsíc před jich zrakoma, aby prokázal schopnosti své k zápasu; neboť chtěli zajisté vyvarovati tomu, aby nebyly předváděny divákům výkony obyčejné nebo školácké. Když nadešla doba slavnosti a národ řecký se všad k ní se hrnul, povstalo v posvátném okresu chrámu Olympijského celé město stanů, v němž rozproudil se pestrý život. Mimo zápasníky a diváky dostavilo se veliké množství prodavačů a obchodníků se svými tovary a slavnosti dostalo se takto spolu rázu velikého trhu.

Hry počaly prostým během o závod; k němu družil se běh dvojitý a po tomto následoval běh vytrvalý na vzdálenosť půl míle cesty. Pak přišel zápas do křížku a na pěstě, při němž sokové začasté těžké rány, mnohdy i smrť utržili, dále následovalo vrhání kopí, metání disku (kulatého těžkého terče z kovu neb kamene) a t. d. Hry končeny rytířským sedáním, jehož účastnili se toliko nejzámožnější občané, jelikož pěkný kůň a nádherné vystrojení stály veliký náklad. Zápasy rytířské záležely z jízdy s čtyřspřežím, k níž přidružila se později jízda s dvojspřežím, a z dostihů na koních jízdných.

Vítězům v hrách olympijských dostávalo se v dobách nejstarších odměn cenných, později však toliko jednoduchého věnce olivového. Hlasatel provolal jmeno a rodiště vítěze, načež soudcové ozdobili skráně jeho toužebně žádaným věncem. Po té brali se ověnčení v průvodu přátel svých k oltářům, aby obětovali, a zasedali pak k hodům, kteréž Elejští na počesť vítězům byli vystrojili. — Vítězství olympijské pokládáno u Řeků za největší štěstí pozemské. Otcové umírali radostí, uslyševše, že synům jejich dostalo se v Olympii vítězství. Vítězi vzdávány v rodišti jeho největší pocty; nachem přioděn a sedě na voze, taženém čtyřmi brůnami, vjížděl do obce; průvod bral se hlavní ulicí k chrámu předního boha a zde oslavenec položil věnec co dar slibný na oltář. V Athenách dostávalo se vítězi daru 500 drachem

(asi 190 zlatých) a čestného místa při všech veřejných hrách, v Spartě pak docházel mimo to ještě toho vyznamenání, že v bitvě směl bojovati po boku krále.

[**Zpytování budoucnosti.**] Zpytování budoucnosti bylo u Reků hned za nejstarších dob v obyčeji. Početní věštci po celém Řecku zanášeli jsou se vykládáním jistých znamení, aby z nich přezvěděli vůli bohův; taková znamení spatřována v letu ptáků, v hromu a blesku, ve vnitřnostech obětovaných zvířat, v objevení se komet, v zatměních slunce a měsíce, ve snech a p. v. Největší víry u zpytování příštích věcí požívaly věstnice. Nejpověstnější byly zejmena věstnice Diova v Dodoně, pak Apollinova v Delphech. Tomuto bohu bylo sice posvěceno množství věstnic netoliko po Řecku, ale i v Malé Asii, přece však ani jediná nedostihla slávy věstnice Delphské. Zde vystupovaly z propasti, ležící při jižním svahu Parnassu, páry, omamující každého, kdož se jich nevzdaloval. Nad otvorem propasti postavena jest třínožka, nad ní kotel a nad tímto sedadlo pro věštkyni Pythii. Vznikající páry způsobovaly jí křeče, v kterých vyrážela ze sebe brzo souvislé, brzo nesouvislé hlasy, jež vedlé stojící kněz do veršův skládal. Za dob, kdy věstnice požívala nejvíce víry, což dělo se za válek perských, sloužily zde dvě Pythie, mezi sebou se střídající, třetí pak byla na výpomoc; tak veliký byl příliv lidí, ucházejících se o radu boha.

§. 11. Bohatýrské pověsti Řekův.

[**Pověsť o Theseovi.**] Theseus byl synem Athenského krále Aegea z matky Aethry Troezenské. Když Aegeus do Athen se vracel, poručil manželce své, kteráž u otce svého byla zůstala, aby syna, jakmile dospěje, za ním poslala. Znamení, po kterém hodlal ho poznati, byl meč a dvě škorně, kteréž Aegeus pod mohútný balvan položil. Když Theseus dospěl do 16 let, zavedla ho matka ke kameni a poručila mu, aby ho odvalil. Snadno vykonal práci tuto a naleznuv pod balvanem zástavu otcovu, vypravil se do Athen. Na cestě podstoupiti mu bylo mnohá dobrodružství s loupežníky a potvorami, od nichž cesta byla nebezpečna a jež všecky neškodnými učinil. Tak přemohl na hranici Megary obra Skirona, který nutě na úzké stezce poutníky, aby mu nohy umývali, je při této práci přes příkrou stěnu skalní do moře svrhoval. Theseus shodil zlosyna se skály dolů. Po té podstoupil boj s Damastem napínačem (Prokrustes). Tento lotr měl při Cephissu peleš, zval pocestné do obydlí svého a pohostil je přátelsky. Po té doprovodil je do ložnice, kde dvě postele stály, jedna dlouhá a druhá krátká. Byl-li host malý, položil ho do postele větší a napínal násilně údy jeho do té chvíle, dokud nedosáhly délky postele; byl-li host velký, položil ho do malé postele a zutínal mu části zbývající. Tak uvedl do ložnice i našeho Thesea. Sotva ale vstoupili, strhla se mezi ním a Prokrustem šarvátka; Prokrustes přemožen a sám pak vtěsnán do malé postele. Převislé hnáty toho lotra useknuv Theseus, učinil mečem konec životu jeho.

Přišed do Athen, poznán jest Theseus od otce svého i s potěšením přivítán. Brzo udála se příležitosť, aby prospěti mohl lidu svému. Po jedné nešťastné válce s Minoem, králem Kretským, uložen byl Athenským poplatek

toho způsobu, aby každého devátého roku odváděli 7 mládenců a 7 panen do Krety, kteréž Minos do labyrintu zavřel, kdež je potvora Minotaur, od pola člověčí, od pola býčí postavy, požírala. Labyrint byl umělecké dílo mistra Daedala, maje chodby tak nastrojené, že nebylo lze najíti východu. Když nadešel čas nového poplatku, nabídl se Theseus z vlastní vůle za průvodčího. Přišed na Kretu, vrazil statečně do labyrintu a zabiv zde Minotaura, našel šťastně zpáteční cestu z bludiště toho za pomocí klubka, kteréž mu darovala Minoova dcera Ariadna, jejiž lásku si byl získal. Odtud byly Atheny prosty nepočestného toho poplatku.

[Herakles.] Herakles, nejslavnější bohatýr Řekův a vzor mužné síly, byl syn Diův z Alkmeny. Bohyně Hera, kteráž zanevřela na chlapce, poslala k jeho kolébce dva hady, aby ho usmrtili, on je ale zardousil. Když vyrostl a po chvíli v jedné krajině se potuloval, přišel na rozcestí. Co tak uvažoval, kterou by měl dáti se cestou, přistoupily k němu dvě paní: rozkošnictví a ctnosť. První slibovala mu, chce-li jí následovati, život plný bujných radostí, druhá cestu neschůznou, ale veoucí k slávě. Herakles zvolil tuto. I vykonalť celou řadu velikých skutků, z nichž dvanáctero prací, kteréž ve službách krále Eurysthea provedl, nejmohútnější jsou. Na příklad stůjtež zde dvě z nich.

1. Zabití lernejské saně. Saň tato zdržovala se v močálech blíž Lerny jižně města Arga i mělať 9, dle jiných 100, a opět dle jiných dokonce 10.000 hlav, z nichž jedna byla nesmrtelná. Herakles vyplašil ji ohnivými šípy z peleše a počal ji stínati. Ale poněvadž vždy na místě uťaté hlavy vyrostly dvě nové, vyžehl rány řeřavým dřevem, na hlavu neumořitelnou či nesmrtelnou pak spustil velikou skálu. V jedovaté žluči té saně namočil pak své šípy, tak že rány po nich zůstávaly nezhojitelné.

2. Vyčistění chléva Augiášova. Augias měl nesmírné bohactví v stádech. Heraklovi bylo uloženo, vyčistiti za jeden den chlév od hnoje, kterýž v něm z dlouhé doby nahromaděn byl. Učinil tak, navodiv do něho dvě řeky, kteréž hnůj pryč odnesly.

[Báje o dobytí Troje.] Příčinu k této pověsti zavdal asi příchod Aeolských a Achivských do vůkolí Ilija čili Troje, a vítězné jich boje s tamními obyvateli. Dvě znamenité básně, Iliada a Odyssea, za jichž skladatele básník Homer se považuje, osvětlují nám blíže tyto pověsti, zejmena vypravuje Iliada o příčině a běhu boje kolem Troje. Příčina byla tato: Paris, syn Priama, krále Trojanského, odvedl Helenu, manželku Menelaje, krále spartanského. Tohoto pohanění mínili pomstiti knížata řecká a podnikli společnou výpravu do Malé Asie k obléhání Troje. Po devět let namáhali se daremně, aniž by byli v obléhání pokročili, a na loděch na zem vytažených počalo již tlíti dříví. Desátý rok stráven zápasy, vedenými s obou stran mezi nejchrabřejšími reky; mnoho statečných mužův utraceno, tak zejmena se strany Trojanských šlechetný Hektor, se strany řecké udatný Achilles, a vzdor tomu nedostali se Řekové ani o krok blíže cíle svého. Tu vystavěli na radu chytrého Odyssea z Ithaky velkého koně ze dřeva, do jehož břicha nejudatnější bojovníci se skryli, kdežto ostatní vojsko na oko se obrátilo, jakoby mínilo navrátiti se domů. Když Trojanští přišedše do

opuštěného ležení zde koně nalezli, zdělil jim jeden zbylý Řek, jmenem Sinon, že krajané jeho koně toho zde zůstavili co dar bohyni Palladě Athenské. Zničí-li Trojanští koně, dobudou prý Řekové jich města, uvedou-li ho však do svých zdí, stane prý se Troja panovnicí Asie. Trojanský kněz Laokoon zrazoval je, aby nedávali sluchu radám Sinonovým, ale když po té s oběma syny svými od dvou ohromných hadů, kteří od moře byli přišli, zadáven jesť, vykládal si to lid na trest rozhněvané bohyně Atheny a jal se nyní koně do města vléci. Poněvadž ale brána malá byla, strhli část městských zdí. V noci však otevřel Sinon, zneužív důvěry Trojanských, břicho koně a pustil tak vojáky z úkrytu, ano ostatní vojsko řecké, přiblíživši se na kvap městu, skrze průlom v hradbách do něho vniklo. Trojanští vyrušeni ze sna, jali se zoufale bojovati, avšak podlehli, město pak obráceno jesť v rum a popel.

[Odysseje.] Odysseje vypravuje o nebezpečenstvích a svízlech, jež při návratu do vlasti překonati bylo Odysseovi z Ithaky, nejchytřejšímu z knížat řeckých. S počátku cesta k domovu šťastně se krátila; brzo však zahnán jesť Odysseus bouří se společníky svými na pobřeží Lotophagů (lotojedů). Byltě to dobromyslný nárůdek, jehož denním chlebem byl lotus, nad med sladčí. Kdo okusil ovoce toho, nepomýšlel více na návrat. Poněvadž i Odysseovi druhové přirazivše k zemi a poživše lotu, nechtěli domů, musilť je mocí zpět k lodém hnáti. Na další plavbě své dostali se pocestní k velikému ostrovu, kdež přistáli v jednom zálivu. Odysseus vystoupil v průvodu spolehlivých soudruhů na zem, kdež domníval se najíti lidi, soudě tak dle kouře, povzdálí vystupujícího. Ale zmýlil se; neboť na ostrově přebývali cyklopové, neotesaní to jednoocí obři. Odysseus vešel s průvodem do jedné jeskyně, v níž uzřel celá stáda jehňat a kůzlat, oddělená od sebe v prostranných stájích, a vůkol koše plné sýra i krajáče mléka. Průvodčí radili, aby vezma odtud zásobu pro loď, rychle se vzdálil; avšak Odysseus zůstal, chtěje blíže poznati obyvatele. Tu přihnal k večeru obr stáda svá domů a pustiv je do jeskyně, zavřel vchod kamenem, jejž by ani 22 spřežení volův nebylo odvalilo. Spatřiv obr Odyssea i soudruhy jeho i otázav se, co by tu chtěli, nepohostil jich, nýbrž popadl dva nejblíže stojící a požřel je, vyhrožuje podobným osudem i všem ostatním.

Nebezpečenství bylo veliké. Odysseus odevzdal se do vůle osudu, očekávaje večera příštího dne. Když cyklop zase domů se vrátil, opil ho Odysseus sladkým vínem, které byl z lodi s sebou přinesl; když pak usnul, vypálil mu oko prostředkem řeřavého kolu. Hrozně zařval cyklop bolestí. Avšak nebezpečenství nebylo tím ještě odstraněno, neboť Řekové nebyli s to, odvaliti kámen před jeskyní. Ráno odstrčil cyklop kámen jen na polo a vypustil stádo, maje bedlivý pozor na Řeky, aby mu nikdo z nich neušel; neboť chtěl se jim strašně pomstiti. Avšak Odysseus prošel lstí. Uchýlilť se on i se společníky pod rouno beranů, a tak dostali se na svobodu k lodém, na nichž rychle odpluli. Pozdě zpozoroval cyklop, že byl obelstěn.

S rozličným nebezpečenstvím dostal se potom Odysseus k ostrovu, na němž žila čarodějnice Circe, která zvláštním nápojem lidi ve zvířata proměňovala. Odysseus vyslal díl svých společníků na přezvědy: tito potkávali

se na cestách s tigry, lvy a pardaly, kteří však žádného neměli na sobě znamení obvyklé divokosti. Řekové dostali se až na jednoho, jenž v blízkém houšti pozůstal, do palácu Cirčina, kdež vlídně přijati a k hodům pozváni jsou. Sotva že okusili vína, proměnila je Circe v chrochtající vepře. Ten, kterýž v blízkém houští byl se skryl, stal se svědkem neštěstí svých soudruhů i běžel k Odysseovi, podat mu zprávy o tom, co se bylo přihodilo. Odysseus obdržev od Herma, posla bohův, prostředek, jímž ničily se účinky nápoje, vstoupil do palácu Cirčina, kteráž ho podobně uhostila. Když ale nápoj nejevil účinku, ulekla se velice; když pak jí Odysseus mečem pohrozil, svolila k tomu, aby společníci jeho ze zakletí vysvobozeni byli.

Podstoupiv mnohá ještě nebezpečenství i námořské bouře, dostal se konečně Odysseus do otčiny své Ithaky, kteréž byl za 19 let neviděl. Ale s tím nebyly ještě u konce útrapy jeho a pokušení. Za jeho nepřítomnosti byla pozůstalá choť jeho, věrná Penelopeia, obklopena celým hejnem nápadníkův, kteří ucházejíce se o ruku její, trávili zatím na její škodu. Chtěliť ji takto přinutiti, aby z bázně schudnutí jednomu z nich ruky podala. Syn její Telemach byl ještě příliš mlád, aby jí takové zlomyslnosti obhájil. Když nápadníci vždy naléhavěji sobě vedli, slíbila konečně, že si jednoho z nich zvolí, jakmile koberec, jejž právě vyšívala, hotov bude. V noci však rozpárala, co ve dne byla vyšila, a tak nepřicházela nikdy ke konci. Přece však zvěděli nápadníci i o tomto úskoku a stali se odtud ještě dotíravějšími.

Zatím vydal se Odysseus, převlečen jsa za žebráka, do svého palácu. Cestou dověděl se o pychu, způsobeném choti jeho, i setkal se se synem Telemachem, jemuž dal se poznati. Přišed k palácu, vstoupil do síně, kdež nápadníci podlé obyčeje svého hodovali, a prosil způsobem žebráka za almužnu. Na místě milosrdenství dostalo se mu však posměchu a nadávek: on to snesl trpělivě, čekaje hodiny pomsty. Se synem umluvil se, aby odstranili zbraně nápadníkův, jež po stěnách jídelny byly rozvěšeny, pak že s Telemachem pustí se do nich. To stalo se příštího dne. Když nápadníci při útoku na ně učiněném zvěděli, kdo zneuctěný žebrák jesť, nabízeli se k náhradě způsobené škody, ale Odysseus nedal se uchlácholiti i vyhledával urputně bezživotí jejich. Tu počali se nápadníci, jimž zatím zrádný sluha zbraně přece byl vydal, udatně brániti, i vznikl tuhý boj, který však skončil se dokonalou porážkou. Penelopeia, jež byla posud spala, zavolána a oznámeno jí konečně její vysvobození i zvěstován příchod manžela. Tak dostal se chytrý Odysseus zase k své rodině.

Doba druhá: Rozvoj států řeckých až do propuknutí válek perských (900—500 př. Kr.).

§. 12. Sparta a zákonodárce její Lykurg.

Z početných státův, v něž Řecko hned za prvních dob se rozpadalo, zaňaly nejčelnější místa Sparta a Atheny. Spartanští z kmene Dorův byli se zmocnili krajiny lakonské

v Peloponnesu, učinivše domorodce zdejší lidmi služebnými. Mělif nad sebou dva krále, kteří prý pochodili z dvou rodin téže čeledi. Různice mezi králi a lidem způsobily záhy veliké zmatky v státě sotva založeném, tak že obávati se bylo zkázy jeho. Za takového stavu věcí učiněn jest Lykurg (850—775 př. Kr.) z obecné důvěry národa zákonodárcem, i spořádav nejpilnější věci, zjednal Spartě trvalou moc a vážnost.

Při zákonodárství svém dal se Lykurg především vésti tím úmyslem, aby příště pominuly všecky nepořádky a různice při správě státní a v zákonodárství. K tomu účelu postavil oběma králům k ruce nejvyšší radu (gerusia zvanou), jejížto členové musili býti lidé zkušení a aspoň 60 let staří. Tato gerusia byla nejvyšším soudním dvorem a připravovala také všecky věci, jež náleželo předkládati shromáždění národa. V toto shromáždění čili sněm směl choditi každý Spartan, kterýž byl aspoň 30 let stár, a v něm děla se platná usnešení o nových zákonech, jakož i o válce a míru.

Vytknul-li Lykurg těmito nařízeními právům jednotlivých občanů určité meze, hledě tím zameziti pro budoucnost všeliké různice, bylo se strany druhé úmyslem jeho, udělati ze Spartanských národ válečný, kterýž by dovedl směle vzdorovati každému nepříteli. Tento druhý úmysl hleděl Lykurg k místu přivésti netoliko vychováním mládeže spartanské, směřujícím k otužilosti tělesné, ale též vypuzením všeliké choulostivosti z života jejího. Proto nařídil, aby zvláštní kommisse ohledala každého novorozence, je-li dosti silen. Shledáno-li tak, dáno jest dítě na vychování, v opačném případě vydáno zvěři. Když byl chlapec strávil 6 let v domě otcovském, vzat jest odtud a odevzdán představenému, jenž řídil veškeré vychování mládeže, a ten vřadil ho do roty čili čety mezi chlapce stejného s ním věku. Nyní vyučován jest pod širým nebem rozličnému tělocviku, běhu, zápasu, skoku a zacházení se zbraní. Bosý a prostovlasý tužil se s dětmi stejného věku na kamenité půdě, spávaje na seně, slámě nebo rohožích. Všeliké provinění trestáno buď ranami holí buď důtkami. — Na 18 letech vystupoval mládenec z tohoto ústavu vychovacího; přes to vše zůstával až do 30. roku pod dohlídkou, jsa vázán, bráti podílu v předepsaných cvičeních. S podobnou tuhostí vychovávána jest i mládež ženská.

Aby otužilosť z mládí získaná nepotuchla u věku pokročilém, nesměl žádný Spartan ani co muž ani co starec zabývati se prací obyčejnou, nýbrž toliko cvičením, nesoucím se k otužení těla, a hrami válečnými. Hostiny měly býti prosty všeho obžerství a rozkošnictví. Proto nařídil Lykurg, aby byly veřejné a pospolité. Každý Spartan přečkav 20. rok věku svého, byl povinen, přihlásiti se k některému tovaryšstvu polnímu, kteréž z pravidla skládalo se z 15 členův a přebývajíc v poli pod jedním stanem (odtud tovaryšstvo stanové), bylo v čas války základem všeho rozdělení vojska. Každé tovaryšstvo stanové jídalo u společného stolu a na společný náklad. Obyčejným měsíčním příspěvkem za jednoho tovaryše čili strávníka byly 1 měřice krup nebo mouky, 19 mázů vína, $4\frac{1}{2}$ libry sýra, $2\frac{1}{2}$ libry fíků a 10 obolů hotových peněz. — Přišlo-li k válce, nosili Spartanští na místě obyčejného neúhledného oděvu sukni barvy nachové, jakož i lesklé zbraně; nastávala-li půtka, věnčili skráně své jako k slavnosti. Vycházel-li syn do války, podala mu matka pavezu, řkouc: „Buď s ní, nebo na ní.“ Bylotʼ největší potupou, ztratil-li Spartan svou pavezu; podobně trestán co nectný, kdo z bitvy byl utekl. Nectní vyloučeni jsou z pospolitých obědův a při slavnostech odkazováni na soukromní místo. Oni nosili záplatovanou sukni, hlavu po jedné straně ostříhanou a byli povinni, vyhnouti se každému, i mládenci; nikdo s nimi nemluvil a nikdo nepropůjčil jim svého ohně.

Poněvadž žádnému Spartanu nebylo dovoleno zabývati se prací obyčejnou, spoléhalo zemědělství na bedrech helotů a perioeků. Perioekové byli vně Sparty v Lakonii usedlí sedláci, kteří odváděli za držení svých pozemků roční nájemné svým pánům, totiž Spartanům. Heloté byli nevolníci, kteří vzdělávali půdu, jíž byli Spartanští přímo sobě zůstavili, i přidržováni jsou od nich k jakékoli práci po způsobě otrokův. Bylitʼ na díl potomci podrobených obyvatel Lakonie, na díl váleční plenníci. — Dále vypravuje se, že Lykurg nařídil nové vyměření a rozdělení půdy (pozemkův) v Lakonii; 9000 těhel (statků) prý přidělil Spartanům, 30.000 perioekům. Tak určitá udání budou asi sotva správná, tolik ale podobá se k pravdě, že Lykurg k stejnějšímu rozdělení pozemkův platně se přičinil; nebotʼ tím byla by se jakási rovnost jmění způsobila a při

skrovné míře zámožnosti daly se i válečné ctnosti u Spartanův trvale zachovati.

§. 13. Války messenské.

[První válka 730—710.] Příležitosť, osvědčiti bojovnosť Lykurgovým zřízením pojištěnou, udála se Spartanům, když po několika desítiletích znesnadnili jsou se s Messenskými. Podnětem války byl prý spor, kterýž vznikl o jedné náboženské slavnosti, na níž byli se Messenští i Spartanští sešli. Odtud chtěli se pomstiti jedni druhým, a to způsobilo mezi nimi takové záští a odcizování se, že konečně vzňalo se nejtužší nepřátelství mezi oběma kmeny. První válka počala r. 730 a trvala 20 let. Spartanští měli převahu nad svými odpůrci a sevřeli je do té míry, že tito posléze s celou mocí svou ustoupiti musili na horu Ithome. Zde však bránil se jich král Aristodemus po leta s úspěchem, tak že Spartanům nebylo lze ho udolati. Než tu oznámeno z věstnice Delfské, že zvítězí strana ta, která první postaví desetkrát deseť trínožek na Ithome kolem oltáře Diova. Když proroctví toto vešlo v známosť Spartanům, uhnětl jeden z nich, Oebalus jmenem, z hlíny 100 malých trínožek, vloudil se přestrojen za sedláka na výšinu Ithomskou a postavil je na oltáři. Aristodemus poznav nyní z rozličných hrozebných znamení blížící se osud, proklál se, Messenští pak poddali se po několika marných půtkách. Díl se vystěhoval, ostatní upadše v těžkou porobu, musili odtud robotiti Spartanským.

[Druhá válka 645—630.] Messenští snášeli za 60 let a déle těžké jho Spartanův, dokud nepovstali znova, vedeni jsouce Aristomenem. Opatrností a statečností vůdce toho dosáhli také v skutku znamenitých prospěchův, ano když Aristomenes v opovážlivosti své tak daleko zašel, že vloudil se noční dobou do samé Sparty a postavil tam v chrámě Atheny svou pavezu, obešla Spartany taková hrůza, že podlé výroku věštby požádali Athenských za pomoc. Tito poslali jim chromého pěvce Tyrtaeje, kterýž přese vši neúhlednosť svou osvědčil se za krátko nejlepším pomocníkem; neboť nadšeným zpěvem svým osvěžoval kleslé mysli Spartanův, tak že poznovu obdrželi vrch.

Aristomenes neztratil ducha, ač shledal toho potřebu, vzdáti se boje v šírém poli a ustoupiti do horské pevnosti Iry. Občas napadal odtud nepřátelské území; při jednom takovém výpadu

jat jesť od silnějšího oddělení nepřátel, do Sparty odveden a svržen do propasti, do níž obyčej býval házeti zločince. Padesáte společníků jeho zahynulo takto, jediný Aristomenes jako zázrakem vyváznul. Ačkoli bez úrazu k zemi dopadl, byl by přece bídně sešel od hladu, kdyby mu nebyla šťastná náhoda cestu ukázala. Upozorněn nějakým šramotem, spatřil lišku, ana hloze mrtvoly. Hbitě popadl ji za ohon a dal se od zvířete, chtějícího uniknouti, dovésti ke skalní rozsedlině, kterouž dostal se šťastně na svobodu. Nepoznán přišel do Iry, a brzo přesvědčil strašnými ranami odpůrce své, že ještě žije. Na konec podařilo se však Spartanům přece, vniknouti do pevnosti, kterouž do jedenáctého roku již obléhali. Pravilať věštba, že padne Messenie, až napije se kozel ze zpěněné Nedy. Pečlivě o to dbáno, aby stáda nepřiblížila se k řece. Tu v jedenáctém roce sklonila planá smokva větve své do vln Nedy, a tak řešen jesť smysl proroctví, neboť kozel i smokva sluly Messenským totéž (tragos). Spartanští slezli zdi ne sice vlastní chrabrostí, ale zradou. Když Messenští nestačili přes nejtužší odpor, vytisknouti nepřátele z hradu, požádali za svobodný východ, v čemž jim povoleno. Tak opustili poslední obhájcové messenské svobody domovinu svou i obrátili se do Sicilie. — Odtud stala se Sparta nejmocnějším státem v Peloponnesu a dovedla toho i při ostatních obyvatelích, že uznáno jesť přednictví její čili hegemonie. Mocí této svolávali, kdykoli toho potřebu shledali, zástupce ostatních států na sněm spolkový, kterýž rozhodoval o válce a míru, jakož i o odvodu peněžitých příspěvkův; oni pak sami měli při všem rozhodný hlas.

§. 14. Atheny a zákonodárce jejich Solon.

[**Nespokojenosť v Athenách.**] V Athenách odstraněno jesť přičiněním šlechty království dědičné a řízení státu vzneseno na archonta, voleného na čas života. Poněvadž však zřízení toto bylo šlechtě ještě málo po chuti, změněno jesť v ten způsob, že postaveno v čelo státu devět archontů, kteří bývali vesměs na jeden rok ze šlechty voleni. Při těchto změnách nedbáno téměř nic dobrého bytu lidu a tak počala se ho zmocňovati tajená nespokojenosť, kteráž krutým nakládáním s dlužníky a nejistotou práva (poněvadž nedostávalo se určitého zákonníka) napořád rostla. Aby alespoň toto zlo se uklidilo, nařídila šlechta archontu

Drakonovi (624), aby sepsal zákonník. Ale ten nedobře dostál úkolu svému, neboť nečinil rozdílu mezi velikostí zločinů, chtěje míti napořad všecky pokutovány smrtí. Kdo ukradl ovoce anebo zeleninu, byl odpraven podobně co zbojník aneb svatokrádce. Kvašení v lidu nyní ještě více se vzmáhalo.

[**Solon.**] V této obecní potřebě stal se Solon, muž pro spravedlivost svou na slovo vzatý, spasitelem. Šlechta, zvolivši ho r. 594 př. Kr. prvním archontem, uložila mu, aby vypracoval potřebné zákony, jimiž by vnitřní smír k místu přiveden býti mohl. Solon jal se úkol svůj řešiti tím, že nařídil všeobecné slevení dluhův, mocí kteréhož byl dlužník povinen splatiti něco méně než tři čtvrtiny půjčené sobě jistiny. Dluhy státu povinné odpuštěny jsou beze vší náhrady; ti, kdož byli pozbyli osobní svobody v následcích zadlužení, dosáhli jí opět beze všeho výkupného, zároveň pak ustanoveno, aby nikdo nebyl více pro dluhy prodáván do otroctví.

[**Ústava Solonova.**] Zákony, jimiž nyní Solon trvalý smír mezi šlechtou a lidem zjednati chtěl, směřovaly po výtce k zřízení státu. Nesrovnalosti dosavadní ústavy záležely v tom, že lid neměl nižádného podílu u vládě. Solon změnil tu věc v ten způsob, že pro budoucnost neměl se podíl u vládě říditi urozením, nýbrž jměním. V té příčině rozdělil všechen lid na čtyři třídy a přiřknul prvním třem třídám po míře jich důchodů z pozemků věčí nebo menší moc v záležitostech obecných. Ti, kdož drželi toliko malý stateček nebo obživovali se výnosem průmyslu a kapitálův, náleželi do třídy čtvrté a neplatili daní, za to nedopřáno jim také podílu v úřadech. Břemena tedy i hodnosti spoléhaly na prvních třech třídách.

Svrchovaná vláda státu zůstávala jako prvé při archontech, kteří voleni jsou z první třídy občanů. Jim na pomoc přidal Solon radu, skládající se ze 400 občanův, kteříž po 100 v úřední činnosti se střídali, stravujíce se na obecní útraty v prytaneu. Právo, rozhodovati o válce a míru, usnášeti se o nových zákonech a voliti nové úřednictvo, vyhraženo národnímu shromáždění (sněmu), kterýž skládal se ze všech občanů. Aby nová ústava nevzala újmu náhlými změnami, rozšířil Solon právomocnosť dosavadního nejvyššího soudu, tak zvaného areopagu, tím, že učinil jej strážcem pořádku i zákonův. Všichni bývalí archontové, tedy mužové usedlého již věku a

obecných potřeb jakož i způsobu úřadování znalí a zkušení, stávali se z pravidla členy tohoto nejvyššího soudního dvoru. Jemu příslušelo, souditi zbojníky a traviče, dohlížeti k zachování dobrého starého mravu a řádu, jakož i ke způsobu života i zaměstnání občanů a pohnati po případě státní úředníky, aby ospravedlnili se svého úřadování.

[**Opravy Solonovy, způsobené při vychování mládeže a v životě domácím.**] Jako v Spartě Lykurg největší váhu kladl na vychování mládeže, tak v Athenách Solon. Poněvadž pak účely obou zákonodárců rozdílny byly, byla i opatření, směřující k vychování mládeže, v Spartě i v Athenách rozdílná. Lykurg pomýšlel toliko na válečnou statečnost a otužilost, Solon však mimo to i na souladné vyvíjení se sil duchovních. Solon nařídil tudíž, aby chlapci od sedmého roku vyučováni byli muzice a gymnastice (tělocviku).

Slovem „muzika" (t. j. umění Mus) rozuměli staří všecko, cožkoli vidělo se jim býti potřebné k vzdělání ducha. Naučili-li se chlapci již čísti, počali se učiti zpěvu i hudbě, jimž přičítán mocný vliv na srdce i povahu. Při tom seznamována mládež s nejlepšími plody umění básnického, aby naplnila se paměť její učením moudrosti a ctnosti a aby dovedla slaviti bohy písněmi při obětech a slavných průvodech.

Jako muzikou mělo býti způsobeno souměrné vzdělání ducha, tak bylo zase účelem gymnastiky, aby zplodila silné tělo a chrabrou mysl. Provázen otrokem odcházel chlapec časně ráno z domu otcovského — jehož jako v Spartě nebýval odlučován — bos a v lehkém oděvu do školy hudební, pak na kolbiště do palaestry. Zde cvičil se v běhu, skoku, házení, plování a t. d. Až do 18. roku pokračovalo se v tomto cvičení, načež navštěvoval jinoch gymnasium. To byly rozlehlé sady, v nichž spatřovaly se dráhy k běhu o závod, zápasiště, místa skočná, jakož i místa určená k házení prakem a oštěpem.

Zákonodárství Solonovo sáhalo nejen v ústrojí státní a u vychování mládeže, nýbrž vztahovalo se i k životu rodinnému, jejž především Solon hleděl ušlechtiti. Cudný mrav a kázeň náleželo rodině svatě zachovávati a vinníka přísně trestati. Otec měl dáti syny své vyučiti prospěšnému řemeslu, aby po čase sami výživou sebe opatřiti mohli. Zanedbal-li toho, nebyly děti povinny, v starosti ho podporovati. — Solon zakázal, někomu v příčině živnosti jeho nadávati nebo jím pohrdati. Každý měl vésti život pracovitý a proto přiřknul Solon areopagu právo, poháněti k soudu lidi zahálčivé a tuláky, a byli-li vinni shledáni, zkrátiti je na cti i v právech občanských.

[**Odstranění a oprava ústavy Solonovy.**] Ústava Solonova vzala několik let později krutou pohromu, když Pisistratus, kořistě ze sporů stran panství nad Athenami k sobě potáhl

(560). Ač ho opět dvakráte ztratil, domohl se ho přece potřetí a podržel je odtud až do smrti († 527). Synové jeho, kteří po něm v panství následovali, nedovedli si ho zachovati; jeden stal se obětí spiknutí a druhý musil později útěkem se spasiti (510). Klisthenes, kterýž byl k pádu Pisistratovců nad jiné se přičinil a takto největší váhy v Athenách nabyl, obnovil opět ústavu Solonovu, ač s některými změnami ve prospěch čtvrté třídy měšťanské. On zavedl ostracism, t. j. jistý způsob národního soudu, jímž zabrániti se mělo občanům ctižádostivým, aby neuváděli ústavy v nebezpečenství. Shodovalo-li se aspoň 6000 občanů v tom, že některého spoluobčana prohlásili za nebezpečného pokoji státu, a napsavše jmeno jeho na střepinku, uvrhli ji do osudí, schválně k tomu postavených: povinen byl takový psanec vyjíti z Attiky v desíti dnech.

§. 15. Osady řecké.

Jako Foeničané se pokoušeli zjednati obchodním poměrům svým pevnou půdu zakládáním osad, podobně jali se i Řekové zakládati početná města na blízkých i vzdálených ostrovích a pobřežích. Nebyly to však výhradně výhody tržební, jež Řeky k činnosti způsobu tohoto podněcovaly, hlavní příčina shledává se spíše v různicích stran v jednotlivých státech řeckých. U většině jich dostal se po zrušení království jistý počet rodin k vládě a tyto kořistily z postavení svého na škodu nižších tříd lidu. Proto opouštěli mnozí z nich domov svůj, hledajíce v cizině lepšího bydla, při čemž členové rodů šlechtických jednak z ctižádosti jednak z nespokojenosti stavěli se v jich čelo. Osady či kolonie takto založené vzkvétaly rychle i staly se za nedlouho sídly zámožných a svobodných občanův. Takový stav věcí potáhl později za sebou nové proudy přistěhovalců, ano způsobil zakládání jiných ještě kolonií; neboť podněcovala-li původně nespokojenosť touhu po vystěhování, dovedl toho vyšší ještě měrou rozkvět osad, že mnozí navždy rozloučili se s rodištěm svým. Rozhodovalyť tudíž nyní při vystěhování šťastné poměry tržby a průmyslu.

Nejdůležitější kolonie byly:

(1. Kolonie dorské.) Syrakusy na Sicilii náležely k nejčelnějším tržním městům; Selinus, též na Sicilii; Byzant na evropském břehu Bosporu (t. j. průlivu cařihradského) a Chalcedon na protějším břehu asijském.

(2. Kolonie jonské.) Mezi nejpodnikavější zakladatele kolonií náleželi z Jonův obyvatelé města Chalcidy na ostrově Eubojském. Oni založili zejmena Katanu a Zankli na Sicilii, pak Rhegium i Kumy na pevnině italské. Na thrackém půlostrově Chalcidice založili neméně než 32 osad, davše takto jmeno zmíněnému půlostrovu. — Phokejští založili v Gallii pyšné město Massilii, odkudž pošly na východě i západě nové osady. — Miletští dali vznik městům Lampsaku, Cyziku, Sinopě a Trapezuntu na severním pobřeži Menší Asie. Skorý rozkvět těchto povzbuzoval je k zakládání nových měst v severním pobřeží moře černého, jako byli Tomi, Odessus, Olbie. Asi v polovici 6. století př. Kr. byl Milet již otcem 75—80 měst koloniálních.

(3. Kolonie Achivských.) Mezi osadami Achivských, kteréž největším dílem promíšeny byly jonským lidem, byly nejpřednější Sybaris a Kroton v Dolejší Italii. Tato krajina rozmohla se těmito i jinými osadami řeckými a podobala se rodné zemi do té míry, že vešlo v obyčej, nazývati ji Velikým Řeckem.

Okolo r. 600 př. Kr. počítáno do 250 řeckých kolonií. Mezi nimi a osadami foenickými byl jinak velice podstatný rozdíl. Ani Foeničané hleděli sobě výhradně jen prospěchův tržby, přestávajíce skoro vždy na zakládání pouhých stanic obchodních, vzrostly osady řecké záhy v nádherná města, jichž obyvatelé nehleděli sobě jediné tržby, nýbrž vzdělávali též vůkolní půdu, zakládali silnice a šířili zárodky všeobecné osvěty a vzdělanosti. Řeč mateřská, básnictví a vědy potkaly se při řeckých osadnících nezřídka s bedlivějším ještě vzděláváním, než ve vlastním Řecku.

Doba třetí: Od počátku válek perských až do zaniknutí samostatnosti Řecka (500—338 př. Kr.).

§. 16. První válka perská.

Vypravěli jsme již při dějinách perských, že osady řecké v Asii Menší r. 500 vzdvihly se, aby svrhly jho perské. Pokus ten se nezdařil a odtud pomýšlel král Darius, jak by též Řeky evropské panství svému podrobil. Zeti svému Mardoniovi odevzdal vrchní velení nad lodstvem a vojskem, kteréž k tomu konci byl vyzbrojil; obojí dalo se na cestu r. 493. Avšak lodstvo utrpělo bouřemi nastávající zimy hrozné ztráty; vojsko pozemní pak, byvší na postupu svém skrze Macedonii od jednoho thráckého kmene přepadeno, vzalo nemalé škody, tak že Mardonius odhodlal se nastoupiti se vší silou válečnou cestu zpáteční.

R. 490 vypravil Darius nové lodstvo, kteréž majíc posádku vojska pozemního 100.000 mužů silnou na palubách, vysadilo ji na pevnou zemi na pobřeží attickém ve vůkolí Marathonu.

Athenští, jimž tentokráte první útok platil, věděli, proč se obávati hněvu krále perského; neboť byli podobně Spartanům pobili posly, kteréž byl k nim Darius před nedávnem vypravil s vyzváním, aby se dobrovolně podrobili. Nyní mohli je spasiti toliko mužové, stojící v čele vojska athenského, mezi nimiž Miltiades neobyčejnou zkušeností, smělou myslí a vojenskou statečností nad jiné předčil. Když jednalo se o to, náleží-li nepřítele za hradbami městskými vyčkati, či proti němu do šírého pole vytrhnouti, jal se raditi Miltiades k poslednějšímu i zjednal nadšenou výmluvností mínění svému průchod. Tak vyšli Athenští Persám v ústrety, nevyčkavše ani posil Spartanů, kteří toliko za úplňku, tedy teprvé za několik dní na pomoc přijíti jim byli slíbili. Síla vojska athenského páčila se na 10.000 mužů; tento skrovný počet rozmnožen toliko 1000 Platejských, kteří přišli jsou z nenadání na pomoc, když již Athenští ležení své v tváři vojska perského byli postavili. Po dva dni stáli protivníci proti sobě nečinně, třetího dne ustanovil Miltiades, na nějž připadlo v ten den vrchní velení, hnáti útokem. Persové spatřivše tak malý hlouček na ně jdoucí, podivili se nemálo. V bitvě, která na to se vzňala, byl s počátku prospěch na obou stranách stejný. Persové protrhli střed Řeků, tito pak zvítězili na křídlech; ale Řekové rychle dovršili výsledku svého tím, že středu svému na pomoc přispěvše, i zde protivníky porazili. Velký zmatek a obecný útěk nastal v řadách Persův. Oni utíkali rychle k loděm, ale vítězové hnali se za nimi a pobili veliký ještě počet prchajících. Persův padlo prý 6400, Athenských pak jen 192. Jeden občan běžel přímo po bitvě v plné zbroji do Athen, aby zvěstoval vítězství, ale sotva že byl k spoluobčanům svým zvolal: „Radujte se, my zvítězili“, klesl mrtev k zemi; bylť se do té míry během unavil. Athenští dali z vděčnosti a na paměť potomkům vyryti jmena padlých na 10 sloupech.

§. 17. Druhá válka perská.

[**Aristides a Themistokles.**] Jeden z vůdců athenského vojska u Marathonu byl Aristides, muž veliké skromnosti, který jediné pracoval o zachování zákonův a skutečné blaho obce. Spoluobčané ctili také ctnosti jeho, nazývajíce ho Spravedlivým. Touž dobou obrátil na se v Athenách obecnou pozornosť jiný muž, Themistokles jmenem, jenž byl, jak se zdá, také jedním z vůdcův

marathonských. Ten byl muž věčího nadání než Aristides, ale mysli tak ctižádostivé, že všemi možnými cestami domáhal se prvního místa v státě. Chváleno při něm, že uměl pomocí přirozeného důvtipu, ač nevelikého byl vzdělání, nejpřípadněji posuzovati vliv okolností i předpovídati věci příští. Vlastnosti tyto prokázal Themistokles radami, jež Athenským udílel. Tak bylo obyčejem v Athenách, starati se jediné o vojsko pozemní; Themistokles radil však, způsobiti sobě četné loďstvo, předvídaje dobře, že velikosť a bezpečnosť Athen spoléhají jediné na tom, aby stala se z nich nikoli moc pozemní, ale námořní. Athenští schválili návrhy Themistoklovy a v málo letech poroučeli četnému loďstvu.

[**Vojsko perské.**] Příležitosť, užiti tohoto loďstva k obraně svobody, nedala dlouho na se čekati. Xerxes I., Dariův syn a nástupce, uzavřel pomstiti potupy, otci způsobené, a pokusiti se znova o dobytí Řecka. Dvě leta ztrávil přípravami a zbrojením, kteréž skutečně dosáhlo obrovských rozměrův. Pochod veškerého lidu válečného přes most, kterýž položiti dal přes Hellespont, trval sedm dní a sedm nocí. Všeho vojska, zahrnujíc v to bojovníky i nebojovníky, napočítáno 1,700.000 mužů pěších, 80.000 jízdných, mimo to loďstvo 1200 lodí válečných a 3000 převozných. Vojsko i loďstvo, ku kterýmž celá říše perská byla přispěla, hnulo se r. 480 k hranicím řeckým. Xerxes nepotkal se se žádným protivníkem, dokud nedostal se k soutěsce thermopylské.

[**Leonidas v Thermopylách.**] Řekové, ač věděli, že nový útok na ně se strojí, nepřestávali přece vnitřních různic, ano i odpovědných válek. Z přičinění Themistokla stalo se konečně, že na krátko před nájezdem Xerxovým na společném sněmu řeckých států sněšeno, odstoupiti mezisobného nepřátelství a obrátiti se proti společnému nepříteli. Zároveň uzavřeno, spojiti všecky řecké lodi válečné v jediné loďstvo i brániti prosmyku thermopylského. Hájení prosmyku svěřeno spartanskému králi Leonidovi, kterýž vedl malé vojsko peloponneské, čítající 4000 mužů, jehož jádrem bylo 300 Spartanských. Cestou k Thermopylám připojili se k nim ještě Thespijští, Lokrové, Dorové a Phokejští. Theby neměly podílu v obecném sněmu států řeckých, neboť byly k hlasatelům perským vyslovily ochotu, poddati se Xerxovi; vzdor tomu poslaly přece 400 zbrojenců k vojsku

Leonidovu jakoby na znamení, že pokojně se budou chovati. Král spartanský shromáždil takto asi 7200 mužů kolem sebe, s nimiž chrabře a výdatně za dva dni bránil prosmyku proti Xerxovi. Ale odpor jeho učiněn jesť marným, když zrádce Ephialtes ukázal Persám cestu, kudy by mohli zadem dostati se přes vrchy. Leonidas dostav zprávu, že Persové již dolů slézají, vyzval spolková vojska, aby zachránice se, daremně nedávala se v záhubu. Kromě 700 Thespijských poslechli druzí vyzvání jeho, a tak zůstal Leonidas toliko se svými Spartany a Thespijskými jakož i s Thebskými, kteréž jako v rukojemství byl podržel, sám jediný na místě. Boj, jenž nyní se vzňal, skončil se sice smrtí Leonidy a společníkův jeho, avšak Persové zaplatili to ztrátou mnohem věčího počtu lidí svých. Thebští, kteří neměli podílu v boji, vyprosili na Persách životy své; Xerxes přijal je sice na milosť, ale poslal je domů s vypáleným znamením.

[**Salamis.**] Xerxes dobyv prosmyku thermopylského, hnul se dále k Athenám, kteréž k podivení svému shledal býti bez obrany. Athenští byli se totiž ve věstnici delfské otázali, jak by jim slušelo se brániti, dostali však nejasnou odpověď: Za dřevěnými zdmi. Themistokles vyložil ji na lodstvo i přemluvil Athenské, že opustivše město, na lodi se utekli. Byl to den srdce rvoucího nářku, když Athenští opouštějíce domácí krby spěchali s jměním svým k břehu mořskému. Zde loučilo se mužstvo válečné s ženami a dětmi, tušíce, že mnozí svých nikdy více neuvidí. Věčina utíkajících skryla se na ostrově Salamině, ostatní uchýlili se s čásť do Aeginy, s čásť do Peloponnesu. Areopag pečoval o to, aby všem chudším občanům dostalo se peněžité podpory buď z pokladu státního, buď z dobrovolných příspěvků boháčův, aby rodiny jejich vzdálené rodného města aspoň nejpotřebnějších věcí zjednati sobě mohly. — Jen nepatrná čásť starců a chudších měšťanů, nemohouc se odhodlati k opuštění rodné půdy, uchýlila se na akropoli, kdež dobře se ohradila. Když Xerxes přitáhl, slezli Persové po tajných stezkách hrad, vypáčili brány, pobili všecky obránce a vypálili po té akropoli i s městem. Tak pomstil se Xerxes Athenským za to, že zabili vyslané jeho.

Spása Řekův spoléhala nyní na lodstvu. Spartanští, ač málo zkušení věcí námořních, stáli na tom, aby nejen na suché zemi, ale i na moři měli vrchní velení. Uvažuje nebezpečenství, uchlácholil Themistokles nedůtklivosť Athenských, jichž lodstvo bylo

nejčetnější, i napomínal jich k povolnosti. Tak uznán za vrchního velitele Eurybiades ze Sparty. Pod ním kladli Athenští ještě před pádem Thermopyl Persám statečný odpor blíž mysu Artemisského; počet těchto byl sice bouřemi nemálo stenčen, přece však zůstával poměr mezi válečnými silami obou národův velice nestejný. Po smrti Leonidově ustoupilo loďstvo do průlivu salaminského, a již zmocňoval se vůdců takový strach možné porážky, že chtěli stanoviště svá opustiti a odplouti do jižnějších vod, aby vojska pozemního, kteréž na isthmu bylo se položilo, bližší byli. Themistokles dovedl úmysl takový chytrostí svou překaziti; neboť byl dobře prohlédnul, že toliko průliv mořský při Salamině je k tomu způsoben, aby poskytnul Řekům některou naději vítězství námořního. Loďstvo perské zavřelo zatím průliv s obou stran, a tak neviděli Řekové žádného vyváznutí, leč jen skrze vítěznou bitvu. Byloť to dne 20. září r. 480, kdy svedena památná bitva u Salaminy; 370—380 hellenských, skrovnou jen posádkou opatřených lodí stálo tu proti dvojnásob silnému, nejlépe vystrojenému a osazenému loďstvu perskému. Bitva skončila se dokonalou porážkou Persův; výše 200 lodí jejich vzalo za své. Xerxes, jenž z pevniny na porážku svého lidu pohlížel, bolestí nad ní roztrhl roucha svá.

[Plateje.] Král měl ještě veliké vojsko, ale nedostávalo se mu mysli k dalšímu vedení boje. Obávaje se, aby most, kterýž byl přes Hellespont položil, nebyl snad stržen a jemu tudíž v návratu zabráněno, dal se rychle na zpáteční pochod, zůstaviv toliko Mardonia s oddělením vojska v Thessalii. Tento, prvé než následujícího jara dále se hnul, vypravil poselství k Athenským, s velikými sliby je vyzývaje k uzavření míru s pánem svým, aby takto bezpečněji nastupovati mohl na ostatní Řeky. Vyslaní Spartanských, kteří touž dobou do Athen stihli, zrazovali Athenských, aby nevcházeli v smlouvu s Persami, žádajíce spolu, aby nepropůjčovali rukou svých k ujařmení všech Hellenův. K návrhu Aristidovu dána Mardoniovi následující odpověď: „Pokud slunce nynější drahou svou bráti se bude, nechceme snášeti se s Xerxem, nýbrž srdnatě s ním se bíti, důvěřujíce v pomoc bohův našich a bohatýrů, jichž stánky a sochy on, zločinec, byl spálil“. Tak opovězena jest Persám válka. Poněvadž však Spartanští váhali, s vojskem svým rychle postupovati a Atheny proti blížícímu se Mardoniovi krýti, jsou Athenští při-

nuceni opustiti zase město. Mardonius vešed do něho, zkazil, co ještě zkaziti se dalo. Zatím dostavili se k pomoci Spartané s početnými spolčenci peloponneskými, k nimž přidružila se pozemní moc Athenských, 8000 mužů silna, vedená Aristidem. Mardonius vyšed nyní z Athen, udeřil na spolčené Řeky u Platej, jesť tu ale v rozhodné bitvě (479) na hlavu poražen. Téhož dne dobylo spolkové loďstvo řecké u Mykal stkvělého vítězství jak na zemi tak na moři nad Persami.

[**Konec Themistoklův.**] Po bitvě u Salaminy považován byl Themistokles obecně za spasitele Řecka, ač nepřízeň a závisť uznání toho nemálo mu ztrpčovaly. V Spartě veřejně jesť ověnčen a domů se vraceje, 300 spartanskými jezdci až na hranice zemské proveden. Když při hrách olympijských na závodišti se objevil, nevšímal sobě nikdo více zápasů, neboť zraky všech obrátily se k němu. Athenským nebylo po chuti uznání, jehož se Themistoklovi od Spartanských dostalo, a proto vznesli vrchní velení na Aristida, když proti Persám u Platej bojovali. Nevole jejich zašla posléze tak daleko, že Themistokla prostředkem ostracismu z Athen vypudili (473). Zištností a nedůstatkem smyslu práva, kteréž ne bez podstaty jemu se vyčítaly, způsobil sobě mnoho nepřátel i uspíšil sám pádu svého. Když ho později Spartanšti obžalovali z dorozumění s králem perským, omlouval se těmito slovy: „Panovati chtěl jsem sice vždycky, ale dáti nad sebou panovati a zrazovati Helleny barbarům, k tomu neshledá se při mně ani mysli aniž vůle“. Poněvadž však vzdor tomu po něm pátráno, utekl se do Asie v ochranu krále perského, který mu velké důchody k výživě vykázal. Posléze prý sám se otrávil, poněvadž král Artaxerxes I. na něm žádal, aby vedl Persy proti Řekům.

[**Hegemonie Athen.**] Stkvělé služby, jež Athenští při odvracování nebezpečenství, hrozícího se strany Persův, všemu Řecku byli prokázali, jakož i nezištnosť, s jakouž si při tom počínali, způsobily, že mnohé státy řecké, spolčivše se s nimi, vrchní velení u válce na ně vznesly. Tak dostalo se vedlé Sparty též Athenám rozsáhlé hegemonie, která rozšířivši se brzy na početná města a ostrovy, zjednala jim na moři převahu nad Spartou. Zvelebivše takto moc svou, pokračovaly Atheny s veškerým úsilím u válce s Persami, která až do roku 449 se prodlela, a dobyly téhož roku nového vítězství u Salaminy na ostrově Kypru. Utichla-li nyní válka v následcích nějakého příměří či v následcích oboustranného vysílení nepřátel, to neví se již; každým způsobem měla vítězství Řeků ten následek, že moc perská přestala jim býti nebezpečnou a že také osady řecké v Menší Asii zůstaly prosty cizího panství.

§. 18. Perikles.

Od r. 468 stál v čele správy obecní v Athenách Perikles ne sice co samovládce, nýbrž co občan požívající největší vážnosti. Bylť on zajisté postavy svěží a ušlechtilé, ducha živého a bystrého, vyznamenávaje se neobyčejným vzděláním, jehož se mu bylo dostalo z obcování s nejslavnějšími umělci, básníky a filosofy. Mluvil-li veřejně, způsobila klidná ale stkvělá řeč jeho pokaždé mocné hnutí v lidu. Zděditv po otci veliké jmění, spravoval je co nejpečlivěji, a jakkoli při každé příležitosti jevil nezištnosť a vzáctnou štědrosť, zůstavil je přec nezkrácené dědicům svým. Rodnému městu svému prokázal co vojevůdce, zejmena však co státník největší služby. Snaha lidu athenského, nesoucí se k tomu, aby ústava Solonova každého útoku bráněna byla a jen tu s proměnou se potkala, kde jednalo se o postavení na roveň chudších tříd měšťanstva s měšťanstvem bohatším, nalezla při Periklovi nejhorlivějšího zastání. Všeho vlivu svého, všech schopností svých užíval však Perikles po výtce k tomu, aby co do tržby, umění, věd a života společenského učinil Atheny prvním městem Řecka. On dokonal od jiných počaté stavby v přístavu pirejském, zakládal loděnice a podnikal vůbec vše, cožkoli zvelebovalo tržbu a poskytovalo lidu výnosného zaměstnání. Jeho nej-

stkvělejším dílem jsou ony velikolepé stavby*), jež staly se trvalou okrasou Athen. Bylyť to zejmena: 1. Široké schody mramorové, vedoucí vzhůru do Akropole (srov. obr. 11); 2. Propyleje, nádherná totiž brána sloupová, skrze kterouž vcházelo se do vnitra hradu; 3. Parthenon (obr. 12), chrám posvěcený Palladě athenské, v němž spatřovala se 30 stop vysoká socha její v plné zbroji, zhotovená ze slonoviny a oděná v zlaté roucho; 4. odeum v dolejším městě, stavení určené k muzickým cvičením a zápasům. Stavitelství řecké dosáhlo v těchto, jakož i v jiných, zásluhou Periklovou provedených stavbách vrcholu své dokonalosti. Hlavní ozdobou byly těmto

---

*) Stavby řecké lišily se po výtce slohem sloupův, jichž užíváno; sloupy tyto rozdělovaly se ve tři poradí: dorské, jonské a korinthské. Obr. 7. představuje sloup dorský, kterýž se skládá ze stržně a hlavice. Stržeň

Obr. 7.
Sloup dorský.

Obr. 8. Hlavice dorská.

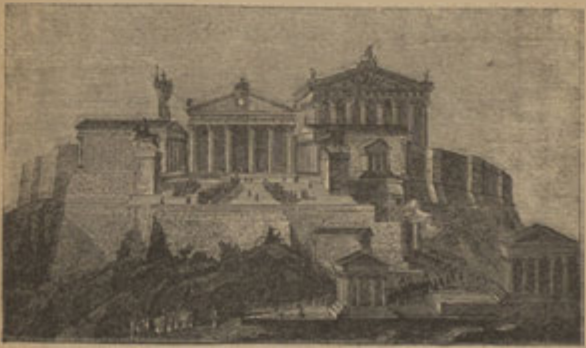
Obr. 10. Sloup korinthský.

Obr. 9.
Sloup jonský.

jesť dole silnější, na hoře slabší a bývala po celé délce pěkně rýhována. Na stržni spočívala druhá část t. j. hlavice; obr. 8 ji ukazuje. V obr. 9. viděti sloup jonský, jenž jesť štíhlejší než dorský, maje také mimo stržeň a hlavici ještě podstavec či podval. Sloup korinthský (obr. 10) liší se od jonského toliko bohatší úpravou hlavice.

stavbám sochařské a řezbářské práce Phidiovy (432), z jehož ruky pochodila nejen právě zmíněná socha Athenina, nýbrž i

Obr. 11. Akropolis.

mnohé jiné, jako zejmena obrovská socha Diova v chrámě olympijském. Bylť on zajisté největším umělcem z početných sochařů,

Obr. 12. Parthenon se strany západní.

kteréž kdy Řecko bylo zrodilo. — Veliké náklady, potřebné k provedení těchto staveb, uhražoval Perikles z výročních poplatkův, jimiž vykupovali se spolčenci Athenských od vykonávání vojenské povinnosti. Poněvadž pak nebylo od Persův žádného nebezpečenství více se obávati, nebylo poplatků vlastně ani třeba; přece však vybírali je Athenští, dávajíce takto spolčencům podstatnou příčinu, stěžovati si na utlačování.

§. 19. Válka peloponnesská (431—404) a následky její.

[**Příčina války.**] Závistivě pohlížela Sparta na rozkvět moci athenské, ba sáhla i ke zbrani, aby zkazila hegemonii Athenských, kteříž ji byli rozšířili netoliko na početné ostrovy a města pobřežní, nýbrž znenáhla též na věčí část středního Řecka, ano i na mnohá města peloponnesská. Ač Spartané úmyslu svého prozatím nedosáhli, jsou přece brzo po té Atheny, na něž protivníci jejich v středním Řecku útok učinili, přinuceni, obmeziti hegemonii svou pouze na ostrovy a města pobřežní a propustiti z ní spolčence v Řecku. Pozemní moc Athenských vzala tím nemalou újmu, tak že octla se za mocí spartanskou, na moři však drželi Athenští vrch, jak prvé, nestrachujíce se nižádného soka. Tu přihodilo se, že Korinthští dostali se s Korcyrskými do sporu o jisté koloniální město, tito obrátili se o pomoc do Athen, onino do Sparty. Oba státy svolily ochotně k žádosti, k nim přidružily se ostatní státy řecké a tak stály brzo obě polovice Řecka nepřátelsky proti sobě. Válka, kteráž nyní se počala, nazývá se peloponnesskou.

[**První desítiletí války 431—421.**] K radě Periklově spolehli se Athenští po výtce na válku námořní i nepostavili se Spartanům na odpor, když tito do Attiky vtrhli a zemi poplenili. S hrůzou patřili obyvatelé Attiky na zkázu sadů a hájů olivových; tajená nespokojenosť jejich vzmohla se ještě více vypuknutím moru, kterýž tisíce životův lidských zachvátil. Sám Perikles zemřel od něho v třetím roce války (429). Vítězstvím námořním, jehož Athenští u Antirrhia dobyli, nedali se nepřátelé jejich nikterak k pokoji nutiti. Když pak jedno ze spolkových měst Athenských, Mytilene totiž, povstalo odbojně, dali Athenští, zmocnivše se jeho, 1000 nejbohatších měšťanů zvěšeti, chtíce takto ostatních spolčencův zastrašiti (427). Z toho vymstili se jim Spartanští, pobivše v odplatu po vzdání se města Platej obyvatele jeho,

kteříž povždy věrně s Athenskými byli drželi. — Chtíce Spartu ve vlastní državě její znepokojovati, zřídili si Athenští blíž města Pylu v Messenii opevněnou stanici (425). Spartanští položili zase k ochraně své na ostrov Sfakterii proti Pylu válečnou posádku; ale ta dostala se v nepřátelské zajetí. Uleknuvše se toho, nabízeli Spartané Athenským mír, jehož tito ale odepřeli. Tu rozmyslil sobě spartanský vojevůdce Brasidas jiný pořádek nepřátelství, pokoušeje se totiž svésti spolčence athenské k odpadnutí, a v skutku zdařilo se mu to při městech thráckých i macedonských. Jakkoli mezi prováděním podniknutí toho od poranění zemřel, byly přece již Atheny do té míry ustrašeny, že nyní se Spartou o 50letý mír se smluvily (421), jímž skoro vše uvedeno opět v stav před válkou.

[**Druhá doba války a výprava sicilská (421—413).**] Mír však neměl dlouhého trvání, poněvadž spolčenci Spartanův v záští svém proti Athenám dále byli zašli, než Spartané sami, a poněvadž největšího vlivu v Athenách byl dodělal se muž, jenž způsobil obnovení války jediné proto, aby sebe sama proslavil. Byltě to Alcibiades, jehož veliké schopnosti duševní dokonale rovnaly se ničemnosti povahy jeho. Ukládaje v samém Peloponnesu o získání spolčencův rodnému městu svému a přičiniv se takto k opětnému vzplanutí války (421), radil svým spoluobčanům, aby podporovali Egestanské na Sicilii v jich boji s Syrakusskými. Zanášelť se při tom zajisté smělou myšlenkou, aby vkládáním se do věcí sicilských zjednal Athenám vrchní panství nad Sicilií. Athenští uposlechli rady jeho a vystrojili velikolepé loďstvo, odevzdavše vedení jeho Niciovi a Alcibiadovi. I přihodilo se jedné noci před vyjitím loďstva, že všecky sochy Hermovy, rozestavené po nárožích ulic athenských, shledány jsou zohyzděné. Ze zločinu toho obviňován Alcibiades, kterýž, neočistiv se prvé náležitě z nařknutí takového, do Sicilie přece odplul. Za nebytí jeho v Athenách dostali se opět nepříznivci jeho k vrchu i poručeno mu, navrátiti se a před soud se postaviti. On však neposlechl rozkazu toho, nýbrž ušed do Sparty, spolčil se s nepřátely vlasti. — Zdar sicilské výpravy záležel nyní především na Niciovi (415). Tento však, počav Syrakusy příliš pozdě obléhati, nesvedl hrubě mnoho i žádal odtud za posily. Athenští poslali mu nové loďstvo i čerstvé vojsko; navzdor tomu obránili se Syrakusští, vedení znamenitým Spartanem

Gylippem, nájezdníků svých, porazili lodstvo Athenských a sevřeli vojsko pozemní, ještě 40.000 mužů silné, do té míry, že na věčím díle zjímáno jest nebo pobito (413).

[**Poslední léta války (413—404).**] Tato hrozná ztráta dotkla se Athenských tak citelně, že Spartanští nyní troufali sobě, o odpovědné válce proti nim se usnesti. Alcibiades radil jim, založiti pevnou stanici na půdě attické, odkudž by Athen bez oddechu mohli znepokojovati, poroučeje jim zároveň, aby opět ujali se pobuřování spolčenců athenských. Úskočná rada tato potkala se schválením i vážnými výsledky. Zatím Alcibiades, znesnadniv se zase i se Spartanskými, počal pomýšleti na obnovení dobré shody s krajany svými. Podvodem a lstí způsobil, že učiněn jest jedním z admirálův athenských, a v této hodnosti porazil Spartanské blíž Cyziku (410). Tím zjednal sobě opět přízeň věčiny spoluobčanů, a tito brzo začali nevzpomínati mu více časného spolku jeho se Spartany. Avšak nové svévole a nedbání o službu způsobily, že jest propuštěn. Záští Spartanův bylo později příčinou násilné smrti jeho. — Štěstí válečné střídavě se klonilo sem i tam, až na konec Lysander učiněn jest velitelem loďstva spartanského. Vychován jsa v chudobě a odříkání se, zjednal si brzo velikou udatností a neobyčejnou otužilostí platné jmeno. Ano když v rodném městě svém dosáhl nejvyšší hodnosti, zůstal vždy ještě prost vší lakoty a rozkošnictví; tím silnější byla ctižádosť, která ho byla opanovala, pudíc ho k tomu, aby zjednal otčině své panství nad Řeckem. On porazil téměř až do zničení lodstvo athenské u Aegospotamů (405); síla Athenských byla tím na dobro zlomena. Když Lysander před branami jich města na konec se objeviv, na nich žádal, aby se vzdali, musili z hladu tomu se podvoliti. Spolčenci spartanští mínili jediné spokojiti se dokonalým zkažením Athen, ale Sparta nepoddala se jich naléhání, nýbrž povolila Athenským mír, začež tito zavázali se 1. strhnouti dlouhé zdi k piraeji vedoucí, 2. vzdáti se všeho práva k panství nad spolčenci, dosavad drženého, a 3. uznati nad sebou hegemonii Sparty (404).

[**Následkové války peloponnesské.**] Následky války peloponnesské byly pro Řecko velice neblahé. Průchodem války pokažený mrav lidu athenského objevil se v celé své nicotě za příležitostí odsouzení nejšlechetnějšího měšťana athenského, filosofa Sokrata. Obžalován od nepřátel svých, jichž ješitnosť

byl urazil, jakoby sváděl mládež a zapíral bohy, odsouzen jest hrdla a přinucen vypiti pohár s utrýchem. — Jedním ze zlých následkův války bylo žoldnéřství. Až do války peloponnesské vyhledávali totiž Řekové výživy své výnosem obchodu, průmyslu a zemědělství, nyní však oblíbila sobě mládež řecká válku co zvlášť výnosné řemeslo a táhla se tam, kde kynula naděje dobré kořisti. Spartanští užívali nezměrné moci své k tomu, aby všude, kde dříve Atheny vládly, potáhli panství k sobě, počínajíce sobě při tom začasté dosti krutě. Již kynula jim i výhlídka na panství nad říší perskou. Král Agesilaus, kterýž s vojskem spartanským Řekův maloasijských proti nájezdům perským bránil (396), dobyl tak stkvělých vítězství, že zdálo se, jakoby moc perská konce svého se blížila. Persové odvrátili hrozící nebezpečenství od sebe tím, že pomocí peněz přemluvili některé řecké státy, mezi nimi též Atheny, k uzavření spolku na přemožení Spartanských, čímž tito jsou donuceni vzdáti se jak posavadní moci své tak panství svého nad bývalými spolčenci Athenských. Jak hluboko Řekové v tomto mezisobném nepřátelství byli poklesli, viděti z toho, že v míru (tak zvaném antalcidském po smluvčím jeho Antalcidovi), jejž posléze s říší perskou uzavřeli (387), vzdali se proslavených vymožeností časův minulých, svobody totiž kolonií maloasijských, a přiznali opět Persám nad nimi vrchní panství.

§. 20. Epaminondas thebský.

Až do těchto dob mívaly Theby malé váhy v osudech Řecka, a přece odvážila se Sparta v málo letech po míru antalcidském zmocniti se úkladně thebského hradu Kadmeje (383). Čtyři léta později přinutil šlechetný Pelopidas se zástupem thebských vlastenců posádku spartanskou vyjíti z města a zvelebil moc Theb do té míry, že se jim dostalo vrchního panství čili hegemonie v Boeotii. Poněvadž však Sparta nemínila jim strpěti takového vzrůstu moci, nastala válka poznovu.

Šťastnou náhodou měli Thebanští mezi sebou dva muže velikých schopností, Epaminondu a zmíněného již Pelopidu, kteřížto oba se vzácnou jednomyslností a beze všeho sobectví pracovali o blaho otčiny své. Epaminondas pocházel z chudých rodičů, byl však vzdor tomu pečlivě vychován, neustávaje ani v pokročilejším věku svém rozhojňovati vědomosti své. Statků

pozemských dbal málo, spokojovalť se jedním pláštěm a když ten byl v prádle, nevycházel z domu. — Za války mezi Spartou a Thebami byli Pelopidas i Epaminondas také z vůdcův vojska thebského i dobyli nad Spartany stkvělého vítězství u Leuktry (371). Přes 1000 Lacedaemonských, mezi nimi 400 skutečných měšťanů spartanských, zahynulo v bitvě. Podlé zákona náleželo, aby vracející se Spartany co úskoky stihnul osud nectných; počet jich byl však příliš veliký a tak přijat posléze návrh Agesilajův, aby zákon tenkráte nebyl plněn, ale „od zítřka aby nabyl opět platnosti“.

Vítězstvím u Leuktry zjednaly si Theby mnoho spolčenců, tak že staly se první mocí v Řecku, potáhnuvše četné státy v hegemonii svou. Aby zasadily Spartě druhou ránu, jaly se podporovati spojení arkadských obcí v jediný stát a odrazily útok Spartanův proti tomu namířený. Poněvadž za těchto bojů nadešel čas, do kterého vůdcové vojska thebského velení své podržeti směli, jali se tito pomýšleti na návrat. Toliko dva vůdcové, Epaminondas a Pelopidas, vzpírali se tomu, nemínice ustoupiti, pokud nebude Sparta dokonale pokořena, i převzali vrchní velení na vlastní zodpovídání. Přání jejich, dobyti Sparty, se sice nevyplnilo, za to však probudili Messenské k svobodě i zasadili tím Spartě ránu smrtelnou. Když po té vojsko do Theb bylo se navrátilo, obžaloval jistý zlomyslný závistník vůdce jeho, že o své újmě podrželi velení, žádaje, aby byli strestáni smrtí. Epaminondas, vzav na se hájení osoby své i druhých obžalovaných, pravil k soudcům, že sice nahlíží, že zasluhuje trest smrti, že však prosí, aby na hrob jeho napsáno bylo, že proto přestoupil zákon, poněvadž vpadnuv do Lakonie, obléhal Spartu a vzkřísil Messenii. Řeč taková nezůstala bez účinku; neboť soudcové, neodevzdavše ani hlasů svých, zavrhli žalobu.

Spartanští, nemínivše strpěti nového stavu věcí, přinutili brzo po té Thebanské k novým výpravám do Peloponnesu. Při výpravě, kterou tito r. 362 pod velením Epaminondy podnikli, porazili Spartany u Mantineje na hlavu, ale k nenahraditelné škodě Thebanských zraněn jesť v této bitvě na smrť vůdce jejich Epaminondas. Když vyslovili jsou se lékaři, že vytažení oštěpu okamžitou smrť bude míti v zápětí, zanechal ho Epaminondas v ráně, dokud nedošla zpráva o vítězství Thebanských. Poradiv ještě k míru krajanům svým, vytáhl železo z prsou a

skonal. Všecky státy řecké uzavřely na to mír, kterýmž uznána jest samostatnost Messenska. Spartě nezbývalo, leč oželeti této ztráty. Ale již blížila se z Macedonie bouře, kteráž měla učiniti konec samostatnosti všech státův řeckých.

§. 21. Macedonie za Filippa II. Zničení svobody řecké.

[**Zeměpis Macedonie.**] Severně Řecka prostírá se hornatá, úrodnými však dolinami proniknutá vysočina macedonská. Hranice její činily hory kambunské, pohoří Pindus a Skardus, řeka Nestus a moře aegejské. Řeky její jsou: Nestus, Strymon, Axius a Haliakmon. Čelnější města byla: Aegy, Pydna (bitva 168), Pella, staré stoliční město králův, Therma (později Thessalonike, nyní Salonichi, slov. Solun), Olynth a Philippi (bitva 42 př. Kr.).

[**Filipp II.**] Macedonští byli národ smíšený, vzniklý z rozličných kmenů, mezi nimiž nacházeli se i Pelasgové i Dorové, tak že Macedonští byli na díl krve řecké. Až potud drželi toliko podřízenou úlohu, neumějíce klásti odporu početným osadám řeckým, kteréž panství své nad pobřežím macedonským čím dále tím hloub do země šířily. Spory vzniklé v lůně rodiny královské byly posléze příčinou, že přinucena jest Macedonie k spolku s Thebskými a mladý králevič Filipp na rukojemství do Theb odveden (365). Zde žil Filipp v sousedství a stycích s muži, jako byli Epaminondas a Pelopidas, i naučil se tudíž nejlépe posuzovati přednosti a nedůstatky řeckého života. Když potom do vlasti se navrátil, zmocnil se za nedlouho vlády, odstraniv synovce svého, jenž měl podstatné právo k trůnu (359).

Filipp zamýšlel veliké věci vzhledem k panství svému. Prvé však provedl dokonalou změnu domácího válečnictví i hleděl připoutati k sobě šlechtu, porůznu v zemi žijící, a získati ji k pravidelné službě u vojště. Základ vojka činila tak zvaná falanx. Byltě to pluk vojenský o těžké zbroji, 16 řad hluboký a k tomu určený, aby neudolatelným útokem protrhoval řady nepřátel. — Dokončiv opravy u vojště, pracoval Filipp bez oddechu o podrobení řeckých kolonií v Macedonii. Ve všech bojích osvědčil velikou chrabrost, vrhal se neohroženě v každé nebezpečenství, odnesl mnohou ránu a směl tudíž bez všeliké odmluvy poroučeti svému výtečně vycvičenému vojsku. Kde zbraň nevzpomohla, tam užil úplatkův s takovým výsledkem,

že mu nikdo na dél nestačil se protiviti. V mnohých městech řeckých, obzvláště pak v Athenách, poznávali nebezpečenství, hrozící od ustavičného šíření se moci macedonské. Slavný řečník Demosthenes napomínal neustále krajanův svých, aby na pomoc přispěli napadeným koloniím; ale řeči jeho neměly účinku, jelikož Athenští, svedeni řečníkem Aeschinem, jenž od Filippa byl uplacen, slepě důvěřovali mírumilovnosti krále macedonského.

[**Demosthenes**] Když Demosthenes poprvé na řečništi se objevil, strhl se mezi posluchači jeho uštěpačný smích, neboť nedovedl hlásky R správně vysloviti. Po mnohé měsíce vzdaloval se potom veřejnosti, cviče se u vyslovování nesnadné sobě hlásky. Aby nepřišel v pokušení vyjíti z domu, dal si hlavu s polovice oholiti a věda, že rozpále se, vždy jedním ramenem potrhuje, zavěsil nad sebou meč, aby tak při sebe slabším pohnutí sám se zranil. Chtěje hruď svou rozšířiti a zvučnosť hlasu zvýšiti, cvičíval se v řečech na břehu mořském, aby příboj vln a tím i po čase hluk lidu na sněmích překřičel. Osmkrát přepsal prý slavné historické dílo Thukydidovo, aby osvojil si vnady slohu jeho. Tak dosáhl na konec železnou vytrvalostí jakož i velikými schopnostmi svými prvního místa mezi řečníky starého světa.

[**Filipp vkládá se do věcí řeckých.**] Brzo potom zašli Řekové v zaslepenosti své tak daleko, že podali sami Filippovi příležitosť, vložiti se do vnitřních věcí řeckých. Phokejští zmocnili se proti právu posvátné půdy, která náležela chrámu v Delfech, a jsou proto od ostatních států řeckých, jež měli mezi sebou spolek (tak zv. amfiktyonský) na ochranu chrámu delfského, odsouzeni k veliké peněžité pokutě. Ale Phokejští, nehodlajíce platiti, zmocnili se spíše pokladů, v Delfech nahromaděných, a porazili za pomocí početných žoldnéřských zástupův protivníky své. Část poražených obrátila se o pomoc k Filippovi, jenž ochotně k ní svolil, poněvadž se mu tím naskytla příležitosť, dojíti rozhodného vlivu u věcech řeckých. On porazil Phokejské (352) a pomstil tak pohanění Apollina delfského. Z vděčnosti přibrán jest na místě Phokejských do spolku amfiktyonského. — Po tomto úspěchu obrátil Filipp zbraně své na Olynth, nejmocnější té doby město řecké v Macedonii, kteréž svobody své až posud bylo obhájilo. Olynthští prosili Athenských za pomoc a Demosthenes napomínal krajanů svých s veškerým zápalem výmluvnosti, aby jim v tom byli po vůli; ale vše bylo marné, neboť Filipp dovedl toho úplatou, že s pomocí odkládáno a tak přiveden Olynth k pádu (348).

Několik let později stalo se, že měšťané amphisští zmocnili se, jako někdy Phokejští, delfské půdy a byli tudíž na sjezdu

amfiktyonův obžalováni. Snešeno se na potrestání města a vykonání toho svěřeno Filippovi. Rychle vzdvihl se tento k vyřízení rozkazu sobě daného, ale záhy zjevil, že mu nejde o potrestání Amphissy, jako spíše, aby pevně stanul v Řecku samém. Nyní teprvé dovedl toho Demosthenes při Athenských, že chopivše se zbraně, spolčili se s Thebanskými a společně s nimi vytrhli proti Macedonským k Chaeroneji. Zde však byli poraženi (338) a tak pochována jest samostatnosť Řecka. Všecky státy řecké jsou donuceny uznati nad sebou svrchovanosť Filippovu; jediná Sparta zachovala své nezávislosti, čímž ale Řecku platně neposloužila. Na obecném sjezdu v Korinthě usnešeno se pak o válce proti Persám a vrchní velení odevzdáno Filippovi; mělo nyní Řecko pachtiti se za velikosť Macedonie. Filipp pospíšil sobě nyní, přichystati se náležitě k výpravě, ale než se tak stalo, zabit jesť úkladně (336). Žárlivá choť jeho Olympias viněna jesť z původu této vraždy.

B. Světová monarchie macedonská.

§. 22. Alexander Veliký (336—323).

Alexander čítal při smrti otce svého Filippa II. teprv 20 let. Požívalť výborného vychování, měv učitelem věd slavného filosofa Aristotela. Nevynikalť ale jen vědomostmi svými, nýbrž i silou a obratností těla, čemuž za věku starého přikládáno nemalé váhy. Bylť mysli ohnivé a již co chlapec podal toho dostatečné důkazy. Když jednou otci jeho nabízeno jesť, koupiti koně, Bucephala jmenem, a nikdo z přítomných jezdců skrotiti ho nedovedl, vyprosil si mladý Alexander dovolení, aby směl na koně vsednouti; vskočiv pak na něho k ustrnutí diváků, kteří o život jeho se strachovali, řídil ho po své vůli. — Po smrti otce svého odhodlal se, podstoupiti boj s králem perským a vytrhl v čele 30.000 mužů pěchoty a 4500 jezdců do Asie. Memnon, vojevůdce tehdejšího krále Persův, Daria III., který se mu v čele 110.000 mužův postavil, poražen jesť dokonale při řece Graniku (334). Zajisté by byl vítěz sám, dav se prudké chrabrosti své unésti, v bitvě vzal konec života svého, kdyby Klitus napřažené rámě nepřítele jedním rázem nebyl přeťal. Bez překážky postupoval nyní Alexander do Karie, Lycie a Phrygie. V Gordiu, stoličném městě Phrygie, chován byl

v chrámě vůz, při němž nacházel se uzel uměle spletený; kdo by ho dovedl rozvázati, ten podlé proroctví stane se prý panovníkem Asie. Zvěděv o tom Alexander, rozťal uzel mečem a vzbudil tím při lidu důvěru v sebe.

Darius sebrav zatím nové vojsko, opřel se poznovu nepříteli blíž Issu (333). Ale i zde opanoval Alexander vítězně pole; více než 100.000 Persův pobito. Pro veliké množství mrtvol nemohl vůz Dariův s místa se hnouti, tak že král, aby v zajetí nepadl, shledal toho potřebu, z něho vystoupiti a na koni spásu vyhledávati. Matka, choť i děti jeho dostaly se nepříteli do rukou, jenž s nimi poctivě naložil. — Následkem tohoto vítězství získal Alexander Foenicii, Syrii a Egypt. Město Tyrus, chtějící zachovati sobě svobodu, vzato po sedmiměsíčném obléhání a obyvatelstvo prodáno do otroctví. V Egyptě položil Alexander základy k městu, řečenému po něm Alexandrie, kteréž brzo potáhlo k sobě tržbu světovou.

Když vrátil se Alexander opět do Asie, žádal ho Darius za mír, nabízeje mu na vzájem polovici říše, jakož i ohromné sumy peněz jmenem výkupného za zajatou rodinu svou. Alexander zamítl všecky návrhy, chtěje samojediný panovati v Asii, a tak nezbylo Dariovi, leč připravovati se na nové boje. Napjav tedy všecky síly pozůstalých ještě částí říše, shromáždil okolo sebe vojsko, vždy ještě několik set tisíc pěších a 40.000 jezdců čítající, avšak podlehl i s touto mocí u Arbely a Gaugamely (331). Zanechav všech svých pokladův, utekl se do hor medských, kdež pokoušeje se naposled sebrati roztroušené zbytky vojsk svých, zavražděn jest úkladně od Bessa satrapy (330). Alexander zajav později zbojce, dal ho utratiti.

Po bitvě u Gaugamely dostala se města Babylon, Susa a Persepolis i s velikými poklady svými v moc Alexandrovu a on stal se nyní v pravdě panovníkem celé říše perské. Obrovské výsledky, jichž se dodělal, postavily však záhy hrázi mezi ním a posavadními společníky jeho u válce; neboť počal pokládati se co nějaký asijský král za vznešenějšího svých poddaných. Když při hostině, jíž přítomen byl Alexander, velebeni jsou nestřídmě skutkové jeho, odporoval tomu Klitus, vínem rozjařen, i jal se nebožtíka krále Filippa vynášeti na újmu syna. Alexander, jenž s nikým nechtěl býti více na roveň staven, rozlítiv se z toho, sáhnul po zbrani, ale ta byla již prvé opatrně

uklizena. Klita odvedli zatím přátelé jeho, ale ten vrátiv se za nedlouho opět, jal se pokračovati v posměšných řečech svých. Tu vytrhl Alexander poblízku stojícímu strážníku kopí z ruky a probodl jím posměvače (328). Po spáchaném činu zmocnila se ho trpká lítosť; vrhlť se na mrtvolu a nepožil po tři dni pokrmu.

[Válka s Indií.] Alexander, doplniv vojsk svých přemoženými Persami, pokusil se též o podrobení Indie (327). Poraziv mocného indického knížete Pora, postoupil až k řece Hyphasi; ale nespokojenosť Macedonských, kteří v dobrodružných pochodech těchto neměli více zalíbení, a snad i jiné méně známé příčiny přinutily ho navrátiti se (325). Usadiv se na čas v Susách, vystrojil zde velikolepé slavnosti na počesť sňatku svého s jednou z dcer Dariových. Již prvé byl se zasnoubil s Roxanou, dcerou jistého knížete v Baktrii. Příkladu jeho následovalo více jak 10.000 macedonských bojovníků, kteří téhož dne pojali dívky asijské za ženy.

[Pokusy Alexandrovy o trvalé zřízení říše.] Alexander založiv obrovskou říši, jal se nyní na to pomýšleti, jakby části její pevně a bytelně spojil. Zakládal tedy pozemské i vodní dráhy, jakož i početná města v nejodlehlejších částech říše. On nehodlal učiniti Macedonské panujícím národem v říši své, chtěje spíše postaviti na roveň vítěze s přemoženými. Snadno jde tudíž na rozum, že Macedonští tím se znepokojovali; i dávalit nevoli svou rozličným způsobem na jevo, horšíce se nad to ještě nemálo z namáhání, kterých bez ustání na nich vyžadováno. Alexander, chtěje odbojných zbaviti se, uzavřel, 10.000 macedonských veteránů s bohatými dary poslati domů. Když úmysl jeho vešel v obecnou známosť, zmocnila se Macedonských veliká nevole, i jali se mu činiti výčitky, že chce veteránů jen proto prázden býti, aby obklopil se barbary, i žádali vesměs za propuštěnou. Popuzen těmito výčitkami dal Alexander 13 náčelníkův vzpoury hoditi do Tigridu i oslovil pak vojsko řečí, v níž dokazoval, že byli Macedonští dříve jen chudým pastýřským národem a že jím a otcem jeho teprv dostali se na vrchol moci a bohactví. Pak zůstavil všem na vůli, odejíti a doma se přiznati, že zanechali krále svého při Tigridu v ochraně přemožených Asiatův. Po té ustoupil a nedal se po dva dni nikomu viděti. Když přeslechli Macedonové, že vyhrůžku, jakoby spojiti se chtěl na

dobro s přemoženými Persami, beře do opravdy, nahlédli pošetilost vzdoru svého i prosili za odpuštění. Dlouho dav se prositi, učinil jim Alexander na konec po vůli, načež po velikých smírčích hodech uvedeno jest ve skutek propuštění veteránův.

[Alexander umírá.] Alexandru dostalo se od přírody nejušlechtilejších darův ducha i těla: vznešený rozum, nevyrovnaná udatnost, pravdy milovnost, oddanost přátelská, velikomyslnost a vytrvalost v nesnázích všeho způsobu činily ho již člověkem znamenitým. Když však nad to štěstí bez překážky jemu přálo a on dodělal se výsledkův, jako žádný smrtelník před ním, podešla ho neskrocená pýcha i podával se snadno nezřízené prchlosti, uvedeno-li mu na paměť, že jest toliko smrtelníkem. Vysokomyslnost jeho zračila se zvláště v tom, že po způsobu asijských králů žádal pro sebe božské pocty. Zanášeje se právě novými úmysly, zemřel následkem přílišného namáhání a rozčilení r. 323, maje teprv 32 let a 8 měsíců, výbojce, jemuž podobného svět posud nepoznal.

§. 23. Rozebrání macedonské říše světové.

Říši Alexandra Velikého, kterouž zakladatel její byl příliš krátký čas spravoval, nebylo souzeno dlouhého trvání, poněvadž nedostávalo se jí dědice, Alexandra hodného. Vojsko, kteréž nyní počalo rozhodovati, uznalo Alexandra Aega, pohrobního syna Alexandrova z manželky Roxany, a Filippa Arrhidaea, blbého syna Filippa II. (nevlastního bratra Alexandra Velikého) za krále. Poněvadž nikdo z nich nebyl k panování způsobilý, ujal se vladařství Perdiccas, neboť podobalo se, jako by k tomu byl určen od zemřelého panovníka, jenž mu byl na smrtelném loži podal prsten pečetní. Správou provincií poděleni jsou nejčelnější generálové.

Po předčasné smrti Perdiccově (321) nebylo ani řeči více o nějakém skutečném vladařství říšském, neboť místodržící vládli podlé chuti, aniž skrývali se tím, že užijí každé příležitosti, potáhnouti k sobě svěřené provincie i držeti je jako samostatní králové. Královská rodina sama klestila jim k tomu cestu; neboť záští, jímž členové její vespolek se pronásledovali, způsobilo, že v málu letech všichni násilným způsobem životy své ztratili. Místodržitelé, kteří pomálu tituľ královský byli přijali,

táhali se dlouho o kořisť, pána nemající, dokud bitva u Ipsu (301), v kteréž panství chtivý Antigonus poražen byv, rozlehlé državy své v Asii ztratil, nerozhodla o konečném rozdělení říše. Po té vzniklo z rozvalin monarchie Alexandra Velikého platně několik říší, z nichž čelnější byly: 1. Macedonie a Řecko (kteréž později od Macedonie se odtrhlo), 2. Syrie a 3. Egypt. Z menších říší, které odštěpením se od věčích teprvé později samostatnosti došly, zasluhuje zvláštní připomínky Palaestina.

III. Oddělení. Dějiny Říma.

§. 24. Zeměpis Italie.

Půlostrov Italský prostírá se v nemalé rozsáhlosti od severozápadu k jihovýchodu. Poloha jeho není tak výhodná jako poloha Řecka, kteréž tří dílů světa bez mála se dotýká. Italie nemá také té znamenité rozvilosti pobřeží, co Řecko, jinak předčí oběma směry nad ostatní země evropské. Již podnebí staré Italie bylo kromě některých močálovitých krajin velice šťastné a plodnosť půdy taková, že poskytovala obyvatelům hojnou měrou všecky potřeby výživy. Rozloha Italie obnáší i se sousedními ostrovy přes 5600 □ mil.

[Hranice.] Hranice Italie jsou na severu: Alpy a řeky Varus i Arsia, na západu: moře tyrrhenské, na jihu: moře sikulské, na východě moře jaderské.

[Horstvo.] Italii vyplňují dvojí hory. Jedny, Alpy totiž, činí spolu její severní hranice, druhé, Apennin, běží od severozápadu k jihovýchodu. Mezi obojí vysočinou prostírá se italská nižina, kterouž protéká řeka Pad; jižněji rozkládají se po obou stranách Apenninu některé menší nižiny a roviny, mezi nimiž čelnější jsou nižina kampanská a rovina i nižina apulská.

[Řeky.] Řeky italské mají vrchoviště svá vesměs bud v Alpech buď v Apenninu. Z Alp vycházejí: 1. Padus (Pad), jenž prýští se na hoře Viso (mons Vesulus), pojímaje dalším během přes třicet přítoků; věčina jich, a to nejmocnější, mají původ svůj opět v Alpech. Jsouť to na levém břehu: Ticīnus (Ticino), Addua (Adda), Mincius (Mincio); na pravém břehu Tanārus (Tanaro), Trebia (Trebbia) a j. 2. Athĕsis (Adiže). Tato má prameny své na Alpech rhaetských a vlévá se do moře jaderského.

Řeky italské, pokud v Apenninu vznikají, vlévají se bud do tyrrhenského, buď do jaderského moře. Do moře tyrrhenského ústí se: 1. Arnus (Arno), 2. Tibĕris (Tevera), 3. Liris (Garigliano), 4. Volturnus (Volturno). — Řeky tekoucí

z Apenninu k moři jaderskému mají jen krátký a obyčejně bystrý tok. Nejčelnější jsou: 1. Aternus (Pescara), 2. Aufĭdus (Ofanto). — Zátopy řek, zvláště pak jich nános, v ústí samém skládaný, staly jsou se již za staré doby původem močálův a blat, jichž nezdravé výpary zbraňovaly a zbraňují podnes usazování se lidí v některých krajinách a pruzích pobřežních. Nejšpatnější pověsti požívala u starých blata pomptinská (nyní pontinská) v Latiu; všechny pokusy starých, vysušiti je, byly marné.

[**Jezera.**] Italie má početná jezera, z nichž největší na úpatí Alpů se rozkládají, vynikajíce velikolepým položením. Jsoutě to: 1. Lacus Verbānus (jezero věčí), 2. L. Larius (j. komské), 3. L. Sebinus (j. isejské), 4. L. Benācus (j. gardské), všechny říčná jezera. Hloub v zemi leží a původu jsou věčím dílem sopečného: L. Trasimēnus (j. perusinské); L. Fucīnus (j. celanské); L. Regillus, nyní vyschlé; L. Avernus (n. jezero avernské); L. Lucrinus (vlastně mořský liman, nyní vyschlý) blíže Baj, proslulé druhdy lovem ústřic.

[**Zálivy.**] Nečetné jinak zálivy jsou: 1. Sinus Ligusticus (záliv janovský), 2. S. Cumānus (z. neapolský), 3. S. Paestānus (z. salernský), 4. S. Tarentinus (z. tarentský), 5. S. Tergestinus (z. trstský).

[**Mysy.**] Na západě: mys misenský a sorrentský; na východě: japygský; na ostrově Sicilii: lilybejský.

[**Rozdělení Italie.**] Italie děli se v Hořejší, Střední a Dolejší Italii, jakož i na ostrovy. V těchto částech rozeznávány následující krajiny:

I. V Italii Hořejší:

1. Ligurie, země mezi řekami Varem, Makrou a Padem.

2. Gallie předalpská (Gallia cisalpina), rozdělená tokem Padu na Gallii předpadskou (G. cispadana) s městy Placentií (n. Piacenza), Mutinou (n. Modena), Bononií (n. Bologna) a Ravennou, a na Gallii zapadskou (G. transpadana) s městy: Augusta Taurinorum (n. Turin), Mediolanum (n. Milán) a Mantua.

3. Venetie na levém břehu Adiže, kdež byla města Patavium (Padua) a (pozdější) Aquileja.

II. V Italii Střední:

1. Etrurie. Čelnější města byla Faesulae (n. Fiesole), Clusium (n. Chiusi), Perusia (n. Perugia), Veji.

2. Latium, ležící mezi Etrurií, Samniem, Kampanií a mořem. Vlastní Latium bylo jen nepatrným pruhem země, který teprvé povlovným šířením se panství římského nad Volsky, Aequy a jinými kmeny dosáhl potomního objemu. Čelnější města byla: Řím; Tibur s početnými letními sídly Římanův; Gabii; Ostia, přístavní a tržní město, Praeneste (n. Palaestrina), Alba Longa (záhy zbořená od Římanů), Laurentum, stará stolice králův, Suessa Pometia (zašlo v dobách šíření se blat pontinských), Antium, město tržní s přístavem.

Řím, stoliční město Latia, kolébka i střediště říše římské, byl původně založen na levém břehu Tibery. Nejstarší část města ležela na vrchu palatinském, později pojato v obvod města ještě šesť pahorků, totiž Capitolin, Quirinal, Viminal, Caelius, Esquilin a Aventin, posléze rozšířil se Řím též na pravý břeh Tibery. Nejčelnější prostranství v městě za dob republiky byla: 1. Forum, prostranné náměstí a střed veřejného života; východní konec náměstí, tak zv. Comitium, určeno bylo k obecním hromadám. Z fora šlo se tak zv. svatou třídou (via sacra) k radnici Hostiliově (curia Hostilia), kdež senát schůze své míval. 2. Capitolium leželo na vrchu stejného jmena, i bylo vlastně chrámem Jovišovým; srázná stráň toho vrchu nazývala se skalou tarpejskou.

Již po druhé válce punské pomýšleno na pravidelné okrašlování Říma; nejstkvělejší podoby nabylo však město teprvé za panování císařův. Nejvíce přičinil k tomu první císař Augustus, za jehož panování mělo město takový vzhled, jakoby bylo vytesáno z mramoru; ale vnější strana jeho zvelebila se ještě více, když počato po velikém požáru za Nerona Řím znova stavěti. Chtěltě každý císař provedením nějaké stkvostné stavby nebo postavením nějakého díla uměleckého proslaviti svou památku, a tak naplnilo se město v pravdě památníky všeho druhu. Přes řeku Tiberu položeno sedm mostů. Sídelní hrad císařů zdvihal se na Palatinu. Nero dal po ohni postaviti stkvostný palác, kterýž významně pojmenován domem zlatým. Z divadel sluší vytknouti: 1. Divadlo Marcellovo, zřízené pro 20.000 divákův, kteréž vystavěl Augustus na počesť zeti svému vedlé divadla Pompejova, v němž směstnalo se 40.000 lidí. 2. Amfitheatr, počatý Vespasianem a dokončený Domitianem. Některým velikým prostranstvím, jakýmiž byly: Circus Maximus (závodiště) a Campus Martius (místo pro vojenské a gymnastické slavnosti, pochodící již z nejstarších dob), dostalo se za císařů stkvostné úpravy a náherného vůkolí.

3. Kampanie, úrodná rovina, která pobízela k sobě rozličné cizí osadníky (Řekové v Kumách, Etruskové v Kapui a Nole). Zde nynější sopka Vesuv. Čelnější města byla: Kapua,

město bohaté, ale jinak lehkomyslností obyvatel svých zlopověstné, Kumy, Misenum, Bajae, prostomilé místo lázeňské, Neapolis. Města Herkulaneum, Pompeji a Stabiae zasypána jsou při zemětřesení a prvním výbuchu Vesuva roku 79 po Kr.

4. Umbrie, východně Etrurska. Přednější město: Sentinum (bitva 295).

5. Picenum s městem Anconou.

6. Samnium, krajina vysoká i hornatá, s městy: Corfinium, Aufidona, Beneventum a Caudium.

III. Italie Dolejší.

Tato nazývána pro početné osady řecké také Větším Řeckem. Bylyť tam tyto krajiny:

1. Lukanie s městy Metapontum, Heraklea, Thurii a Sybaris, vesměs řecké kolonie. Choulostivosť Sybarských stala se pořekadlem.

2. Bruttii, obydlené domácími kmeny i řeckými osadníky. Města Rhegium, Locri a Kroton.

3. Apulie. Města Asculum, Cannae (bitva 216), Venusia (rodiště Horácovo), Brundusium (n. Brindisi), Tarentum, bohaté město tržní.

IV. Ostrovy počítané k Italii:

1. Sicilie, kterouž Řekové od podoby trojhranu Trinakrií nazývali, oddělená od pevniny průlivem Rhegijským s pověstnými víry Scyllou a Charybdou. Země jesť hornatá a má pověstnou od pradávna sopku, Aetnu totiž. Úrodnosť Sicilie byla vždy na slovo vzatá. Města: Messana (n. Messina), Catana (n. Catanea), Syracusy (n. Syracosa), Agrigentum (n. Girgenti), Lilybaeum (n. Marsala), Segeste, Panormus (n. Palermo).

2. Ostrovy v sousedství Sicilie: Aegaty (n. ostrovy aegatské, bitva 242 př. Kr.), 2. ostrovy Aeolovy č. Vulkanovy (n. liparské), 3. Melite (n. Malta).

3. Sardinie, ostrov vysoký a skalistý, bohatý v kovech. Hlavní město Caralis (n. Cagliari).

4. Corsica, kdež byla phokejská kolonie Alalia, od Římanů Aleria přezděná.

5. Ostrovy blíž západního břehu Italie: 1. Ilva (n. Elba), 2. ostrovy pontinské, 3. Capreae (n. Capri).

[**Obyvatelé Italie.**] Z rozličných čeledí, Italii původně obývavších nebo později v ní se usadivších, jsou nejčelnější tyto:

1. Čeleď latinská, do kteréž náleželi Římané.
2. Čeleď umbro-sabellská, do kteréž počítali se Umbrové, Samnité, Sabinští a j.
3. Etruskové.
4. Gallové.

Mimo tyto čeledi sluší též Řeky, kteří početná města v Italii Dolejší založili, jmenovati mezi obyvateli Italie.

Doba první: Řím královský (753—509 př. Kr.)

§. 25. Romulus (753—716).

[**Pověsť o založení Říma.**] Procas, jenž panoval v Latiu, maje sídlem Albu Longu, měl dva syny, Numitora i Amulia, kterým panství zůstavil, aby jím střídavě vládli. Amulius násilně zbavil bratra svého práva i aby ušel pomstě jeho, přinutil dceru Numitorovu Rheu Silvii, vstoupiti do řádu panen vestalských. Když ale tato porodila z boha Marta dvojčata, Romula a Rema, přikázal Amulius matku i s dětmi utopiti. Matka sice zahynula, ale děti byly zachráněny, od vlčice vykojeny a později od pastevců nalezeny a vychovány. Když chlapci v léta dospěli, poznáni jsou od Numitora, děda svého, jemuž k pozbyté vládě pomohli, začež jim tento z vděčnosti daroval kus země na onom místě při Tibeře, kdež zachráněni byli. I uzavřeli vystavěti zde město i setkali se v tom úmyslu s ochotou a podporou pastevcův. Poněvadž pak z pozorování letu ptákův vyloženo bylo, že město po jmeně Romulově má nazváno býti, rozhněval se Remus, vida se tím zkrácena, na bratra svého. Když pak na znamení obvodu nové osady brázda vyorána jesť, přeskočil Remus bratrovi na posměch označené zdi města, což tohoto tak popudilo, že bratra zabil. — Římané kladli založení města Říma do r. 753 př. Kr.

[**Únos Sabinek.**] První obyvatelstvo Říma záleželo z pastevců a úskoků, jimž Romulus ochotně útulek poskytoval. Poněvadž ale nedostávalo se žen, usmyslil si zjednati je lidu svému lstí a mocí. I způsobiv velikou slavnosť, pozval na ni sousední kmeny, kteří přijavše pozvání, v značném počtu i s ženami a

dětmi k ní se dostavili. Když slavnosť v plném proudu byla, vrhli se Římané ve zbroji na diváky a zmocnili se dívek. Uražení kmenové strojili se k pomstě, poněvadž ale nevyčkali posily od Sabinských, podobně pohaněných, byli jedni za druhými poraženi. Konečně přihrnuli se Sabinští s králem svým Titem Tatiem i zmocnili se lstí vrchu kapitolinského. Když na to svedena bitva mezi nimi a Římany, a štěstí válečné střídavě sem i tam se klonilo, vrhly jsou se unešené Sabinky prostovlasé a v šatech rozedraných mezi bojující, prosíce, aby v boji ustali. Jejich prostřednictvím umluven nyní pevný spolek, v následcích kteréhož Tatius a Sabinští spojili se s Římany v jeden stát.

§. 26. Numa Pompilius (715—672).

Nástupcem Romulovým stal se mírumilovný Numa Pompilius (715—672), rodem ze Sabinských, jenž moudrými prostředky státu sotva založenému zjednal žádoucí pevnosť a bytelnosť. Především způsobil sobě nemalou zásluhu o náboženství římské tím, že uvedl víru a bohoslužbu různorodého národa v pěknou jednotu a pořádek. Onť uznával tři hlavní božstva: Joviše, Marta a Quirina, jimž na počesť založil zvláštní řeholi kněží, tak zv. Flaminův (žřeců), kteří konali bohům zápalné oběti. K službě Vesty, bohyně domácího krbu, určil šesť vestalských panen; Janovi, bohu všelikého počátku v prostoru i času, vystavěl chrám, otevřený jediné za doby války. Ostatní řehole, jimž svěřeny byly výkony bohoslužebné a jež původem svým k Numovi se táhly, byly: 1. Řehole č. sbor pontifikův, jichž představený slul Pontifex Maximus. Oni dohlíželi k veškeré bohoslužbě a dělali kalendáře. 2. Augurové. Tito skoumali z letu a křiku ptactva, jakož i z rozličných znamení nebeských vůli bohů. Při zjevech nebezpečných zažehnávali z povinnosti hněv bohů; v jistých příčinách vyslovovali klatbu. 3. Fetialové. Úkolem jejich bylo, dbáti o vykonání obvyklých řádův při stycích s cizími národy, zvláště při opovídání válek nebo zavírání míru, zachovávati paměť učiněných smluv a po případě je i vypovídati.

Jistá bratrstva, která Numa nad to zřídil, jevila se toliko při jednotlivých příležitostech co společenstva duchovní, ku př. Saliové, kteří v měsíci březnu průvody v městě se

zpěvy a tanci pořádali na počesť Martovi; bratří sedlští (ambarvales), kteří v měsíci květnu předepsanými obyčeji za zdar osení prosili a t. d. Všecka tato opatření neučinil prý Numa z vlastního výmyslu, nýbrž k radě nymfy Egerie, kteráž mu tajemství a vůli bohů zjevovala.

[**Pozdější proměny římského náboženství.**] Římané nepřestali na této způsobě svého náboženství; pozdější časové přičinili nové věci a formy. Služba nových bohův vznikala u nich začasté tím, že vzývali božstva národův poražených, aby v Římě nové stánky sobě oblíbili. Později zjednalo si průchod k Římanům i bájesloví řecké. Odtud přidružila se ke skrovné s počátku řadě bohů ještě tato božstva: 1. Minerva, původce důmyslných vynálezů, 2. Apollo, bůh básníků, 3. Diana, bohyně luny, 4. Venuše, krásná paní jara a květů, 5. Saturn, bůh osení, 6. Orcus, bůh podsvětí, 7. Vulcan, bůh ohně, 8. Faun, staroitalský bůh vrchů, pastvišť a polí, 9. Tellus, bohyně země a t. d.

[**Bohoslužba a skoumání budoucnosti.**] Bohoslužba Římanův záležela v modlitbách, obětech a slavnostech. Oběti byly jednak krvavé, jednak nekrvavé; prvnější nebyly nikdy tak časté jako u Řekův. Oběti lidské, byly-li vůbec kdy u Římanů, nevyskytují se z dob Numových nikdy. — Skoumání budoucnosti leželo Římanům velice na srdci; mimo augury zaměstnávali se jím tak zv. haruspices, kteří z vnitřností zabitých zvířat hádali. Při vážnějších událostech brány na radu knihy Sibylliny, kteréž prý obsahovaly tajemství budoucnosti.

§. 27. Servius Tullius (578—534).

Za následujících králů vzmáhala se jednak šťastnými válkami, jednak všelijakým moudrým opatřením bez ustání vážnosť Říma, tak že posléze stal se nejpřednější mocí v Latiu. Nyní však okázalo se, že stará ústava Romulova, jež vzrostlému zatím číselně obyvatelstvu a změněným poměrům státu více nepostačovala, bude i s překážkou dalšího rozvoje, tak že neměl-li stát římský škodu vzíti, nezbytně náleželo ji zjinačiti. Změnu tu provedl Servius Tullius, šestý král římský.

[**Stará ústava římská.**] Podlé staré ústavy Říma nepožívali všichni obyvatelé jeho stejných práv; toliko potomci 300 čeledí,

v něž obyvatelstvo původní bylo se rozdělovalo, byli měšťany (patricii); oni jediní směli choditi do obecní hromady č. sněmu (comitie), kdež volili krále, hlasovali o válce a ujednávali zákony. Druhá třída měšťanská, tak zv. plebejové, kteří byli věčím dílem přistěhovalci a počtem znenáhla nad patricie vynikli, byli dokonale vyloučeni z práv tuto uvedených. — Nejvyšší moc v státu byla při králi, kterýž na toto důstojenství volen býval. Jemu k ruce byl tu senát co sbor poradní, jenž znenáhla vzrostl na 300 členů, po jednom z každé čeledi patricijské.

Vojsko římské skládalo se také jen z měšťanů; každá čeleď postavila 10 mužů pěších a jednoho jízdného, odkudž celé vojsko čítalo 3000 mužů pěších a 300 jezdců; celý ten sbor nazýval se legií.

[**Změna ústavy za Servia Tullia.**] Servius Tullius dobře poznával nebezpečenství, hrozící státu římskému se strany početných plebejův, s bídným postavením svým nespokojených, a proto uzavřel změniti ústavu, aby této třídě obyvatelstva aspoň jisté míry práva se dostalo. K tomu konci rozdělil celý národ (patricie i plebeje) bez rozdílu stavu dle jmění v patero tříd, a tyto opět na 192 centurií. Hlas každého měšťana byl stejné váhy, jednalo-li se o volbu nového krále či o případné podniknutí nějaké války. Lid činil snešení svá v shromážděních, v nichž měla každá centurie po jednom hlasu, a odtud dostalo se jim názvu comitií centuriatních. Poněvadž i nyní rozhodování o ostatním zákonodárství vyhraženo zůstávalo patriciům, nebyla rovnoprávnosť patriciův s plebeji pořádně provedena; přece však učiněn v tom teď aspoň počátek.

V oněch 192 centuriích nalezalo se:

I. 18 centurií jízdných, v nichž byli nejbohatší patriciové i plebejci.

II. 170 centurií lidu pěšího, kteréž dělily se do 5 tříd. Náležeť zejmena k třídě

1.	ti, kdož drželi aspoň	100 000	assův jmění, a ti činili	80	centurií
2.	„ „ „ „	75.000	„ „ „ „ „	20	„
3.	„ „ „ „	50.000	„ „ „ „ „	20	„
4.	„ „ „ „	25.000	„ „ „ „ „	20	„
5.	„ „ „ „	12.500	„ „ „ „ „	30	„

Mimo třídy stavěny jsou 4 centurie řemeslníkův a hudců; a tak vznikl počet 192 centurií. Poněvadž pak připsání k třídám záleželo na míře jmění, děl se každý pátý rok odhad jeho (census), při němž každý měšťan byl

povinen, všecko své movité i nemovité jmění pravdivě udati. Každý občan byl od 16. až do 45. roku vázán k službě vojenské, odtud pak až do 60. toliko k obraně města. Řím byl nyní s to v nuzné potřebě postaviti do pole několik legií.

§. 28. Konec vlády králův v Římě.

Servius Tullius skončil život svůj úklady bohaprázdné dcery své Tullie a zetě Lucia Tarquinia Superba. Tento opíraje se o spiknutí patriciův, osvojil si vládu a držel ji, nejsa od obce zvolen, za 25 let (534—509). Doma panoval tvrdě a krutě, vně ale zveličil panství Říma o velký díl Latia, přinutiv kmeny latinské, uznati nad sebou hegemonii Římanův. Na to pokusil se o podrobení Volskův a Rutulův, ale obléhaje právě Ardeji, zbaven jest vzniklým mezi tím odbojem v Římě svého důstojenství a vypovězen ze země. Podnětem toho stal se zločin, jehož syn jeho Sextus na Lucretii, manželce Tarquinia collatinského, byl se dopustil. Lid rozhněvav se z takového násilí a syt jsa krutého panování králova, vypověděl mu poslušenství a vypudil rodinu královskou (509).

Doba druhá: Řím republikou (509—30 př. Kr.).

I. Povlovné rozšiřování panství římského nad Italií Střední a Dolejší (509—264).

§. 29. Ústava republiky. Pokus vyvrátiti ji. Válka s Etrusky.

[**Ústava republiky.**] Nejvyšší moc v státu vykonávali dva konsulové, volení každoročně ze stavu patriciův. Za dob velikých nebezpečenství, aby snáze bylo je zniknouti, volen jest na místě dvou konsulů diktator s plnou mocí královskou. Avšak nikdy nesměl úřad jeho trvati déle šesti měsícův. — Moc senátu od založení republiky ustavičně rostla; z pouhé státní rady, jíž byl senát za dob králů, vzmohl se znenáhla na nejvyšší úřad správní, tak že konsulové stali se posléze pouhými vykonavateli snešení jeho. Poněvadž i nyní skládal se senát především z členů rodin patricijských a doplňován jest výhradně jen bývalými úředníky republiky, půjde již na rozum, že v nové republice

téměř všecka moc i právo octly se v rukou patriciův, postavení plebejův pak že bylo velice ponížené.

[**Spiknutí na vyvrácení republiky.**] Jedním z konsulů nejprvé volených byl Junius Brutus. Ontě roznítil nevoli lidu v příčině zločinu Sextova i stal se tudíž předním původcem zrušení království; že pak zvolen jesť prvním konsulem republiky, náleželo sobě nejinak vykládati, než na znamení důvěry, kterouž k němu choval lid. Ale vypuzení Tarquiniovci nespřátelili se ihned s osudem svým, nýbrž pracovali o to, jak by opět dosáhli ztracené moci. V Římě samém čítali mezi mládeží patricijskou hojných přívržencův; těmto nelíbil se nový způsob vlády i smluvili jsou se na konec, aby království zase mocně vyzdvihli. Avšak brzo vypátráni jsou osnovatelé spiknutí, mezi nimiž nalezali se též oba synové Brutovi. Otec, jemuž z úřední moci náleželo k soudu nad nimi zasednouti, nerozpakoval se ani na chvíli v povinnosti své, nýbrž vynesl nad nimi nález smrti i dal jej také vykonati. Podobný osud stihl i ostatní spiklé.

[**Válka s Etrusky.**] Nebezpečenství, hroziví od nepřátel vnitřních, bylo sice uklizeno, ale mnohem věčí sbíralo se zvenčí, a to se strany Etruskův. Národ tento, sedící v Etrurii, tedy v nejbližším sousedství Latia, byl nejvzdělanější mezi domorodci italskými. Etruskové jevili v nejpestřejších odvětvích průmyslu znamenitou zručnosť, a stavby jejich vynikaly nemenší dokonalostí. Bylytě to pracně i uměle zdělané hráze, silnice a stoky, provedené za tím účelem, aby u věčí než posud míře zvelebena byla půda země. Tržba jejich vztahovala se daleko za hranice vlastní jich otčiny; založiliť i kolonie v Italii Dolejší. následujíce takto příkladu jiných národů kupčících. — Etruskové nebyli poddaní jediného krále, nýbrž měli mezi sebou spolek dvanácti měst, kteréž spravovány jsou od mužův stavu šlechtického. Jeden z nejmocnějších těchto šlechtických pohlavarů byl Porsēna, král clusijský. O něm povídá se, ač sotva po pravdě, že uloživ u sebe, vypuzeného Tarquinia Superba mocně v stav předešlý uvésti, vzdvihl proti Římu odpovědnou válku.

Porsena sevřel Římany do té míry, že by bez mála i města jich byl dobyl, kdyby tři chrabří mládenci, postavivše se mu na mostě přes řeku Tiberu, nebyli takto poraženým krajanům svým příležitosti poskytli, most za sebou strhnouti. Než poslední trám stržen, rozkázal jeden z těchto bohatýrův, Horatius

Cocles, druhým, aby se zachránili, on pak samojediný bránil přístupu k mostu, dokud nebyl na dobro snešen. Po té vrhnuv se v řeku, dostihl šťastně plováním krajanův svých na druhém břehu. — Porsena pustil se nyní do obléhání města, chtěje hladem přinutiti je ku vzdání. Aby tohoto ponížení otčiny své zachoval, odebral se Mucius potají do ležení nepřátel. vyhledávaje zabití krále. Znaje se v jazyku Etruskův, dostal se až ke královu stanu, ale maje jednoho z písařů pro stkvostný jeho šat za krále samého, zabil omylně onoho. Jat jsa, uveden jest před Porsenu, kterýž hrozbami domníval se přinutiti ho, aby vyznal spojence své. Na znamení, že nedá sebou hnouti, vztáhl Mucius ruku a položiv ji na oheň vedlé stojící pánve s uhlím, vydržel tak dlouho, dokud ruka neobhořela. Na to jal se vypravovati trnoucímu králi, že 300 mládenců spikli jsou se v Římě na bezživotí jeho. Porsena, dav se zastrašiti, povolil Římanům mír, začež mu tito část državy své postoupili. Muciovi, jemuž svobodný průchod svolen, dostalo se za to příjmí Scaevola, t. j. krsňák.

§. 30. Tribuni lidu.

[**Vznik tribunství.**] Poněvadž měšťané římští na vlastní peníz do pole se vypravovali a trávili, trpěli častými válkami nejvíce chudší plebejové, odkudž z husta nuceni jsou na vlastní velikou škodu zanedbávati hospodářství i živností svých. Takto ovšem dostávali se do dluhův a poněvadž zákony o dluzích věřitelům dávaly právo nejen k osobě nedbalého dlužníka, ale i k rodině jeho, hrozilo věčině plebejův otroctví. I stalo se jednou, že jistý stařec uniknuv z vězení, v němž seděli dlužníci, objevil se se všemi známkami přestálých muk v rozedraném oděvu bledý a vyzáblý na tržišti římském. I obnaživ před lidem prsa i bedra, okazoval jizvy, po válce mu zbylé, jakož i krvavé stopy zlého s ním ve vazbě nakládání, i jal se vypravovati, jak bez vlastní viny toliko neštěstím uvržen jest v nedostatek a bídu. Lid, popuzený takovýmto bědováním, vzbouřil se a jal se žádati za napravení bídného postavení svého. Poněvadž však týmž časem stihla zpráva, že Volskové na Řím táhnou, zanechali plebejové, sliby patriciův byvše ukonejšeni, odboje a chopili se zbraně na nepřítele (495). Když však dané sliby ani tohoto ani následujícího roku vyplnění svého nedocházely, umínili sobě, vracejíce se

právě z vítězné války domů, vystěhovati se z Říma a nové město sobě založiti. Senát i patriciové slibovali, jakž mohli, aby odvrátili je od úmyslu jejich, ale nadarmo. Tu poslán k nim Menenius Agrippa, jemuž zdařilo se uchlácholiti je vtipnou bájkou. Jednou, tak vypravoval, srotili jsou se údové těla proti žaludku, který prý toliko užívá nepracuje, a vypověděli mu službu. Ramena i ruce nechtěly pracovati, zuby nechtěly kousati, a tak žaludek zůstal o hladu. Scvrkl se, ale i tělo zemdlelo, ramena ztratila sílu, ústa obleněla. Tu znamenali údové, že žaludek to je, jenž jim dává svěžesti i síly; i zanechavše hněvu svého, počali zase pracovati. Plebejové srozuměvše, co toto podobenství v sobě obnáší, jali jsou se vyjednávati i vrátili se opět do Říma na slib, že jim dluhy budou odpuštěny, spoluobčané, kteří pro dluhy v člověčenství byli upadli, že budou propuštěni a zvláštní tribunové jmenováni, kteříž by jich prospěchu se zastávali. Tito tribunové lidu, již odtud každým rokem a sice počtem pěti, z plebejův voleni jsou, měli právo a povinnosť, ujímati se lidu proti každé svévoli patriciův.

[**Koriolán.**] I stalo se, že mnozí patriciové nevražili na veliká práva, kterých bylo tribunům propůjčeno; mezi nimi vyznamenával se co zarytý jich nepřítel zvláště Marcius Coriolanus. Když byl v Římě propuknul hlad a senát tudíž obilí z Sicilie dováženi dal, radil Koriolán, aby obilí jen pod tou výminkou plebejům za levný peníz se rozdávalo, zřeknou-li se tribunství. Obžalován proto od tribunův, utekl se k Volskům, jež namluvil k válce proti vlastní otčině (491). Ti poslechnuvše hlasu jeho, postoupili s vedením jeho až k Římu, aby město obléhali. Nadarmo pokoušeli se Římané skrze mnohá poselství nakloniti Koriolána k smíru; zavrhnuv všecka nabídnutí, svoloval k míru na výminky nejtěžší, čelící ke zkrácení jich moci. Již chtěli nepřátelé útokem hnáti, any objevily se z nenadání v ležení Volskův paní římské, smutkem oděné a provázené matkou Koriolánovou, manželkou a dětmi, aby hnuly srdcem jeho. Když Koriolán průvod shlédl a matku i manželku svou poznal, zlomena jesť vzdorovitosť jeho i zvolal: „Matko, co's mi to učinila! Poslechnu. Ty's mne přemohla, ale do Říma více se nevrátím; měj si za mne otčinu, poněvadž jsi sobě oblíbila Řím na místě syna svého.“ Po té dal se s Volsky na cestu zpáteční a zemřel prý mezi nimi u vysokém věku.

§. 31. Dvanáctero desk zákonu.

Aby nejistotě práva, jež posud sepsáno nebylo, učiněna byla přítrž, navrhoval tribun Gajus Terentilius Arsa, aby sestaven byl pořádný zákonník. Po dlouhém odkládání vznešena na kommissi desíti mužův, zvolenou ze stavu patriciův, nejvyšší moc vládní a spolu jim uloženo, aby sestavili psaný zákonník (451). Zatím nemělo býti ani konsulův ani tribunův.

Ku konci roku nebyli decemvirové s prací hotovi i žádali za prodloužení úřadu svého ještě na jeden rok. Aby nevzbudila se mezi lidem nedůvěra, způsobil Appius Claudius, nejhrdější z oněch desíti pánů, že zvoleno nyní toliko pět patriciův, mezi nimiž i on se nalezal, a pět plebejův, kteří ale všichni vůlí jeho se spravovali. Chtějíce za dobrou příležitostí moc na vždy v rukou podržeti, nesložili ani on ani společníci jeho po projití roku úřadův svých. Nikdo neodvážil se proti takovéto svévoli se ozvati, až na konec Appius sám pád desíti způsobil. V zločinném přepychu svém obmýšlel totiž dceru centuriona Virginia otci vychvátiti, aby ji jednomu ze svých klientův v otroctví přiřknul. Virginius vida nezbytí a chtěje dceru potupy a hanby zachovati, vlastní rukou ji zavraždil. Lid, vida od decemvirů v nebezpečenství česť rodin svých, vzbouřil se a položil konec jich panování. Appius později ve vězení sám se utratil, aby ušel spravedlivému soudu.

Zákony decemvirů zůstaly ale v platnosti a vyryty jsou do 12 měděných desk (odtud „zákony dvanáctera desk“). Stalyť se základem práva římského.

§. 32. Brennus, vůdce Gallův.

Vlastním domovem Gallův byla Gallie, po nich jméno nesoucí, odkudž povlovně vystěhovali se početní kmenové do rozličných zemí evropských. Udatni jsouce až do opovážlivosti a řemeslo válečné sobě výhradně oblíbivše, uchvátili takořka mžikem rozsáhlé krajiny, jichž ale nevždy dovedli sobě zachovati. Do Hořejší Italie vnikli v 6. století př. Kr. a zmocnivše se povlovně všech zemí až do levého břehu Padu, hodlali dále ještě se šířiti. Tak stalo se, že v Etrurii usaditi se chtějíce, obléhali město Clusium. Obyvatelé povolali na pomoc Římany, ti pak

vyzvali Gally skrze posly, aby se vrátili. Gallové neuposlechše tohoto vyzvání, pokračovali v obléhání. Když pak poslové římští po boku Klusinských boje se účastnili, přetrhl Brennus, vůdce Gallův, obležení, aby napadl samé Římany, i postupoval rychlými pochody se 70.000 muži k Římu. Dvě míle před městem při říčce Allii svedena bitva, v kteréž Římané vzali hroznou porážku (389). Všecko uteklo z Říma až na hlouček starců, kteří nechtěli dožiti se pádu rodiště svého. Přiraziv k branám městským, nemálo podivil se Brennus, vida město otevřené a zdi jeho neosazené. Brzo přesvědčil se, že město až na kapitol, na jehož hájení Římané byli přestali, opuštěno jest i v šanc vydáno jeho vojskům. Pleníce rozbíhali se Gallové po městě, jedna rota vnikla až na forum a uzřela v pozadí jeho asi 80 starců nepohnutě sedících. V pochybnosti, zdaž snad bohové sami nesstoupili na ochranu města, přiblížil se gallský vojín k jednomu ze starcův, konsularovi M. Papiriovi, a zatáhl ho za bílou bradu, načež tento hněvivě udeřil vojína po hlavě holí ze slonoviny, již v ruce držel. Tu vrhli se Gallové na starce a všecky je pobili. Po té pokusil se Brennus o vzetí kapitolu náhlým útokem nočním, a zajisté byl by se úmysl jeho zdařil, kdyby nebylo štěbetání husí v čas probudilo v tvrdý spánek pohřížené Římany, oznamujíc vnikajícího nepřítele. Po sedmiměsíčném marném obléhání hradu vzdal se Brennus dalšího boje za výkupné 1000 liber zlata. Když vážilo se zlato a Římané sobě na těžkou váhu naříkali, vhodil Brennus ještě meč svůj i s opaskem do mísky, volaje: „Běda přemoženým!“ — Vícekráte pokoušeli se na to Gallové, najížděti na Latium, ale štěstí jim více nepřálo; jsouť pokaždé zahnáni.

§. 33. Další boje ústavní až do konečné rovnoprávnosti mezi patricii a plebeji v osazování úřadů.

Počáteční nezdar ve válkách gallských uvrhl poznovu plebeje v peněžité nesnáze a mnozí z nich ubírali se pro dluhy zase do vězení. Proto vytasili se tribunové Gajus Licinius Stolo a Lucius Sextius Lateranus s některými návrhy na trvalé polepšení osudu plebejův. Nejdůležitější z nich týkal se nového rozdělení státních pozemkův. Území, jež Římané ve válkách získali a jemuž přezděno ager publicus, bylo až posud výhradně v užívání patriciův, kteří ho za levné ceny sobě najímali. Oba

dva tribunové jali se nyní navrhovati, aby nikdo těchto pozemků nedržel více než 500 jiter v nájmu, ostatek pak aby se rozdělil mezi chudé měšťany. Druhý návrh týkal se nového zákona o dluzích, kterýž podstatně ve prospěch dlužníků zněl, třetí posléze, aby měli plebejové též přístup ke konsulství. Patriciové neodporovali ani tak dvěma prvním návrhům, jako spíše třetímu; ale zmínění tribunové, kteří napořád na úřady tyto voleni jsou, přednášeli všecky tři návrhy po celých deset let každoročně, až se jim konečně zdařilo odpor udolati. Roku 366 zvolen jest první konsul z plebejův, byltě to L. Sextius.

Zjednavše sobě přístup ke konsulství, nedosáhli plebejové ještě přístupu ke všem ostatním úřadům, zůstalyť jim posud uzavřeny censura, praetura a diktatura. Censorové dohlíželi na odhady jmění a veřejný mrav občanů, jakož i k pokladu státnímu, a osazovali senát. Praetor vykonával moc soudní, která druhdy konsulům byla příslušela, nyní jim ale odňata jesť. Co však konsulát i plebejům byl přístupným se stal, nemohli patriciové i těchto výsad dlouho udržeti, a vskutku zjednali sobě plebejové povlovně přístup k praetuře, censuře i diktatuře. Tak dodělali se plebejové zápasem, téměř půl druhého sta let potrvavším, jednostejných s patricii práv politických.

§. 34. Války samnitské.

[**První válka 342—340.**] Hned s počátku stala se zmínka o národní čeledi umbro-sabellské, jakožto jedné z nejmocnějších součástí obyvatelstva italského. Čeleď tato dělila se na několik menších kmenův, z nichž bojovní Samnité zvláště vynikali. Byliť to statní a svobody milovní horáci, kteří věrně zachovávali prostého mravu otcův. Ti dostali se s Římany do sporu o město Capui, jež každý z obou národův v obvod své moci stáhnouti se snažil, a tím dána jest příčina k válce, kteráž nezbytně vedla v následcích svých ku zkáze jedné neb druhé ze zápasících stran. Když válka r. 342 vypukla, ztratili Samnité hned s počátku bitvu pod vrchem Gaurem (342), ale nedali se tím přece zastrašiti. Když však též u Suessuly při vstupu do soutěsek kaudinských od konsula M. Valeria Corva poraženi jsou, při čemž vítězové 40.000 pavez na bojišti ukořistili, povolili Samnité a uznali panství Říma nad Capuí (340).

[**Druhá válka 325—304.**] Po patnáctiletém pokoji vypukla válka z nova, když Římané dvojměstí kampanského, Palaeopole totiž a Neapole, byli se zmocnili, Samnité pak toho trpěti nehodlali. I tenkráte klonilo se štěstí válečné na stranu římskou; Samnité ztrativše mysl, prosili již za mír, ale tvrdé výminky nepřátel donutily je naposled k zoufalé obraně. A hle, spolčiloť se štěstí s jich vytrvalostí, neboť zaskočili, vedeni jsouce Gaviem Pontiem, římské vojsko, právě když bralo se soutěskami kaudinskými (321). Vypravuje se, že Pontius, překvapen neobyčejným výsledkem, stařičkého otce za radu se tázal, jak by s obklíčenými nepřátely naložiti slušelo. Otec odpověděl, aby je buď bez příroku propustil a takto velikomyslností pokořil, anebo aby s nimi jako s úhlavními nepřátely naložil, dada je až do posledního muže pobiti. Pontius zvolil prostřední, ale, jak brzo se ukázalo, nejhorší cestu, učiniv sice s oběma konsuly Titem Veturiem Calvinem a Spuriem Postumiem, kteří vojsku veleli, mír na stejná práva, nemoha sobě ale zároveň odepříti, aby přemožených nepohaněl. Žádal totiž na Římanech, aby složili zbraně, potom je přinutil projíti pode jhem šibeničným, a teprvé po této potupě propustil je na svobodu. Jako rukojmí, že senát mír schválí, zadržel toliko 600 jízdných, kteří všickni byli z váženějších rodin římských. Senát však míru neschválil, nýbrž zůstaviv rukojmí jich osudu, vydal Samnitům i prostředníky míru. Samnité byli dosti šlechetní, že nikomu toho nedali pykati. Ale štěstí se jim opět zpronevěřilo a oni prohráli bitvu u Lucerie. Nadarmo zdvihli se Etruskové k ochraně Samnitův; Římané zvítězili nad Etrusky, způsobili na to Samnitům opětné porážky a zmocnili se posléze hlavního jich města Boviana. Nyní povolili jim mír, ovšem že za odstoupení některého dílu jich državy (304).

[**Třetí válka 298—290.**] Samnité pomýšleli nyní na to, aby vůči nové válce s Římany, již za nezbytnou měli, posilnili se rozšířením panství svého na Lukanii. Římané nemínili jim toho trpěti, a tak vypukla válka z nova. Ale Samnité nezůstali samotni. Etruskové, znamenajíce již tíži jha římského, pozdvihli se vedle nich, aby svobody opět sobě dobyli, ba i Umbrové a senonští Gallové přidali se k nim, pamatujíce na vlastní budoucnosť. U Sentina svedena rozhodná bitva (295), v níž osvědčení vůdcové, konsulové totiž Quintus Fabius

Maximus Rullianus a Publius Decius Mus, Římanům veleli. S náramnou urputností bojováno s obou stran; již podobalo se, že Římané podlehnou, neboť řady jejich ustupovaly již na obou křídlech před válečnými vozy Gallův. V tomto, pro budoucí velikosť Říma osudném okamžení dal se Decius Mus od přítomného pontifika maxima za oběť míru bohům podzemním posvětiti, aby obrátil vítězství k straně svých krajanův. Pobídnuv oře svého, vrhl se v nejhustší řady nepřátel i ubit jesť. Štěstí válečné obrátilo se a Římané dobyli dokonalého vítězství nad spolčenci. Všechno potomní ještě udatné namáhání Samnitův bylo marné. Nadarmo přísahalo za příležitostí obecné přehlídky vojska 16.000 vybraných mužův, podstoupiti raději smrť než útěk; všichni vzali jsou za své v bitvě u Aquilonie, kdež Římany vedl Papirius Cursor. Válce učinil však konec stařičký Fabius Rullianus, jenž v poslední bitvě, o níž neví se, kde se udála, 20.000 Samnitů pobil a 6000 jich zajal.

Umbrové a Etruskové přinuceni jsou uznati nad sebou svrchovanosť Říma, Samnité pak neškodnými učiněni založením četných kolonií vojenských vnitř vlastní jich državy.

§. 35. Král Pyrrhus epirský.

Ačkoli Tarentští co měšťané bohatého města tržního mocnými prostředky vládli, byli sobě přece málo k srdci připustili válek samnitských. Ale po pádu Samnia znepokojeni napořád rostoucí mocí Říma, ukvapili se do té míry, že neučinivše obyčejného opovědění války, zničili loďstvo římské, v jich přístavu pokojně ležící. Římané žádali dostiučinění, ale oni odepřevše toho, pohaněli nedůstojným způsobem jich vyslance. Když po té došlo na válku, cítili se rozmařilí měšťáci pojednou málomocnými i povolali Pyrrha, krále epirského, sobě na pomoc.

Pyrrhus, kterýž byl jedním z nejslavnějších vojevůdcův svého času, rád zachoval se dle jich vůle; kynulať mu takto zajisté naděje na stkvělé panství v Italii. Přišed s vojskem 25000 mužův a 20 slonův do Italie, porazil Římany u Herakleje (290) pomocí svých slonů, jichž nezvyklý zjev nepřátely byl postrašil. Pyrrhus, vzav sám na vojště svém mezi bitvou nemalé ztráty a užívaje prvního dojmu vítězství, nabízel

prostředkem přítele a rádce svého Cineje Římanům slušný mír. Ale senát hrdě povrhnul takovým nabídnutím i poručil vyslaným, aby opustice bez prodlení město, králi vyřídili, že nemůže o míru býti řeči, dokud by Italie se nevzdálil. Celý zjev a počínání sobě senátu překvapilo Cineje do té míry, že vrátiv se z Říma, nazval senát shromážděním králův. Poněvadž se tudíž u válce musilo pokračovati, vtrhl Pyrrhus následujícího jara (279) do Apulie a srazil se u Ascula s Římany. Vojsko jeho, stejně silné jako vojsko římské a jich spolčenců, čítalo 70.000 mužův. I tenkráte opanoval Pyrrhus bojiště, avšak ztratil při tom svůj nejlepší lid válečný, tak že trpce zvolal: „Ještě jednoho takového vítězství a bude po mně.“

Z obou konsulů, kteří r. 278 vojsku římskému veleli, byl Gajus Fabricius stejně slavný co vojevůdce, jako byl prostý a poctivý co soukromník. Když Římané po bitvě u Herakleje poselství k Pyrrhovi vypravili v příčině výměny plenníků, nalezal se též v něm. Král přijal posly s velikou okázalostí a snažil se zejmena Fabricia velikým darem peněžitým sobě nakloniti, ale ten s opovržením úplatkův se odkazoval. I stalo se, že, když spatřoval se potom v čele vojska římského, přišel k němu jistý člověk s listem od tělesného lékaře Pyrrhova, v němž se tento nabízel, že za peníze krále otráví. Ošklivostí naplněn, sdělil Fabricius úmysl ten králi, jenž s obdivením zvolal: „Zajisté spíše opustí slunce dráhu svou, než Fabricius dráhu ctnosti.“ Z vděčnosti za takovou šlechetnosť propustil všecky římské plenníky bez výkupného na svobodu. A poněvadž válečné schopnosti Fabriciovy v něm strach vzbuzovaly, opustil pevninu italskou a odešel na Sicilii, aby pomohl Syrakusským proti Karthaginským.

Římané užili jeho nepřítomnosti, aby národy Italie Dolejší, panství svému posud nepodrobené, zejmena pak Lukany a Brutty, dokonale sobě podmanili. Na pokřik těchto sevřených kmenů vrátil se po tříleté vzdálenosti Pyrrhus zpět do Italie. Avšak prohrál na Římany, vedené Maniem Curiem Dentatem, bitvu u Maleventa (odtud na Beneventum přezvaného, r. 275) a vrátil se po té zpět do Řecka. Římané přemohli opuštěné kmeny dolnoitalské a vzali pomstu zvláště nad Tarentskými. Od r. 266 byli Římané pány Dolejší i Střední Italie.

II. Doba válek punských (264—146).

§. 36. První válka punská (264—241).

Římané, stavše se pány Italie Střední a Dolejší, jali se obráceti zraky své k Sicilii. Zde potýkaly se již drahně času dvě města o panství, mocné Syrakusy a bohaté a ještě mocnější africké tržní město Karthago. I stalo se, že roty žoldnéřské, které prvé v službě Syrakusských se nalézaly, zmocnily se na vlastní vrub města Messany. Poněvadž Syrakusští jim toho strpěti nemínili, obrátili se žoldnéři o pomoc k Římanům, ale dříve než tito byli s to učiniti jim po vůli, zmocnili se Karthaginští sami Messany, uživše pomoci strany, kteráž Římanův nenáviděla.

Římané nedavše se tím másti, obrátili ihned zbraně své na karthaginskou državu v Sicilii. Bylť zjevné, že bez loďstva novému nepříteli se neubrání, pročež pořídili sobě loďstvo a dobyli potom, vedeni jsouce konsulem Gajem Duiliem, za pomocí vynalezených od nich padacích můstkův prvního vítězství námořního u Myl (260). Po některém váhání se uzavřeno, pokusiti se o rozhodnutí války na samé půdě africké, načež vyslán konsul Regulus s početným loďstvem a velikým vojskem do Karthaginy. Cestou vrazil tento u mysu ecnomského na nepřátelské loďstvo a poraziv je (256), přistál po té v Africe i spustošil državu města do té míry, že Karthaginští míru sobě prosili. Poněvadž však výminky, jim svolované, příliš tuhé byly, pokračovali v boji i zvítězili za pomocí Spartana Xanthippa, jemuž velení byli svěřili, nad Římany. Ten dodal vojsku karthaginskému nové mysli, vojsko bylo dobře vycvičeno a slonů mělo býti v příští bitvě lépe užito. Když pak Xanthippus se 100 slony, 12000 pěších a 4000 jízdných do pole vytáhl a Regulus, jenž 32.000 mužů velel, s ním u Tun bitvu svedl, dobyli Kartaginští rozhodného vítězství; Římané jsou téměř všickni pobiti a sám Regulus dostal se do zajetí (255).

Porážka tato zmařila jedním rázem všecky úspěchy, jichž předešlými vítězstvími Římané byli se dodělali, válka v Africe sice se skončila, ale přeskočila na půdu sicilskou. Po rozličných náhodách i nehodách porazili Římané vojevůdce Karthaginských, Hasdrubala, u Panorma (250), a tím se stalo, že Karthaginští zmalomyslněvše poněkud, opět za mír prosili. Vy-

pravilić poselství do Říma a přidružili mu i Regula, zavázavše ho prvé slavným slibem, že do zajetí se vrátí, kdyby s míru sešlo. Domnívalić se bezpečně, že shledají v něm dobrého prostředníka; ale Regulus nezachoval se po jich vůli, neboť zrazoval Římany s míru, poněvadž prý Karthaginští nejsou s to, válku dále vésti. Rady jeho poslechnuto, poslové pak odešli s nepořízenou a s nimi Regulus, věren přísaze své. Když Karthaginští zvěděli, jak sobě byl počínal, svedli ho mukami se světa.

A však štěstí obrátilo se k straně Karthaginských; dobylić na moři stkvělého vítězství u Drepana (249), ba i druhé loďstvo římské, nesoucí zásobu vojsku sicilskému, vzalo za své bouřemi. Římané byli dvojí touto ztrátou tak oslabeni, že zdála se všeliká podniknutí s jich strany býti nemožná, ale i Karthaginští nestačili, z dobytych úspěchův kořistiti. Válka vlekla se tedy bez vážnějších výsledkův za několik let, dokud neobživla smělostí nového vůdce Karthaginských Hamilkara Barkase. Čítalť tento mladý muž, když na válečném jevišti se objevil, sotva plných 30 let. Bystrým zrakem poznal nedůstatky karthaginského vojska, zejmena nedostatek řádné a spolehlivé pěchoty, i jal se ji tudíž o přítrž zřizovati. Poněvadž divoké, z celého světa sebrané roty námezdné, neznajíce domova a pouze za žold a kořisť bojujíce, hrozným prostopášnostem se oddávaly, pokoušel se především udržeti mezi nimi kázeň krvavou přísností, dbaje toho dále, připoutati je aspoň ku své osobě a nadchnouti je pro společnou slávu zbraní. Za krátko způsobil si mladý vojevůdce statečné a bojovné vojsko, s nímž zasazoval Římanům ránu za ranou, postavení jejich na Sicilii vždy více v nebezpečenství uváděje. Aby odvrátili hrozící porážky od sebe, vystrojili někteří bohatí Římané — poněvadž stát nebyl více s to, v podniknutí takové se uvázati — na vlastní peníz nové loďstvo, s kterýmž také konsul Lutatius Catulus zvítězil u ostrovů aegatských. Karthaginští prosili za mír, kterýž jim svolen za postoupení vlastních držav na Sicilii, jakož i za náhradu válečnou 3200 talentův. Sicilie stala se odtud první římskou provincií, jejíž důchody odváděny do státní pokladnice.

§. 37. Druhá válka punská (218—201).

Ztráty, od Říma vzaté, hleděli si Karthaginští nahraditi výboji v Hispanii a v skutku brzo se jim podařilo, získati všecku

zemi až po řeku Ebro. Jediné město Sagunt obhájilo své nezávislosti a smluvilo se s Římany o spolek, aby odstrašilo Karthaginských od nových nájezdův. V čele karthaginského vojska v Hispanii stál mladičký Hannibal, syn Hamilkara Barkase. Již co chlapec nenáviděl Římanů; aby provedl záští své, oddal se řemeslu válečnému, a naučiti se chtěje snášeti všeliké útrapy, podrobil se všem namáháním prostého vojína. Ochotně podstupoval vedro i zimu, hlad i žízeň a naplňuje každý namáhavý a nebezpečný rozkaz, přával si oddechu toliko tehdáž, dovolila-li toho služba, a i tu odpíral si všeho pohodlí; neboť začasté bylo ho viděti, an zahalen v plášť spí mezi strážemi nebo předními hlídkami. Bylť nejlepším vojínem jak na koni tak pěšky, vždy první v bitvě, poslední v ústupu, co velitel i co podřízený stejně nepřekonatelný. Nad vojskem zjednal si znenáhla moc podivení hodnou; vojsko, následujíc ho slepě, vrhalo se za ním ochotně v nejsmělejší podniknutí. Peníze a statky neměly nad ním nižádné moci, povrhovalť pro svou osobu obojím, ale vždy byl toho bedliv, aby si obé zjednal co prostředek k vedení války.

Poněvadž Hannibal války s Římany sobě přál, nevzpomohl Saguntským spolek s Římem; Hannibal obklíčil město a dobyl ho po osmiměsíčném obléhání. Římané vypravili poselství do Karthaginy a hrozíce válkou, žádali za vydání Hannibala; žádost jejich zamítnuta a válka přijata. Ihned vydal se Hannibal s 50.000 pěších, 9000 jízdných a 37 slony na pochod k Pyrenejím a přešed přes ně, postupoval skrze jižní Gallii a dostal se po té přes Alpy do Hořejší Italie, v níž byli sobě před nedávnem Římané ovšem posavad nejisté panství způsobili. Ztratilť sice v dlouhém a nebezpečném pochodu veliký díl svého mužstva, ale obdržel v Hořejší Italii od Gallů zde osedlých, kteří římské jho svrhnouti se pokoušeli, rychlou pomoc. Takto sesilněn porazil Římany nejprvé v jízdné bitce při Ticinu a později při řece Trebii, odkudž pánem Italie Hořejší se stal. Druhým stkvělým vítězstvím, dobytým při jezeru trasimenském (217) nad konsulem G. Flaminiem, získal celou Etrurii. Hannibal, děkuje stkvělých úspěchův svých hlavně spolku s Gally, hodlal porážku Římanů učiniti dokonalou tím, že obrátil se do Italie Dolejší, aby i zde obyvatelstvo na posavadní pány jeho popudil. Pokus ten zatím se nezdařil, a Hannibal přiveden do nemalých nesnází opatrným vedením války se strany Quinta

Fabia Maxima (jemuž později přezděli Cunctator, t. j. nerozhodný), jenž všeliké srážce se vyhýbaje, Hannibala toliko pochody unavoval. Jednou podařilo se dokonce Fabiovi, obklíčiti ho v jistém těsném údolí. Hannibal zachránil se toliko lstí; dal totiž volům, kteréž s sebou měl, otepi chrasti mezi rohy navázati a pak je zapáliti. Zplašená dobytčata rozutíkavše se, způsobila nepořádek v řadách Římanů, kteří hořících hovad se ulekli, a Hannibal vyvázl takto ze soutěsky.

Konsulové následujícího roku (216), na něž velení vojsku vznešeno, rozcházeli se v náhledech svých o způsobu dalšího vedení války: Lucius Aemilius Paullus chtěl jednati opatrně a jen tehdy Hannibala napadnouti, podařilo-li by se dostati ho do nebezpečného postavení. Gaius Terentius Varro usiloval o rychlé rozhodnutí, nemíně připustiti, aby Hannibal v Italii jako v dávní državě pevné půdy nabyl. Hannibal zmocniv se zatím hradu Cann, kdež Římané potravní skladiště svá měli, a opanovav sousední náhorní rovinu, která co velmi dobré bojiště obzvláště početné jízdě jeho se hodila, vyzdvihl zde ležení své. Římané následovali ho až sem, ale poněvadž Paullus seznal, že místo to od polohy své k útoku se nehodí, zrazoval z toho. Avšak Varro, nedbaje opatrnosti, dal v den, v němž velení jemu příslušelo, znamení k útoku. V následující na to bitvě u Cann způsobil Hannibal Římanům hroznou porážku. Ti měli mezi mrtvými 70.000 pěších, 2700 jízdných a 80 mužů hodnosti senátorské, tisícové dostali se do zajetí a toliko malý hlouček spasil se útěkem. Mezi zabitými nalezal se též konsul Paullus, který těžce raněn jsa, nemínil hledati spásy v útěku, nýbrž raději zemříti. Za to spasil se konsul Varro v průvodu 70 jezdců, málo dbaje potupy, že má živ dívati se této hrozné ráně, jíž byl otčině své způsobil. Vítězství u Cann přineslo Hannibalu především to ovoce, že přistoupili k němu národové dolnoitalští, pak Kampanští jakož i Samnité, ba i Capua spolčila se s Karthaginskými a tak podobalo se, že udeřila poslední hodina panství římskému.

V tomto krajním nebezpečenství děkovali Římané spásy své jediné nepřekonatelné vytrvalosti senátu. Ten bedliv jsa toho, aby občané nezmalomyslněli, poručil, aby bědující paní příbytků svých neopouštěly, lid na tržišti a u bran se nescházel

a doba smutku za padlé aby se zkrátila. Lehká jízda vyslána na silnice před brány města, aby z bitvy utíkající přijímala a tak potlačila všecky zprávy, od kterýchž by v lidu kvašení a zmatek vzniknouti mohly. Když konsul Varro, původce toho hrozného neštěstí, do Říma se vracel, vyšel mu senát, prost vší strannické vášně, ke bráně vstříc, děkuje mu, že nezoufal nad spásou státu. Pod dobrou záminkou odňato mu však velení a zřízení nového vojska vzneśeno na praetora Claudia Marcella Všichni občané starší 17 let svoláni jsou do zbraně, Latinové a jiní spolčenci vyzváni k poskytnutí povinné pomoci, ba i 8000 otrokův na útraty státu jest vykoupeno a ozbrojeno. Řím byl nyní s to, nejen v Italii válku dále vésti, nýbrž rozšířiti ji i na Sicilii a Hispanii. Jelikož kmenové s Hannibalem spolčení, k nimž i panovníci v Syrakusách i Macedonii byli se přidružili, Římany již za vysílené měli, nepodporovali s dostatek Hannibala a brzo počalo odvraceti se od něho štěstí válečné. Byltě u Noly (215) a Beneventa poražen i nestačil k tomu ani obrániti Syrakus, jež po dvouletém obléhání Římanům konečně do rukou padly (212). Ač dobyl nového vítězství u Tarenta, ztratil přece za nedlouho potom i Capui, na jejíž obyvatelích Římané vzali ukrutnou pomstu. Z toho počali kmenové italští se viklati a o dorozumění s Římany se pokoušeti.

Hannibal mohl nových úspěchů dosáhnouti jediné prostředkem pomoci, kterouž z Hispanie očekával. Stáltě tam s početným vojskem bratr jeho Hasdrubal, kterýž mu na pomoc přispěti se chystal. Když zvěsť o tom do Říma došla, uzavřeno, poslati za vojskem do Hispanie čerstvé posily a nového velitele. Občané svoláni jsou k volbě, ale nebylo nikoho, kdo by o úřad ten ucházeti se chtěl; tak málo vnady mělo velení v Hispanii. Tu vystoupil z nenadání 24letý Publius Cornelius Scipio na řečniště i jal nabízeti sebe k tomuto nebezpečnému úřadu. Posavadními službami svými zjednal si zajisté již důvěru národa. Co sedmnáctiletý jinoch zachránil otci svému život v bitvě při ř. Ticinu: po bitvě u Cann, kdež co válečný tribun bojoval, jal se těšiti zoufalých krajanův svých a v skutku podařilo se ohnivé řeči jeho, zástup mladých Římanů, kteří vlasť svou opustiti a za mořem útulku hledati chtěli, nadchnouti k dalšímu boji. Když nyní co mládenec sličné postavy a dlouhých kadeřavých vlasův, skromně se červenaje a přece důvěru v sebe maje, na

tribuně stanul a neohroženě o úřad se ucházel, v němž otec i strýc životy byli položili, ozvalo se v lidu hlasité plesání a veškery centurie zvolily ho jednohlasně za velitele. Po volbě však nastalo obecné umlknutí, a každý přemýšlel, jednal-li též dobře, svěřiv muži tak mladému postavení do té míry vznešené a vážné. Scipio uchlácholil mistrovskou řečí pochybností svých spoluobčanů a opravdil jich důvěru brzo po té stkvělými úspěchy, jichž dodělal se na bojišti hispanském. Blíž Baeculy porazil Hasdrubala, ale tomu podařilo se na konec přece, přejíti s oddělením vojska přes Alpy a stanouti na půdě italské; zde však poražen jesť od Římanů při řece Metauru a sám přišel o život (207).

Hannibal nucen jsa takto, přestati na vlastních prostředcích, držel se i v takové tísni ještě několik let v Italii, až konečné rozhodnutí způsobil zase Scipio. Vyvrátiv v Hispanii panství Karthaginských, stanul r. 204 na půdě samé Afriky a spojiv se s Masinissou, králem numidským, porazil Karthaginských ve dvou bitvách. Po marném pokusu, doprositi se míru, povolali tito Hannibala z Italie. Ten však nemohl zkáze více zabrániti, neboť byv u Zamy poražen (202), radil sám k spěšnému uzavření míru. Řím k němu svolil na výminky, aby Karthaginští: 1. vydali lodstvo svoje až na 10 trojveslic, 2. aby v 50 letech zaplatili 10.000 talentův a 3. nevedli nižádné války bez svolení Říma. Takto stali se Římané nepopíratelnými pány nad Italií a sousedními ostrovy, jakož i nad karthaginskou částí Hispanie. Scipio obdržel za stkvělé úspěchy své vítězný vjezd do Říma a příjmí Afrického (Africanus).

§. 38. Třetí válka punská (149–146).

Více než padesát let snášeli jsou Karthaginští umálení moci své, která byla někdy římské se rovnala, pracujíce s nevšední pílí o zvelebení tržby a průmyslu. Ačkoli nový rozkvět, jehož se byli takto dodělali, nikterak nebyl Římanům s nebezpečenstvím, přece štval je přísný Cato neustále na Karthaginské. Jednou přinesl s sebou do senátu několik fíků a když shromáždění jich pěknosti a čerstvosti se divili, pravil: „Věztež, že ovoce toto načesáno teprvé před třemi dni v samé Karthagině. Tak nepatrné jesť

prostranství, kteréž dělí nás od úhlavních nepřátel našich." Mínění jeho zjednávalo si vždy více přívrženců a Římané počali na konec vyhledávati záminky, za kterouž by dávní sokyni svou na dobro zničili. Se zalíbením hleděli tedy na starého Masinissu v Numidii, když tento Karthaginské napadl, chtěje na jich újmu panství své rozšířiti. Karthaginští, kteří, smlouvou jsouce vázáni, bez dopuštění Římanů žádné války ujíti se nesměli, obrátili se k nim se stížnostmi na jeho počínání; nevyřídivše ale ničeho, sáhli sami ke zbrani.

Úskočným způsobem vyhlásili to Římané za porušení dávních smluv i vypravili vojsko do Afriky. Karthaginští, náramně se uleknuvše, prosili za mír, ochotně nabízejíce všelikého dostiučinění. Konsulové římští, kteří přistávše s vojskem, hlavním ležením blíž Utiky byli se položili, žádali na Karthaginských za výkup míru vydání veškerých zbraní, zásob válečných a všeho loďstva i s přístrojím. Tesklivě podrobili se tito tvrdému rozkazu i odvedli do ležení římského mimo jiné téměř 200.000 kusů celých brnění. Učinivše takto nenáviděné město bezbranným, položili po té Římané s nevídanou lstivostí konečnou ještě výminku, aby přestěhovali se obyvatelé města na jiné místo. Nyní zmocnilo se Karthaginských zoufalství i uzavřeli, brániti se (149). S úsilím, jemuž v dějinách není rovného, pracovali mužové i ženy na zhotovení nových zbraní a čerstvých zásob válečných i bránili se jimi s takovým úspěchem, že přivedeno jesť římské vojsko nad propasť záhuby. Tu zvolili Římané Publia Cornelia Scipiona, výtečného mladíka, nemajícího ani ještě zákonných let, konsulem a složili na něho vrchní velení v Africe (147), kdež se jal se vší rázností činiti přípravy k obklíčení Karthaginy. Zuřivosť zápasících stran vyšla konečně ze vší míry. Karthaginský vojvoda Hasdrubal dal všecky zajaté před očima Římanů mukami se světa sprovoditi, aby všeliký smír nemožným učinil. Když konečně Římané Karthaginy útokem se zmocnili, trval boj v ulicích města ještě po celých šest dní. Devěť desítin obyvatel zhynulo mezi obléháním, jedna desítina, asi 50.000 lidí, byli od vítězného vojevůdce, jemuž po této výpravě dáno příjmí Africanus minor, na milosť přijati a přeneseni na půdu cizí. Država Karthaginy obrácena v římskou provincii s názvem Afrika; Utika pak učiněna hlavním městem jejím.

§. 39. Války Římanů s Macedonií, Syrií a Řeckem. Konec Numantie.

[Války s Macedonií a Syrií.] Pozorné střežení Karthaginy a konečné udolání tohoto města nebylo po skončení druhé války punské jediným zaměstnáním Římanů. Nemínilit strpěti v sousedství svém žádné moci, která by se před nimi neskláněla, a tak napadali každého protivníka anebo přinutili ho, aby on tak učinil. Především obrátili zbraně své proti Filippovi III., králi macedonskému, kterého u Cynoscephal (197) porazili a přinutili k vydání všech držav vně nepatrné Macedonie. Druhá válka platila Antiochovi III., králi syrskému, jenž však obmýšleného s jich strany útoku nevyčkal. K němu byl z Karthaginy utekl se Hannibal, aby bezpečného útulku nalezl před nástrahami nevražících na něho krajanů, jež přece každým možným způsobem povznésti chtěl z jich pádu, jakož i před Římany, kteří úklady strojili životu jeho. Hannibal radil králi, aby počal válku vpádem do Italie, sám pak nabízel se k převzetí vrchního velení, ale hrdý král nechápal smělých záměrů rádce svého. Vzneslť na Hannibala toliko velení lodstva, ač bylo zřejmo, že jediné vojsko pozemní může rozhodovati; a tak stalo se, že hned na počátku války (191—190) poražen jesť král od Římanů nejprvé u Thermopyl a z Řecka vytlačen, později pak v Asii u Magnesie od Lucia Cornelia Scipiona, bratra staršího Scipiona Afrického. V následujícím na to míru ztratil věčí díl svých držav a uloženo mu, vydati i Hannibala, který jsa o tom v čas zpraven, uchýlil se na Kretu. Odtud utekl se do Bithynie ke králi Prusiovi a prokazoval mu radou svou výborné služby, ale i zde vyslídila ho nenávisť Římanů. Poselstvo římské žádalo za vydání osoby jeho; ničemný Prusias svolil k žádosti této a vyslal oděnce, aby obklíčili zámek, v němž Hannibal přebýval. Ten vida, že mu není více lze útěkem se spasiti, požil jedu a zemřel tak nepokořen od utlačovatelů vlasti své.

Když o několik let později Perseus, syn a nástupce krále macedonského Filippa III., aby odvrátil hrozící záhubu, k nové válce s Římany se odhodlal, pachtili se tito za tři leta marně za vítězstvím. Tu postavili Římané v čelo vojska svého konsula Lucia Aemilia Paulla, který krále u Pydny (168) na hlavu porazil. Nadarmo pokoušel se Perseus spasiti sebe a poklady své útěkem: dostalť se pouze k ostrovu Samothrake, kdež

ho jistý Kreťan, jenž se tvářil, jako by mu k dalšímu útěku dopomoci chtěl, v pravdě však na podvod pomýšleje, o poklady oloupil, tak že králi posléze jiného nezbývalo, leč vzdáti se náčelníku loďstva římského. Když po té přiveden jest k Aemiliovi, vztáhl k němu prosebně rukou svých, chtěje vrhnouti se na kolena. Tu vzvolal konsul: „Nešťastníče, proč poskvrňuješ vítězství mého, neveda sobě co šlechetný a Římanův hodný odpůrce!“ Později musil při slavném vjezdu Aemiliově do Říma před tímto, jakož obyčejem bylo, kráčeti s manželkou a dětmi svými. Potom přiveden jest co plenník do Alby, kde živ jsa v bídě a hanbě, dobrovolně hladem zemřel. Syn jeho Alexander, obratný soustružník, stal prý se v Albě úředním písařem.

[**Válka s Řeky.**] Posléze stali se též Řekové obětí Římanů. Tito nabyli sice v několiku desítiletích po rozebrání světové říše macedonské dřevní nezávislosti, neuměli však mezi sebou zachovati svornosti. Místo aby spojili se všichni v jednotu na odvarování cizích nájezdů, utvořila věčina řeckých států dva spolky (achajský a aetolský), kteréž mezi sebou se potýkaly. Za válek Macedonie a Syrie s Římem přidržovala se jedna část Řeků z pravidla strany macedonské nebo syrské, druhá pak strany římské. Římané, nemálo tím podrážděni, dali posléze Řekům pocítiti veškeré tíže hněvu svého. V jednom sporu, vzniklém mezi spolkem achajským a Spartany, kteří samostatnosti své obhájiti chtěli, postavili se Římané k straně poslednějších a způsobili odpůrcům svým několik porážek. Konsul Mummius dobyl Korinthu r. 146, tedy téhož leta, v němž padla i Karthago; při drancování města zničena početná díla umělecká, zbytek pak odeslán do Říma. Řecko podrobeno jest nyní na dobro, přece však nakládáno s Řeky v příčině jich vzdělanosti a slavné minulosti poctivěji, než s jinými podrobenými národy. Jako římská provincie slulo Řecko Achaja.

[**Konec Numantie.**] Zkázu Karthaginy následoval podobným obrazem v málu letech pověstný konec Numantie. Od ukončení druhé války punské nebylo se Římanům v Hispanii obávati nijakého nepřátelství se strany Karthaginských, ale spíše od statečnosti domorodců, kteří nemínili strpěti cizího jařma. Nejvíce vynikli v tomto boji za svobodu Lusitané, jichž vůdce Viriathus, muž stkvělých schopností válečných, šťastnými úspěchy svými i ostatní kmeny hispanské do války vztáhl, tak že jedno

vojsko římské po druhém zporáženo jest. Konsul Fabius Servilianus zachránil svěřeného sobě vojska toliko tím, že uznal nezávislost Lusitanův (142), kterýžto slib ale senát římský mrzkým způsobem prohlásil za neplatný. Válka skončena posléze tím, že místodržící Servilius Caepio dal Viriatha úkladně zavražditi (140).

Po takovémto ničemném jednání, jež s dostatek ukázalo, že Římané schopni jsou všeliké nešlechetnosti, odvážilo se jediné město Numantia, brániti své nezávislosti. Obyvatelé bez přestání poráželi obléhací vojska římská, dokud Scipio, vítěz nad Karthaginou, s vojskem novým proti nim vyslán nebyl. Za dvě léta (134—132) protáhlo se obléhání, než k pádu přivedeno město hladem a zbraní. Z obyvatel, kteří na konec i lidským masem byli se obživovali, dostala se jen nepatrná část do rukou vítěze, jenž za skutek ten obdržel příjmí Numantského.

§. 40. Vnitřní poměry Říma na konci válek punských.

Stkvělá vítězství Říma a šíření panství jeho po středomoří neobešla se bez podstatných změn ve státním a společenském ústrojí republiky. Dřevní prostota myslí a mravů vzala zde pomálu za své; ohromné bohactví, jehož docházely jednotlivé rodiny prostředkem výnosných míst při správě provincií, potáhlo za sebou neslýchané prvé rozkošnictví, s nímž zároveň vzmáhalo se ochuzení nižších tříd lidu. Poněvadž velcí statkáři rozlehlé statky své skrze otroky vzdělávati dávali, prodáváno jest obilí v Římě za tak levné ceny, že nestačili závoditi s nimi svobodní sedláci italští i sami tudíž přicházeli na mizinu. Podobně užíváno při průmyslu a rozličných jiných živnostech také jen otroků, tak že měšťan všudy ve své výživě byl zkracován. Na důkladné polepšení nebylo ani pomyšlení, neboť válkami vzrůstal co den počet otrokův a bohatí Římané mívali jich na tisíce.

Nic neprospělo, že někteří starověrci, jako M. Porcius Cato, s železnou přísností o zachování a obnovu starého dobrého mravu a řádu usilovali, poněvadž pramen všech novot, nad míru vzmohší se panství totiž a vždy rostoucí bohactví Říma, napořád se rozhojňoval. Z těch dob, co patriciové i plebejové stejného přístupu dosáhli k úřadum, zmizel sice rozdíl stavů, ale

nový zjednával sobě nyní průchod. Ony rodiny, jichž členové nějaké místo v kurulských úřadech republiky (konsulát, censura, praetura a aedilství) byli zanímali, činily novou šlechtu (optimates, nobiles) a poněvadž v následcích výnosné správy provinciální veliké poklady shromažďovaly, nepřestávaly sobě zjednávati přístupu k nejvyšším úřadům. Volba magistrátův a moc zákonodárná byly na pohled vždy ještě v rukou národního shromáždění (komitií), ale v pravdě drželi boháči všecko v rukou, kteří podplácením a propouštěním na svobodu na veliké množství chudších měšťanů platný vliv provozovati dovedli. Též senát, jenž vyšší ještě měrou než kdy prvé vlastní vládu v držení svém měl, skládal se po věčině z této nové šlechty, jakož i z lidí, kteří po složení nejvyšších úřadů do něho postupovali.

III. Povlovný vzrůst Říma na moc světovou až do pádu republiky (146—30 př. Kr.). Ustavičné vnitřní bouře.

§. 41. Bratři Tiberius a Gaius Sempronius Gracchové.

Bídný stav veliké části svobodných měšťanů, kterýž z dob válek punských ustavičně se zhoršoval, přivedl jistého mladého muže v šlechetném zápalu na myšlénku, pokusiti se o nebezpečné dílo vyrovnání mezi boháči a chudinou. Byltě to Tiberius Sempronius Gracchus, pocházející z rodiny velice vznešené. Matka jeho Kornelie, dcera staršího Scipiona Afrického, vychovala oba nadané syny své Tiberia a Gaia s obzvláštní péčí a láskou. Když jednou jistá bohatá Římanka, jsouc u ní návštěvou, stkvosty svými se chlubila, dala Kornelie zavolati oba syny své a ukazujíc na ně pravila: „Zde jest má ozdoba!“ — Stav se roku 133 tribunem, učinil Tiberius návrh, aby nikdo nesměl držeti více obecních pozemků, leč 500 jiter pro sebe a 250 pro každého nezletilého syna, v hromadě však ne více než 1000 jiter; co takto zbude, aby rozděleno bylo mezi nemajetné měšťany za náhradu, již by dosavadním držitelům stát sám vyplatil. Jest na snadě, že by provedení takového návrhu všechny společenské poměry v státě římském na vrub bylo obrátilo, jakož i bohatší a mocnější třídy na smrt urazilo; protož nedalo se způsobiti bez předchozího jich útisku. Přese

všechen skutečný i líčený odpor soudruhů svých v tribunátě zjednal přece Gracchus návrhu svému v komitiích tributních platnosť zákona, načež sestavena jesť kommisse, aby nový zákon v skutek uvedla.

Touž dobou zemřel Attalus III., král pergamský, a odkázal poklady své i říše národu římskému, jenž takto rozšířil državy své též na Asii. Gracchus chtěl, aby poklady Attalovy rozdány byly chudým měšťanům na zřízení jich hospodářství, ale tím, jakož i jinými ještě dalekosáhlejšími návrhy pohoršil optimatův na sebe měrou svrchovanou. Nejvyšší kněz Scipio Nasica přepadl se zástupem stejně smýšlejících Graccha na místě, kdež tribue se shromažďovaly, a zabil ho vedlé 300 stoupencův jeho. Zákon o provedení onoho rozdělení pozemkův po té zastaven (129).

Tímto smutným koncem nedal se bratr zavražděného, Gaius Sempronius Gracchus, nikterak odstrašiti, aby na podobné cesty nenastupoval. Když stal se r. 123 tribunem, neobnovil sice návrhů bratrových, ale vytasil se s jinými, kteréž podobně na prospěch chudého lidu a na škodu boháčův namířeny byly. Proto stihlo záští jejich v nemenší míře i jeho; byltě v shromáždění lidu od strany optimátův přepaden, mnozí z přívrženců jeho zavražděni, načež on, aby ušel podobnému osudu, dal se od vlastního otroka zabiti (121).

§. 42. Válka s Jugurthou a válka s Cimbry a Teutony.

[**Válka s Jugurthou 112—106.**]. Od druhé války punské panovalo mezi Římem a Masinissou, králem numidským, který Římanům platné služby proti Karthagině byl prokázal, tuhé přátelství. Z vděčnosti dali mu časť kořisti a rozšířivše državu jeho, zůstali nakloněni též potomkům jeho. Když r. 118 král Micipsa, syn Masinissův, zemřel, zůstavil říši synům svým Adherbalovi a Hiempsalovi a synovci svému Jugurthovi. Ten, jsa muž chytrý a úskočný, hodlal zmocniti se celého dědictví, zabil tudíž Hiempsala úkladně a vypudil Adherbala, kterýž do Říma se utekl. Úplatky dovedl toho Jugurtha, že strana v Římě panující, místo aby zločince byla ztrestala a potomkův osvědčeného spolčence chránila, navrhla rozdělení říše numidské, načež dílčí kommisse, do Afriky poslaná, výnosnější díl Jugurthovi přiřkla. Ale vítězstvím tímto zpyšněl Jugurtha na dobro; nehodlaje ani teď údělem svým se spokojiti, napadl

Adherbala poznovu a jav ho, dal nad ním popraviti (112). Nyní poslali Římané vojsko, vedené konsulem Calpurniem Bestií, na pokoření ničemníka; ale konsul dal se též uplatiti a smluvil se s ním o výhodný mír. Tu provedl tribun Memmius, že způsobeno jesť vyšetřování pro makavé uplácení a Jugurtha pohnán do Říma, aby se tu zodpovídal. Nestydatosť, s jakouž sobě tento v Římě počínal, podráždila lid i přinutila senát, že vyhostiv Jugurthu z města, se vší opravdivostí k válce se strojil. I teď dovedl tento úspěchy zbraní římských penězi svými zadržeti, až k opětnému naléhání římského lidu vedení války složeno na Quinta Caecilia Metella. Ten poraziv Jugurthu, přinutil ho utéci se k tchánu svému Bocchovi, králi Mauretanskému. Po Metellovi následoval v nejvyšším velení Gaius Marius, který s nemenším zdarem sobě počínal; přece však skoncována válka teprvé, když quaestor Lucius Cornelius Sulla přivedl mistrným vyjednáváním krále Boccha k tomu, že Jugurthu vydal. — Dobytá Numidie neučiněna římskou provincií, nýbrž jedna část udělena jesť Bocchovi, druhá pak nevlastnímu bratru Jugurthovu.

[**Války s Cimbry a Teutony 113—101.**] Ještě když bojováno v Africe, vyskytlo se na moc římskou mnohem podstatnější nebezpečenství. Kmenové neznámých do té doby takořka Germanův, Teutoni a Cimbrové, byli jsou se totiž z nenadání hnuli k hranicím državy římské, hledajíce tu sobě nová sídla. Byliť rusovlasí, postavy štíhlé a vysoké, slynouce při tom silou obrovskou. Jich oděv a zbrojení záležely ze zvířecích koží, železných krunýřů, přílbic, pavez, mečů a kyjů. Do bitvy pouštěli se za hrozného křiku, aby nepřítele poděsili; plenníci obětováni jsou od starých kněžek na oltářích bohům a budoucnosť vykládána z prýštící se krve. — Nejprv objevili se v sousedství hranic římských Cimbrové. Konsul Papirius Carbo, proti nim vyslaný, poražen jesť u Noreje, v nynějších Korutanech (113). Cimbrové vrazivše na to do Gallie, dobyli u Arausia (Orange) r. 105 druhého vítězství. Udatnosť a náhlosť v útoku, jakož i způsob obrany prostředkem jakési vozové hradby byli jsou jich vítězství hlavní původové.

Římané, přestavše nepřítele již podceňovati, zvolili osvědčeného vojevůdce svého Maria čtyřikrát po sobě konsulem (104—101), dokud by nebylo totiž uklizeno všeliké nebezpečenství.

Marius dbal nejprv toho, aby vojsko jeho navyklo způsobu válčení nepřátel, a proto chránil se za dvě léta bitvou je podstoupiti. Zatím vnikli také Teutoni do Gallie, ale zapomenouce společně s Cimbry Římanův napadnouti, zůstali o sobě i pokoušeli se z rozličných stran zjednati si přes Alpy mocný průchod do Italie. Marius připravoval nejprv vojsko své k boji s Němci tím, že s ním podnikal namáhavá cvičení všeho způsobu a navykal je vyplňovati sebe nepatrnější rozkaz. Když nyní Teutoni před ohraženým ležením jeho se objevili, potupnými řečmi k boji ho vybízejíce, choval se Marius klidně, neboť chtěl, aby vojáci dříve navykli hroznému křiku a strašnému pohledu nepřítele. Tu vrhli se Teutoni na římské ležení, ale byvše odraženi dali se na ústup, aby táhli dále do Italie. Marius však vzdvihl se s vojskem za nimi a tak přišla obě vojska do vůkolí města Aquae Sextiae (nynější Aix v Provencí). Marius odhodlal se nyní bitvou je podstoupiti a tak rozzuřil se blíž řečeného města hrozný boj, jenž za dva dni potrvav, skončil dokonalou porážkou Teutonů (102). Zatím byli Cimbrové přes východní Alpy do roviny pádské dolů sešli a konsula Lutatia Catula k zpětnému pochodu přinutili; avšak Marius, který v tom přikvapil, způsobil jim u Vercel v polích raudských podobně záhubnou porážku (101).

§. 43. První válka občanská.

Násilný konec bratří Gracchů nezastrašil ani na celá dvě desítiletí ty, kdož mínili ve prospěch chudších tříd lidu způsobiti změnu v stavu državnosti. Již r. 100 počali se na vrch dráti podobné, k slušnější výživě lidu římského směřující návrhy, kteréž optimati opětně násilnými opatřeními uklidili. Marius, jenž právě konsulem byl, propůjčil k tomu optimatům služeb svých, ač sám jak náklonností tak původem svým lnul k nespokojencům. Objevil-li tento případ, že vnitřní pevnosť státu římského viklati se počíná, učinila událosť druhá věc tím zjevnější. Obyvatelstvo Italie, kteréž až posud všech válek římských bylo se účastnilo, k výsledkům jich přispívajíc, žádalo nyní za stejná práva, t. j. za udělení římského práva měšťanského. Teprvé po několikaletém boji, jenž nazývá se válkou se spolčenci (91—88), a k jehož ukončení nejvíce Sulla se přičinil, svolili Římané k této žádosti, která však byla Italikům k ma-

lému prospěchu, poněvadž nebylo lze, aby při volbách a hlasování v komitiích roztroušení po Italii měšťané do Říma docházeli. Odtud zůstávala rozhodná moc jako prvé v rukou měšťanstva římského, kteréž pohříchu čím dále tím obecněji proměňovalo se v lůzu.

Tato smutná rozervanosť vnitřních poměrů Říma přispívala nemálo k tomu, že vznikaly nové boje, a že stát stal se takořka hračkou vynikajících předáků. A poněvadž za takové jsou považováni v příčině zásluh svých zejmena Marius a Sulla, řídili se Římané podlé pokynutí jednoho neb druhého z nich.

Gaius Marius byl sprostý synek selský, který co vojín domohl se neohrožeností a statečností svou veliké cti a důstojenství. Stav se tribunem lidu, byl přísně bedliv toho, aby nedálo se se žádné uplácení a aby vznešení neřídili po chuti své hlasování v shromážděních lidu. Za války s Jugurthou dovedl toho, že zvolen jesť konsulem, poněvadž lid popuzen z hanebného uplacení strany optimatův, Maria jakožto chudého a zachovalého muže důvěrou svou poctil. Od té doby byl Marius uznaným náčelníkem strany lidu, t. j. té strany v měšťanstvu římském, kteráž obnoviti chtěla nedávno pochované úmysly Gracchův.

Lucius Cornelius Sulla, který pocházel ze staré ale schudlé rodiny patricijské, vychován byl u velikém nedostatku, ale později dodělal se prostředkem odkazů dosti slušného postavení a posléze za války s Jugurthou i bohactví. Zabývaje se pilně studiemi písemnictví jak latinského tak řeckého, osvojil sobě sice vzdělanosť doby své, ale vzdor tomu zůstával způsob živobytí jeho uzavřen šlechtícímu vlivu zmíněných literatur; neboť oddal se rovně jako bohatí soudruhové jeho zhýralému rozkošnictví. Veliké nadání své objevil nejprvé ve válce s Jugurthou, získav sobě výtečnými skutky svými uznalosť Mariovu, kteráž později, jak se zdá, v žárlivosť se zvrhla, když Marius vzrůstající ctižádosti Sullovy byl poznal. Ve válce s Cimbry a Teutony, jakož i ve válce se spolčenci přálo Sullovi štěstí do té míry, že obrátiv na se obecnou pozornosť, za pomocí optimatů, k jichž straně se hlásil, zvolen jesť r. 88 konsulem. Maje sobě v tomto důstojenství svěřeno velení v nebezpečné válce proti Mithridatovi, králi pontskému, vydal se s vojskem svým na cestu do Asie. Ještě nevzdálil se s ním Italie, ano soupeř jeho Marius v Římě

provedl, že vzato mu svěřené velení (88). Avšak málo dbaje toho usnešení, obrátil se Sulla rychle na Řím a vzav město náhlým útokem, přinutil odpůrce, mezi nimi i Maria, aby útěkem se spasili. Marius utekl se v noci na jeden ze svých statků a vsednul po té na loď, ale bouře ho přinutila, že vystoupil na zem, kde za rozličných dobrodružství skrývati se mu bylo před pronásledujícími ho špehýři. Posléze skryl se před pronásledovateli v jednom močálu, ale zde jesť napaden, vytažen a nahý i celý zblácený do Minturn přiveden, kdež ho úřad městský chtěl dáti utratiti. Ale otrok, jenž měl rozkaz vykonati, uleknuv se jiskřících očí starého Maria, ohlásil se, že ho nedovede zabíti. Nyní byli i úředníci městští jiného mínění; stydíce se usmrtiti muže, jenž spasil Italii Cimbrův a Teutonův, uzavřeli propustiti ho na svobodu. Marius opatřen hojnými prostředky k výživě a uveden na loď, kteráž ho dovezla do Afriky. Též zde číhali na něho sevšad nepřátelé, on však jim šťastně ušel a nalezl posléze útočiště na ostrovu Kerkině. — Sulla užil zatím svého vítězství k některým změnám v ústavě na prospěch optimatův a způsobil zvolení Lucia Cornelia Cinny za konsula, aby dílo jeho chránil. Po té vzdvihl se opět na cestu do Asie.

Cinna náležel vlastně ke straně lidu; poněvadž ale před zvolením svým byl Sullovi slíbil, že nedotkne se žádného z opatření jím učiněných, domníval se Sulla, že pokojně může odejíti do Asie. Sotva byl ale tento Italii opustil, zrušil Cinna slib; strana optimatův porazila ho však v boji pouličném a senát složil ho s konsulství. Cinna neměl se za ztracena, nýbrž ohlížel se po pomoci mezi italskými spolčenci; s ním smluvil se o jednotu vracející se té doby Marius a oba hnuli se s vojsky svými k Římu, kterýž se jim vzdal. Hrozné vraždění stihlo po té stranu optimatův, zejmena pátráno po náčelnicích jejich; byliť pobiti a statky jejich pobrány. Obstárlý Marius zemřel několik dní na to v následcích nestřídmého rozčilení (86). Cinna panoval odtud za tři leta zcela neobmezeně, nesvolávaje komitií (86—84). Zemřelť smrtí násilnou dříve ještě, než Sulla z Asie se vrátil, aby vzal pomstu za stranu optimatův.

Když Sulla po tříletém boji válku proti Mithridatovi vítězně byl skončil, vrátil se do Italie. Strana Mariova panující v Římě neměla po smrti Mariově a Cinnově náčelníka obecně

uznaného i byla tudíž sotva s to, vydatně opříti se Sullovi a vycvičenému vojsku jeho, s nímž četní stoupenci z Říma i Italie byli se spolčili. Přece však nebyl boj ani krátký ani bez krve. V bitvě na návrších collinských před samými zdmi Říma způsobena jest posléze straně lidu rozhodná porážka. Všichni, na jichž bezživotí jemu nebo straně optimatův záleželo, dáni jsou do klatby, t. j. jmění jejich zabaveno a životy jich vydány v šanc. Za hlavu psance placeno zbojci skoro 5000 zlatých. Asi 40 senátorův a konsulárův a bez mála 1600 rytířův shledali se tím způsobem se smrtí. Vojsku Sullovu odměněno se zabavenými pozemky.

Sulla způsobiv zatím, že na něho vznesena diktatura, snažil se nyní ucpati prameny nepokojů, kteréž z dob Gracchů Římem otřásaly. Za tím účelem měla býti moc, do rukou šlechty zase se dostavší, trvale jí zachována; proto rozhojnil Sulla práva senátu, obmezil právomocnosť komitií, poněvadž v těchto rozhodovalo množství, a zničil téměř posavadní moc tribunů. R. 79 vzdal se Sulla diktatury a uchýlil se do života soukromního, aby bez vyrušování oddati se mohl rozkošnictví. Po té napadla ho ošklivá nemoc, tak zvaná všivina, ku kteréž se přidružilo v následcích prudkého vzbouření mysli chrlení krve, jež r. 78 konec položilo životu jeho.

§. 44. Válka s Mithridatem.

Mithridates, král pontský, byl muž velikého nadání duševního i tělesného. Když otec jeho rukou zákeřnickou padl, musil co jedenáctiletý chlapec útěkem se spasiti před poručníky a matkou, kteří o bezživotí jeho ukládali, a za sedm let potulovati se co lovec bez domova. Tak tužil tělo své a dosáhl co jezdec, lovec a běhoun takové obratnosti, že neměl sobě rovného. — O duševních darech jeho lze sobě učiniti ponětí z toho, že obratně mluvil 22 jazyky jakož i že duch jeho neumdléval, smýšleje odvážlivé plány a vyhledávaje nejrozmanitější prostředky k vyvedení jich. Co jeho povahy se tkne, spojoval s mnohými ctnostmi rytířskými také vlastnosti asijského despoty, jenž bez rozpaků sahá k podvodu, vraždě i přetvářce, vyžaduje-li toho prospěch jeho. Chtěje konec učiniti panství římskému v Asii, napadl některé tamější s Římany spolčené panovníky, vyhnal je a zmocnil se po té římské provincie Asie (88), poraziv a zajav

prvé místodržícího Mania Aquillia, jenž v čele římského vojska byl se mu postavil. Na rozkaz jeho zjímáni jsou všichni měšťané římští, v Asii se zdržující (80.000 až 150.000) a pobiti, místodržícímu pak vlito do úst roztavené zlato.

S vojskem 30.000 mužů podnikl (87) Sulla válku proti Mithridatovi a přivedl ho převahou římských zbraní a několika porážkami do velikých nesnází. Přece však kladl Mithridates za tři leta odpor protivníku svému, až posléze vida nezbytí uzavřel mír (v Dardanu 84), v jehož následcích spokojiti se musil s dědičnou říší svou a zaplatiti 2000 talentů náhrady válečné.

Jen s odporem přijal Mithridates vnucený sobě mír, očekávaje dobré příležitosti, aby opět po meči sáhl. Spojiv se se všemi nepřátely Římanů, vycvičil po způsobu římském vojsko své a vytrhnuv posléze (74) do Bithynie, porazil tam římské vojsko. Na jeho pokoření vyslali Římané konsula Lucullа, jenž statečného odpůrce v takové uvedl nesnáze, že toho shledal potřebu, utéci k svému spolčenci a zeti Tigranovi, králi armenskému. Lucullus pustil se za ním a poraziv Tigrana, vzal po té hlavní město jeho Tigranocertu (69). Když brzo po té Tigranes ve spolku s Mithridatem nové vojsko byl sebral, vytáhl Lucullus i proti tomuto a způsobil oběma králům novou porážku. Nyní zdálo se, že ukončení války spoléhá v rukou římského vojevůdce, ale vzpoura legií je zadržela. Lucullus nedovedl sobě zjednati náklonnosti vojáků svých, neboť chránil podlé možnosti asijských domorodcův od jich loupeživosti. Proto nalezli nepřátelé jeho u vojska ochotného sluchu, popouzejíce je proti veliteli a vychvalujíce osud oněch legií, kteréž pod Gnaejem Pompejem, hned z dob Sullových proslaveným vojevůdcem, byly sloužily. Roztržky v táboře římském užil Mithridates, jenž se byl zatím novým zbrojením posilnil, k několika šťastným útokům a připravil jimi z nenáhla Lucullа o všecky vymoženosti slavných vítězství jeho.

Avšak králi pontskému nebylo se dlouho těšiti novým úspěchům, neboť lid římský vznesl nyní velení Lucullovo na Pompeja. Ten přišed r. 66 do Asie, obrátil se ihned proti Mithridatovi, kterýž sice s počátku za mír prosil, brzo ale, poněvadž se mu toliko pod tou výminkou nabízel, vzdá-li se na milost či nemilost, k nejkrajnějšímu odporu se odhodlal.

Domnívaje se však příliš slabým býti k podstoupení bitvy, počal ustupovati. Pompejovi, jenž za delší dobu nadarmo se pokoušel dohoniti utíkajícího krále, podařilo se posléze přepadnouti ho blíže řeky Eufratu. Mithridates ztratil v tom útoku skoro celé své vojsko, moha se sám prosekati toliko s 800 mužů; ale i tito opustili ho na dalším útěku do Kolchidy. Po té vrhl se Pompejus na Tigrana a přinutil ho k odstoupení jedné části državy jeho, jakož i k placení veliké náhrady válečné; zároveň spořádal poměry v Asii na prospěch Římanů v ten způsob, že posavadní provincie zveličil a nové zřídil. Mezi touto prací došla ho zpráva o smrti Mithridatově. Tento uchýliv se zatím z Kolchidy do Chersonesu taurického, pracoval zde se vším úsilím o vystrojení nového vojska. Ale poněvadž skrze odboj vlastního syna vojsko od něho odpadlo a tím všeliká naděje na zachování panství jeho za své vzala, rozhodl se sám život sobě vzíti (63). Tím zbaveni jsou Římané nepřítele, jenž v nebezpečnosti své rovnal se téměř Hannibalovi.

§. 45. Římští otroci a válka s gladiatory.

Z doby druhé války punské rozmnožil se nad obyčej počet otroků, nalezajících se v držení jednotlivých Římanů. Bohaté rodiny držely k obstarávání prací polních jakož i k fabrickému provozování veškerých živností na tisíce otroků, majíce spolu k obstarávání domácnosti v městě po stech lidí, z nichž každému určitý úkol byl přidělen. Byliť zde kuchaři, kuchtíci, kuchyňské, pekaři, postolí, komorníci, pážata, panské, nesláři, poslové, pojezdní, běhouni, štolbové a t. d. Šel-li bohatý Říman na procházku, provázelo ho obyčejně 15—20 otroků; vytýkánoť prætoru Tulliovi za lakomství, že měl v průvodu svém pouze pět otroků. Básník Horác, chudý soukromník, míval v Římě k obsluze při stole tři otroky, ale na venkově osm.

Způsob, jakým Římané s otroky svými nakládali, byl krutý. Pán směl s nimi naložiti po vůli své; mohlť je mučiti ba i zabíti, aniž by za to musil odpovídati. Bylоť domácím otrokům konati služby správně a pilně bez všeho hluku a ve vší tichosti, aby hlomozem anebo hlasitým mluvením nebyl pán jich vyrušován z odpočinku; kdo se proti tomuto přikázání provinil, toho zmrskal metlou silentiarius (t. j. otrok, jenž měl na péči ticho a klid v domě). Ještě hůře vedlo se otrokům, jichž užíváno

k prácím hospodářským. Těm vpalováno jest znamení a poutáno je na nohou, aby zamezil se všeliký útěk, v noci pak zavíráno je do těsných domků a týráno šeredně v sebe nepatrnější příčině. Kdo pokusil se o útěk, bez milosrdenství věšen na kříž. Zavraždil-li otrok svého pána, zaplatila to celá jeho rodina smrtí; svědectví a přiznání dobýváno na nich ukrutným mučením. V následcích tohoto nelidského nakládání zdvihlo se r. 135 vedením jistého Euna na 200.000 otrokův na ostrově Sicilii proti pánům svým. Teprv po mnohaletém úsilí podařilo se, branně položiti odboj. Vítězové ztrestali asi 20.000 otroků popravou na kříži.

Oddanosť, s jakouž otroci osud svůj snášeli, přerušována jesť po té opět, zejmena však r. 73, kterýžto rok způsobem ukrutným vyburcoval Římany s poklidu. Při slavnostních hrách, jež v Římě s mnohem věčí nádherou než v Řecku odbývaly se, působily největší zábavu zápasy gladiatorů, kteří skládajíce se z otroků, k tomu obzvláště vycvičených, musili o život potýkati se před očima krvelačného množství. Tu stalo se, že r. 73 sedmdesáte gladiatorův uteklo ze školy v Capui, kdež byli cvičeni, a na ručesť shromáždili kolem sebe 80.000 zběhlých otrokův, kteří chtěli pomstu vzíti nad pány svými. Vedeni jsouce Thrakem Spartakem, poráželi napořád vojska římská, ale vnitřní nesvornosť a špatná kázeň byly velice na újmu všelikým úspěchům z tohoto plynoucím. Když posléze došlo mezi Spartakem a římským vojskem v Apulii k rozhodné bitvě, zabil Spartakus před bitvou koně svého, aby se svými stejně mohl bojovati, a v skutku přišel ve srážce o život. Vítězové dali podél silnice, vedoucí z Capue do Říma, 6000 zajatých otroků přibiti na kříže. Zbytky vojska nevolničího vzali za své v drobných šarvátkách a poslední hlouček, jenž v síle 5000 mužů přes Alpy útěkem spasiti se chtěl, pobit jesť od Pompeja.

§. 46. Cicero a Katilina.

[**Cicero.**] Když Pompejus ještě v Asii prodléval, ocitnul se Řím sám v nebezpečenství náhlého převratu, jejž jediné opatrnosť M. Tullia Cicerona překazila. Cicero, narozen v Arpinu r. 106 př. Kr., byl původně stavu rytířského. Bohatého jsa nadání duševního, zdokonalil se pečlivými studiemi, tak že lze ho za nejčelnějšího řečníka a učence té doby považovati. Po-

něvadž pak vždy jen jako obhájce zákonného pořádku vystupoval, naklonil sobě stranu optimatův, a ta mu dopomohla roku 63 konsulství. V této hodnosti odvrátil od své otčiny hanebnou zkázu, která jí hrozila od jedné části zvrhlé šlechty.

[**Spiknutí Katilinovo.**] Rostoucí bohactví v Římě, jakož i loupežnický právě řád, jakým sobě početné osoby jednak ve válkách občanských, jednak při správě provincií velikého jmění zjednávaly, způsobily posléze mezi stavy vyššími hroznou zvrhlosť mravů. V rozkošnickém hýření zmizel všechen mravní stud a obrovská jmění ničena, jen aby ukojení došli chtíčové chvíle. Mezi urozenými těmi prostopášníky vynikal zejmena Lucius Sergius Catilina pustým životem svým. Za hrůzovlády Sullovy učiniv se vůdcem roty zbojníkův, zuřil proti vlastnímu bratru a jiným blízkým příbuzným i obohatil se jich jměním. Tyto a jiné, později v Africe hanebně ukořistěné sumy znenáhla promarnil a r. 66 uzřel se tak beze všech prostředkův k ukojení svých chtíčů. Proto umluvil se již téhož roku s rovnými sobě tovaryši o úkladné zabití konsulův a nejváženějších senátorův, aby pak v obecném zmatku pospolu nových nabrali pokladů. Spiknutí toto nestalo se ale skutkem, byltě zločinný záměr vyzrazen, ale vzdor tomu nepohnán Katilina k soudu. Tím však zvýšila se jeho opovážlivosť, tak že podruhé pokusil se zosnovati spiknutí za tím úmyslem, aby po zavraždění konsulův moc k sobě patáhl a sebe konsulem dal voliti (63). Nescházeloť mnoho a záměr jeho byl by se vydařil; neboť strana jeho byla mocná a senátoři, ač byli mnozí před nebezpečenstvím varováni, ztratili pojednou mysl ke krokům rozhodným. V této nebezpečné chvíli nepozbyl jediný konsul Cicero potřebné zmužilosti a odvahy a zmařil takto spiknutí. Zjednav si prvé zevrubnou vědomosť o záměrech Katilinových, zjevil je senátu, vyzývaje ho k rázným opatřením. Katilina uleknuv se toho, utekl z města. K návrhu Ciceronovu jsou tovaryši jeho, pokud bylo lze jich se zmocniti, podlé usnešení senátu popraveni. Katilina, jenž zatím v Etrurii v čelo vojska byl se postavil, poražen jesť u Pistorie a udatně bojuje položil život (62).

§. 47. První triumvirat.

Násilná a početná porušování zákonů, jichž jevištěm z dob nepokojů Gracchovských Řím se byl stal, byla zřejmým do-

kladem, že spočteni jsou dnové klidného rozvoje republiky a pád její že nedá více zadržeti se. A vskutku nadcházela doba pádu toho, když po uklizení spiknutí Katilinova nejpřednější tři mužové Říma o spolek se umluvili, aby potáhli k sobě veškeru moc a provozovali vládu dle svého prospěchu. Mužové ti byli Pompejus, Caesar a Crassus.

Gnaeus Pompejus vyniknul již co 23-letý mladík nad jiné v službě vojenské, tak že obrátil na se pozornosť Sullovu, který ho všelijak vyznamenával. Po Sullově smrti porazil zbytky strany Mariovy, která v Hispanii k mocnému odporu byla se zřídila, a způsobil po té, vraceje se do Italie, povstalým otrokům, hledajícím spásu v útěku přes Alpy, poslední ránu. Tak hojné a tak veliké úspěchy zvyšovaly sobectví tohoto více ctižádostivého než opravdu vynikajícího muže, tak že nerozpakoval se k uklizení ústavních změn Sullových spolčiti se se stranou lidu, neboť jen takto bylo lze dostati se ke konsulství. Když byl i tohoto cíle tužeb svých dosáhl, vznešeno naň (67) vrchní velení ve válce s námořními loupežníky, kteří nad obyčej rozmnoživše se, měli skrýše své na západním pobřeží Malé Asie. Též tomuto úkolu šťastně dostál a tak svěřeno mu posléze ukončení války s Mithridatem.

Gaius Julius Caesar byl muž sice velice nadaný, ale svrchovaně ctižádostivý a marnotratný. V době, kdy byl Sulla všemohoucím, odepřel s opovržením vyzvání jeho, aby dal se rozvésti s manželkou svou, dcerou Cinnovou, a než by byl povolil, stal se raději psancem. Upadnuv později při jedné jízdě v ruce pirátův, choval se mezi nimi v hrdém vědomí váhy své jako pán a ne jako jich zajatý, slibuje jim jmenem výkupného místo 20 talentův, kteréž za něho žádali, dáti 50; byloť by prý za muže takového 20 příliš málo. V žertu spílal jim surových barbarů a hrozil jim smrtí kříže. Jakmile se dostal ke svobodě, sebral několik lodí, přepadl na nich piráty a zjímav je, dal je po té, jak byl hrozil, v Pergamu na kříž přibiti. Vojenské nadání jeho učinilo ho později jedním z největčích vojevůdců všech dob; bylť mimo to neobyčejně vzdělaný a vynikal nad jiné jak výmluvností svou, tak pracemi spisovatelskými.

Crassus byl člověk všedního vzdělání, ale pracuje bez unavení o zveličení jmění svého, stal se posléze největčím boháčem v Římě a co takový zjednal sobě tolik váhy a vlivu, že

oba zmínění daleko nad něho předčící mužové přátelství a spolku s ním vyhledávali.

Tímto tak zvaným triumvirátem dosáhl toho Pompeius, že senát schválil zavedení, učiněná jím v Asii po skončení války s Mithridátem a že odměnil se veteránům podíly v státních pozemcích, čímž oddanosť jich k němu zvýšil. Caesar stal se r. 59 konsulem a dal si po té správu Gallie záalpské od lidu na 5 let pojistiti, ač dle dosavadních zvykův udílení provincií senátu příslušelo. Senát zastrašen takovou svévolí, přidal mu nad to ještě Gallii předalpskou.

Když Caesar v Gallii prodléval, zůstal Pompeius v Římě; ubývaloť mu ale zde pro zřejmou slabosť povahy napořád vážnosti, tak že již veřejně ozývali se hlasové proti němu i proti Caesarovi. Aby obránili se útoků, na ně činěných, sešli se triumvirové v Lucce (56) a poznovu rozdělili se v úkoly své v ten způsob, aby Caesaru prodloužen byl úřad v Gallii na nových pět let, Pompeius a Crassus pak aby stali se konsuly r. 55. Početní konsuláři i senátoři ucházeli se poníženě při této schůzi o přízeň pánův republiky.

Z triumvirův zmizel nejprvé Crassus z jeviště. Po uplynutí roku konsulárního odešel za místodržícího do Syrie a chtěje na roveň se dostati oběma slovútným soudruhům i v pověsti válečné, pustil se do války s Parthy; byv ale u Karrh poražen, zaplatil ješitnosť svou životem (53). Vítězové prý lakotnému boháči nalili do úst zlata.

I nebylo odtud pochyby, aby pozůstalí dva triumvirové, jimž potud jediné bylo šlo o potlačení republiky, dosavadního přátelství neumálili; rozdělení moci nedalo se déle držeti. K tomu přišlo, že i příbuzenství, kteréž Pompeia s Caesarem spojovalo — onen byl totiž Julii, dceř Caesarovu, za manželku pojal — smrtí Juliinou se rozvázalo. Pompeius oženil se nyní s dcerou optimata Caecilia Metella Scipiona. Závisť k Caesarovi, jakož i nový sňatek způsobily, že Pompeius zřejmě spolčil se s senátem a stranou optimatův. Tato složila na něho diktaturu r. 52 v tom způsobě, že jmenován jest konsulem bez kollegy, aby uklizena byla nebezpečenství, jež prý republice se všech stran hrozí. Bylot to zřejmé zkrácení dosavadního mocného postavení Caesarova. Válka mezi Pompeiem a Caesarem stala se odtud nezbytnou, ač nemínil-li tento spokojiti se s úkolem podřízeným.

§. 48. Válka mezi Caesarem a Pompeiem čili druhá válka občanská.

[**Caesar v Gallii 58—51.**] Caesar byl zatím úřad místodržitele v Gallii se stkvělým úspěchem spravoval. Římanům byla až dosud v Gallii záalpské náležela jediná provincie narbonská; Caesar ale zamýšlel državu tuto rozšířiti až k moři britannskému a ku břehům Rýna. Nejprv porazil Helvety, pak Němce pod Ariovistem, kteřížto oba národové do Gallie byli se tlačili, a přinutil je, zanechati toho předsevzetí. Po té obrátil zbraně své proti Gallům samým, kteří svářice se mezi sebou, nemálo mu vítězství usnadňovali. Když pak konečně, poučeni vlastním neštěstím, sjednotili se a vedeni jsouce Vercingentorisem, jemu se postavili, nebyli více dosti silni; Caesar zvítězil u Alesie (52) a Gallie stala se římskou provincií.

[**Caesar válčí s Pompeiem.**] Když Caesar takto v Gallii veliké slávy dobýval, octnul se Pompeius ve zmíněném spolku se stranou optimatův. Senat jal se nyní směle proti Caesarovi vystupovati; nedbaje žádostí jeho a nehodlaje jemu po projití úřadu v Gallii vznešenějšího místa nějakého popříti, poslal mu totiž rozkaz, aby do 1. března r. 49 vojsko své rozpustil. Caesar ale neposlechl, nýbrž přešed s vycvičeným a věrným sobě vojskem řeku Rubicon, kteráž považována za pomezní řeku Italie proti Gallii předalpské, učinil se takto odpovědným protivníkem dosavadního pořádku státního. Pompeius i strana optimatův, kteříž takové ráznosti do Caesara nebyli se nadáli a tudíž dostatečně se nepřichystali, nemohli na odpor pomysliti i uprchli do Řecka. Caesar, podrobiv vůli své nejprv Italii a ostrovy, odebral se na rychlo do Hispanie a poraziv zde u Ilerdy vojsko pompeianské, získal pro sebe i tuto zemi. Teprv nyní pojistiv sobě záda, přistoupil k přímému útoku na Pompeia. Byltě zatím tento, opíraje se o pomoc provincií asijských i afrických, sebral početné vojsko, jemuž ale nedostávalo se válečného cviku. Strana aristokratická, shromážděná v jeho ležení, přispívala nad to hojně obvyklou prostopášností svou k ochabování vojenské kázně. Optimaté nemluvili v hrdosti své o ničem jiném než o budoucím vítězství a dělili se již předkem o statky poražených odpůrců svých jakož i o správu provincií. Prudce naléhali na Pompeia, aby rozhodnul bitvou. Ten posléze s odporem vlastním od-

hodlal se k ní, ač byl silnější, maje na 45000 mužů, kdežto vojsko Caesarovo čítalo toliko 22000. V následující na to srážce obou vojsk u Pharsala způsobena jest Pompeiovi rozhodná porážka; on dal se na útěk do Egypta, byl ale od poručníků krále Ptolomaeje Dionysa, kteří doufali Caesarovi se zalíbiti, úkladně zabit.

Dávno již viklající se republika byla nyní vskutku ztracena. Caesar pospíšil sobě zničiti zbytky strany republikánské. Spořádav nejprv věci egyptské a usadiv zejmena v panství Kleopatru, kteráž proti poslední vůli zemřelého krále ze spoluvladařství vyloučena byla, odešel do Asie a upevnil zde s neobyčejnou rychlostí moc svou. Po té odebral se do Afriky, kamž zatím věčina republikánů, mezi nimi synové Pompeiovi, Gnaeus a Sextus, pak poctivý a přísný Cato byli se uchýlili. I zde zvítězil u Thapsu (46); mrtvoly 50.000 nepřátel pokrývaly bojiště. Cato, nechtěje přežíti porážky, sám se utratil. Gnaeus a Sextus, kteří i nyní mysli nepozbyli, utekli se do Hispanie a sbírali zde vojsko. Caesar přinucen takto k nové výpravě, svedl u Mundy s odpůrci svými bitvu (45), kteráž považována za nejhroznější v celé válce občanské. Již počal Caesar nad štěstím svým malomyslněti, obávaje se skutečné porážky; i vrhl se sám mezi zápasící, aby mysli dodal vojsku svému; smrť šklebila se naň se všech stran a v paveze jeho uvázlo více než 100 střel. Posléze sklonilo se vítězství k jeho straně a bitva skončila rozhodnou porážkou republikánův. Ze synů Pompeiových ztratil Gnaeus život na útěku, Sextus ale zachrániv se, vedl odtud nepokojný život piraty.

[**Caesar samovládcem 45—44.**] Nyní byl Caesar skutečným samodržcem státu římského. Jakkoli přál sobě, aby směl dáti moci své významný titul krále, přece neodvážil se toho; chráně se popuditi prostředkem tak příkrým na sebe čerstvou ještě nedůtklivosť Římanů a proto dal na sebe skládati všecky čelnější úřady republiky, aby tak na pohled svrchovanou moc v síle zákonův vykonávati se zdál. Byv prvé již diktatorem jmenován, a sice vždy na dobu jednoho roku, způsobil to, že diktatura nyní doživotně na něho vznešena. K tomu učiněn jesť konsulem, censorem i tribunem se vší právomocností. Titul imperator, prvé toliko název čestný, znamenal při něm důstojenství doživotního panovníka. Na vrcholu štěstí objevil

Caesar stkvělé vlastnosti. Pracovitý jsa i rázný u věcech vládních, smířlivý a vlídný k poraženým nepřátelům, vůbec milý a štědrý k lidu, zjednal sobě brzo obdiv a lásku veliké věčiny jeho. Vždy více přivykal lid myšlence pozdraviti ho jednou titulem krále. Ale optimatům bylo panství jednotlivce, byť bylo sebe vlídnější, vždy stejně nenáviděným a proto usneslo se více jak 60 osob, věčinou sami senátoři, že sprovodí Caesara se světa. V čele spiklenců byli Gaius Cassius, muž nad míru vášnivý, a Junius Brutus, jehož byl Caesar štědře vyznamenal a kterého k vraždě ponoukalo spíše smýšlení ideální než sprostá náruživosť. Spiklenci vrhli se na diktatora v schůzi senátu. S počátku se Caesar bránil, spatřiv ale mezi zbojníky i Bruta, zvolal: I ty, synu můj! Po té zaobaliv hlavu v plášť, klesl mrtev k zemi, probodnut dýkami jejich a krváceje z 23 ran (dne 15. března 44).

§. 49. Druhý triumvirat.

[**Stav věcí po smrti Caesarově.**] Zavražděním Caesara nedočkala se republika vzkříšení svého, jak spiklí přátelé její se domýšleli. Marcus Antonius počal zejmena nastupovati v šlepěje Caesarovy, senát pak hleděl zjednati sobě dřevní moc a proto poslal konsuly r. 43 na pokoření Antonia, jenž v čelo vojska byl se postavil. Vynikajícího úkolu dostalo se při této příležitosti Ciceronovi, jenž svými řečmi, tak zvanými „filippikami“, rozněcoval mysli senátu proti zpurnému Antoniovi, chtěje tím pomoci republice k novému vítězství. U vojště, od senátu vyslaném, nalezal se též Caesarův sestřenec, 19letý Octavianus, kterýž takto zdál se podporovati věc senátu. Antonius poražen jesť u Mutiny (43). Oba konsulové padli v bitvě a vrchní velení nad vítězným vojskem octlo se takto při Octavianovi.

[**Druhý triumvirát.**] Octavianus uzavřel těžiti z vítězství pro sebe a nikoli pro senát, jsa co příbuzný Caesarův předkem jist náklonností vojska. Na oko pokračoval tedy u válce proti Antoniovi a spolčenému s ním Marku Aemiliu Lepidovi, ale přibliživ se s vojskem svým k vojsku protivníkův, smluvil se s nimi o druhý triumvirát. Účastníci jeho osobili si nejvyšší moc na pěť let a podlé své chuti osadili úřady místodržitelské. Po té zmocnili se Říma a prohlásili jak politické tak osobní nepřátely své za psance. Na 300 senatorův a okolo

2000 rytířův shledali jsou se se smrtí v oněch hrozných dnech skrze ruce najatých zbojníků; jmění jejich zabaveno a vítězi rozdělili se o ně, jakoby o kořisť válečnou. Také Cicero, jenž stkvělou výmluvností svou hájil věc republiky a tím nenávisť Antonia na sebe vzbudil, neušel témuž smutnému osudu; od pronásledujících zbojníků na útěku dopaden, zabit jesť, hlava a pravá ruka jeho uťaty a na řečništi na podívanou vystaveny.

Dobytím Říma nevzala ještě strana optimatův za své. Bylíť zejmena Brutus a Cassius početné vojsko okolo sebe shromáždili a v Asii i Macedonii mocně se postavili. Octavianus i Antonius, vypravivše se proti nim, porazili je u Filipp (42), kdež Brutus i Cassius setkali se s smrtí. Tak zmařena poslední naděje republikánův. Triumvirové rozdělili nyní říši mezi sebe a sice v ten způsob, že obdržel Antonius východní, Octavianus západní provincie, Lepidus pak Afriku. Sextus Pompeius dovedl se nad to vedlé nich zachovati v panství nad Sicilií, Sardinií, Korsikou a Poloponnesem.

[**Octavianus zniká všecky soupeře.**] Rozdělení toto nemělo žádného trvání; neboť Octavianus chtěl míti všecko. Nejprv dostaly se mu po bitvě u Myl (36) země Sexta Pompeia do rukou. Hned potom zbaven jesť Lepidus, kterýž domáhal se podílu v této kořisti, ale od vlastního vojska opuštěn byl, své državy, tak že Octavianus samoten ostál proti Antoniovi. Tento nedbaje hrozícího nebezpečenství, oddával se v Asii a Egyptě všelikým rozkošem a rozdávaje dětem královny egyptské Kleopatry pošetilým způsobem země římské, způsobil sobě tím nenávisť Římanův, kteří stáli vždy ještě o celistvosť panství svého. Když oba odpůrci k rozhodnému boji se strojili, měl Antonius mnohem věčí sílu válečnou než Octavianus, čítaloť pozemní vojsko jeho 100.000 mužů pěších, 12.000 jízdných, loďstvo pak 500 lodí, k nimž Kleopatra nad to ještě 200 lodí připojila. Vojsko Octavianovo skládalo se pouze z 80.000 mužů pěších a 12.000 jízdných, loďstvo jeho čítalo toliko 200 lodí; za to bylo vojsko tohoto spolehlivé a dobře vycvičené, loďstvu pak velel Agrippa, nejslavnější své doby admirál. Loďstvo obou soků setkalo se u mysu Actia, kdežto vojska jejich tábořila na pobřeží tohoto mysu. Rozličnými ztrátami podrážděný Antonius odhodlal se k rozhodné bitvě, již k přání provázející ho Kleopatry s loď-

stvem svým svésti chtěl. Když se však u Actia (31) štěstí od něho odvrátilo, dala se Kleopatra na útěk, Antonius pak, vzdav se zbaběle dalšího boje, pustil se za ní. Obojí vojska pozemní hleděla sice z pobřeží na boj, přece však zdráhalo se vojsko Antoniovo, vyhověti vyzvání vítěze, aby sklonilo zbraně. Sedm dní čekalo na návrat pána svého, ale když týden uplynul a též podvelitelé v útěku spásy hledali, vzdalo se posléze Octavianovi, jenž stal se odtud samovládcem státu římského. Octavianus pronásledoval poraženého soupeře svého do Egypta, kterýž se tu sám zprovodil se světa (30). Kleopatra, nadarmo míru se doprošovavší, vzala si taktéž život, načež Egypt obrácen jesť v římskou provincii.

Doba třetí: Řím císařský až do počátku valného stěhování se národů (30 př. Kr. až 375 po Kr.).

§. 50. Octavianus Augustus (30 př. Kr. až 14 po Kr.).

Octavianus nemaje ani důmyslnosti Caesarovy, ani vojenského nadání jeho, rovnal se mu jen v panovačnosti. S chytrou vypočítavostí a přetvářkou, jakož i s nejbedlivější obezřetností pracuje o ukonejšení jejím, dovedl lépe než Caesar držeti se dosaženého cíle. Napodobuje slavného předka svého, dal sobě uděliti nejvyšší úřady republiky, aby nejvyšší čili císařskou moc zákonným způsobem držeti se zdál. Ostatně obdržel od senátu titul imperatora v tom smyslu, jak ho Caesar byl užíval, a titul tento znamenal u něho zároveň nejvyšší moc vojenskou. Mimo to dáno mu příjmí Augustus (t. j. Osvícený), které mu od té chvíle zůstalo. Občané římští, spravovavší druhdy svět hlasováním svým v komitiích, pozbyli nyní veškeré moci. Zůstalyť sice komitie za nějakou dobu ještě v platnosti, ale právomocnosť jejich zkrácena až na volbu některých úředníků; za nástupců Augustových jsou zbaveny i tohoto práva a nesvolávány odtud více.

Jako Caesar, stav se samovládcem, moci své užíval způsobem chytrým a smířlivým, tak činil i Augustus. Vyhýbaje se vší krutosti, pečoval o to, aby správa veliké říše jeho náležitě byla spořádána, při čemž řídil se radou na slovo vzatých mužů.

Pomálu hojil se stát římský z ran, válkami občanskými jemu zasazených; pořádek a blahobyt vracely se opět zvýšenou měrou. Na neštěstí nebyla dědičnost důstojenství císařského zákonem vyřknuta; nejistota v posloupnosti způsobila tudíž záhy v zřízení státním mnohem horší kolisání, než za dob republiky.

[**Války Augustovy.**] Jakkoli Augustus nebyl milovníkem válek, zveličily se i za něho přece hranice říšské, neboť Rhaetie, Vindelicie, Noricum, Pannonie a Moesie spojeny jsou s říší. Pokusy, podrobiti si vlastní Německo, rozbily se o udatný odpor Germanův. Úspěchy obou statečných pastorků Augustových, Drusa a Tiberia, měly sice z počátku za následek dobytí západního Německa, ale lakotnost místodržícího Quinctilia Vara dohnala Germanův k zoufalému odboji, načež vedeni Hermannem, knížetem Cheruskův, způsobili římskému vojsku dokonalou porážku v lese teutoburském (9 po Kr.). Augustus přestal odtud na pouhém pojištění hranic porýnských. Narození spasitele Ježíše Krista spadá do doby panování císaře Augusta.

Obr. 13. Chrám v Nimech (Nemausus).

Pořádek a pokoj, panující za vlády Augustovy, měly příznivý vliv na duševní život Římanů, zejmena na poli básnickém.

vědeckém a uměleckém. Ve všech těchto směrech přivedli to Římané, drahně času toliko napodobovatelé vzorů řeckých, k výtvorům samostatným, ba v architektuře staveb obloukových, Etruskům vlastních, jež však Řekům byly neznámy, dodělali se skrze ustavičné jich zdokonalování znamenitého pokroku. Péčí Augustovou obnoveno nádherným způsobem 82 chrámů; jeho pak příklad napodobujíce, jali se bohatí Římané prováděti velikolepé paláce, divadla a t. p. Z chrámů Augustem vystavěných zasluhuje obzvláštního povšimnutí chrám v Nemausu (Nismes ve Francii obr. 13.). Ještě velikolepější stavba jest římský Pantheon, od Agrippy, zetě Augustova, postavený chrám Jovišův, ozdobený kopulí, jíž co do vyvedení sotva druhá rovnati se může. V obr. 14. spatřuje se vnitřní vid tohoto stavení.

Obr. 14. Vnitřní vid římského Pantheonu.

§. 51. Ostatní císařové z domu Augustova.*)

[**Tiberius 14—37 po Kr.**] Před smrtí svou jmenoval císař pastorka svého Tiberia, majícího již 56 let, nástupcem svým. Byltě on pokrytec a ukrutník, za něhož Římané zkoušeli všecky hrůzy svévolného panování. Trápě se ustavičným strachem, že životu jeho úklady se strojí, pronásledoval všecky vynikající muže, zbavuje se jich na pouhá udání placených špehýřův, na mnoze vylhaná. Předním nástrojem početných poprav byl mu Seianus, náčelník tělesných vojsk císařských (praetorianů), kterýž pána svého povlovně snažil se všech přátel odloučiti, aby posléze sám trůnu se zmocnil. Ale Tiberius poznal konečně obmysly jeho a dal ho též utratiti. Poslední léta panování svého strávil Tiberius na ostrově Kaprejích, nedůvěřivě uzavíraje se a všelikým nepravostem se oddávaje, zejmena i pití. Tak upadnuv jednou v těžkou mdlobu, pokládán jesť za mrtvého i strojeno se již holdovati jeho nástupci. Když opět procitnul, zardousil ho Macro, Seianův nástupce, naloživ naň podušek.

[**Gaius Caligula 37—41.**] Caligula, Drusův vnuk, kterýž nyní v panství následoval, vystihnul za nedlouho nad předchůdce svého všelikými nešlechetnostmi. Promrhav nejprv státní poklad, bral potom jmění soukromníkům i obcím napořád i zvýšoval daně, až staly se nesnesitelnými. Nikdo nebyl při tom bezpečen životem a poněvadž ani lidí sobě nejbližších neušetřil, učiněn jesť spiknutím náhlý konec životu jeho.

[**Tiberius Claudius 41—54.**] Praetoriané provolali nyní za císaře Claudia, syna Drusova, jenž za to každého z nich darem více než 1000 zlatých obmyslil. Panování jeho bylo s počátku dosti slušné, ale brzo zhoršilo se znamenitě vlivem dvou žen jeho, zločinné totiž Messaliny, a když tato odpravena, neméně zkažené Agrippiny. Zemřelť otráven Agrippinou a přijav prvé Nerona, syna jejího z prvního manželství, za vlastního.

*) Livia, čtvrtá manželka Octaviana Augusta, byla zasnoubena v prvním manželství s Tiberiem Claudiem Neronem. Z tohoto manželství pošli:

Tiberius † 37 — Drusus † 9 př. Kr.

Drusus: Germanicus † 19 — Claudius † 54

Germanicus: Caligula † 41 — Agrippina

Agrippina: 1. manž. Gn. Domitius, 2. manž. Claudius

(1) Claudius Nero

[Claudius Nero 54—68.] Nyní následoval Nero, kterýž, jakkoli byl vychován od výtečných učitelův, brzo stal se pravou příšerou člověčenstva. Otráviv nejprv nevlastního bratra svého, dal po té vlastní matku zavražditi a manželku svou odpraviti, aby pojíti mohl ženu nešlechetnou, načež následovaly vraždy a popravy všeho způsobu. Na něm zůstalo též podezření, že veliký požár, kterýž za jeho času Řím ztrávil, sám dal založiti; on ovšem svaloval vinu toho na křesťany a pronásledoval je způsobem ukrutným. Při tom byl muž neobyčejně ješitný, jenž co citerák, pocestný zpěvák, zápasník z řemesla a t. d. veřejně vystupoval, práhna po pochvale lidu. Obecná nevole nad tyranstvím jeho způsobila na konec zřejmý odboj, v kterémž Nero předvídaje osud svůj, od vlastního otroka dal se zabiti (68).

§. 52. Flaviovci (69—96).

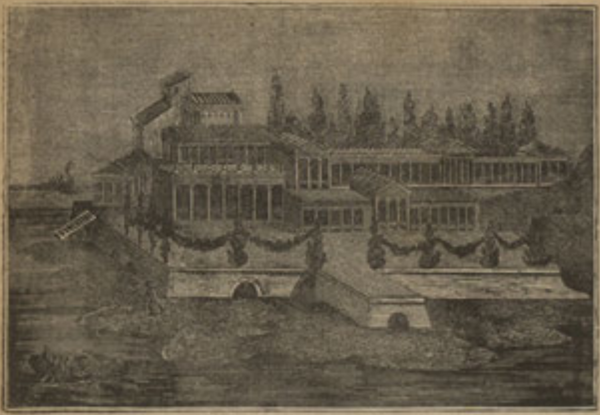
Po Neronově smrti vystřídali se na trůnu během roku tři císařové, skončili ale všichni smrtí násilnou. V osobě Tita Flavia Vespasiana (69—79), kteréhož legie syrské a egyptské za císaře provolaly, dostalo se konečně říši opět statečného panovníka. Opraviv spustlou kázeň u vojště, uvedl i důchody do lepšího pořádku. Vzpoura Židů, kteráž již za Nerona r. 66 byla vypukla, skončila se za Vespasiana dokonalou zkázou Jeruzalema. — Jinak zveličena jest říše římská dobytím Britannie.

Palaestina, již Pompeius byl přinutil k uznání římské svrchovanosti, dostala se později úplně v moc Římanů a spravována jest jako ostatní podrobené provincie od místodržících. Když poslední z nich Gessius Florus týráním svým Židy k vzpouře dohnal, svěřil Nero položení tohoto odboje Vespasianovi. Jelikož však celý národ s divokým vztekem odboje se účastnil, vedena válka až do vyhlazení. Povýšen byv na císařství a ubíraje se do Říma, odevzdal Vespasian velení synu svému Titovi, jenž dobyl povlovně všech pevných míst v Judsku i obklíčil konečně Juruzalem, kamž bylo se k neuvěření veliké množství lidu uchýlilo, kteří s neustupným zoufalstvím posledního útočiště svého bránili. Za nedlouho rozmohl se v městě ukrutný hlad, od něhož každodenně tisícové umírali, ale i tu nehodlali se ještě Židé vzdáti. Zatím však nestačili jich ochablé síly a tak podařilo se Římanům slézti na několika místech zdi městské; ale ještě nebylo konce odporu, neboť nešťastní Židé bránili dům za domem. Jen tak mohlo se státi, že v tomto zuřivém zápasu netoliko největší díl města, nýbrž i chrám popelem lehly (70 po Kr.). — Přes million Židů zhynulo prý za času války od hladu a meče, pozůstalí potkali se nejvíce s osudem otroctví.

Vespasiana následoval v panství syn jeho Titus (79—81), kníže ušlechtilých vlastností. Do doby panování jeho připadá onen hrozný výbuch Vesuvu, kterýmž zasypáno jest město Pompeji, jehož obyvatelé právě v amphitheatru seděli, pak Herculanum, a vůkolí strašně spustošeno padajícím popelem a stékajícími s vrchu proudy lávy. Více než půldruhého tisíciletí zůstávala obě města pochována pod rovem svým, až r. 1720 přišlo se ponejprv na stopy divadla herculanského, ležícího pod nově založeným městem Portici, odkudž počato pak pravidelné vykopávání, které později vztaženo i na prostor, kde druhdy bývaly Pompeji, a v němž pokračováno s věčí opatrností a zkušeností. Této příhodě děkujeme nyní zevrubných vědomostí o římském domě vůbec, zvláště pak o vnitřním rozdělení a úpravě jeho, tak že lze sobě na ten čas učiniti mnohem dokonalejší ponětí o způsobě života Římanův než samých Řekův. Obrazec 15. objevuje nám nádhernou, sochami ozdobenou síň, tak zv. atrium domu v Pompeji vykopaného. V obrazci 16. spatřujeme římský letohrádek, jakýž nalézá se vyobrazen na obmítce stěny v Pompejích. O nádheře podobných letních příbytkův, k nimž mimo vlastní dům panský příslušela početná stavení vedlejší, parky, obory, rybníky, stoky, vodopády i vodotrysky, nalezáme u starých spisovatelův líčení velice zajímavá. Obr. 17. podává nám vnější vid herculánské brány v Pompejích.

Obr. 15. Atrium domu v Pompeji.

Obr. 16. Římský letohrádek.

Obr. 17. Herculanská brána v Pompejích.

Po Titovi ujal se vlády tyranský bratr jeho Domitian (81—96), kterýž uvedl říši v bídu a nesnáze všelikého způsobu. Za něho shledaly se zbraně římské s četnými porážkami v Němcích i Dacii.

§. 53. Šťastní časové monarchie římské (96—180).

Po Domitianovi vystřídala se na trůně celá řada panovníkův, kteří jak znamenitými schopnostmi duševními tak spravedlivostí vynikali a za jejichž panování říše téměř po celé století směla těšiti se dobrému bydlu. Trajan, jeden z této řady (99—117), dobyv Dacie, Armenie, Mesopotamie, Assyrie a Nubie, uvedl říši římskou v nejvěčí objem, kterého nikdy prvé i po něm nedosáhla. Jinak pečoval o náležité spořádání práva a zakládaje silnice, mosty a průplavy, zvelebil též nemálo tržbu i obchod. Obr. 18 představuje most v Alcantaře hispanské, za jeho doby vystavěný.

Obr. 18. Most v Alcantaře hispanské.

Nástupce jeho byl Publius Aelius Hadrianus (117 až 138), rovněž z Hispanie pochodící. Ten nejsa přítelem válek, vrátil Parthům odňaté jim země s část nazpět i oddával se raději všeliké péči o správu a spravedlnost. Prostředkem ustavičných cest, kteréž po šíré říši věčím dílem pěšky konal, hleděl po-

třeby její náležitě poznati. Mnohé krásné stavby pocházejí z jeho nařízení. Odboj, na kterýž za jeho panování Židé opět se vydali, položen jesť krvavě (131—133).

Titus Antonius Pius (138—161), od Hadriana samého nástupcem naznačený, panoval dobrotivě; sám jsa spořivý, činil tím více pro chudé. Přijav Marka Aurelia (161—180) a Vera (161—169) za syny, učinil je svými nástupci. Tak spravovali poprvé říši římskou dva císařové najednou, vládnouce po 8 let (až do smrti Verovy) vedlé sebe, načež prvnější samoten dále panoval. Mark Aurel byl povahy ušlechtilé, přičinlivý panovník a statečný vojevůdce. Vedl dlouhou a nesnadnou válku s Kvady a Markomanny, kteří spolčivše se s jinými kmeny německými, hranice říše římské znepokojovali. Byltě první panovník, který jednak dobrotou jednak mocí přinutil zástupy germanské usaditi se vnitř říše římské; z jich řad doplňovány jsou legie a tak seznamováni Germané s válečným uměním Římanův. Od té doby vzrůstala denně váha Germanů na škodu říše římské: ti, kdož bydleli vně hranic římských, najížděli vždy prudčeji na říši římskou i bylo vždy nesnadnější udolati je; domácí pak rostouce napořád co do počtu, dostávali se k nejvyšším a nejčelnějším místům.

§. 54. Úpadek říše římské.

Od smrti Marka Aurelia klesla vždy více říše římská s časť nestatečností jeho nástupců, s časť nekázní císařských vojsk tělesních, odboji vždy nakloněných. Tak dbal Commodus (180—192), syn a nástupce Aureliův, jediné o štvanice zvířat a zápasy gladiatorův, ponechávaje vládu veliteli praetorianův. Aby způsobil sobě pokoj s Kvady a Markomanny, počal z nich najímati lid válečný. Prostopášnosť pomátla mu rozum do té míry, že nejdůvěrnější jeho přátelé nebyli před ním jisti. To způsobilo konečně odboj, kterýž učinil násilný konec životu jeho.

Městský hejtman Pertinax, jemuž spiklí byli trůnu dopomohli, ubit jesť od praetorianův. Ti dali nyní říši do skutečné dražby a prodali ji senátoru Didiu Julianovi, nejvíce nabízejícímu, 2250 zlatých každému vojáku. Legie v provinciích, rozhněvané z takového nectného jednání, prohlásili jiné císaře, z nichž konečně Septimius Severus dovedl se udržeti (193 až 211). Ten přičiňoval se vší silou a přísností, zastaviti

všeliký zlořád i spořádati poznovu správu i soudnictví. Hranic říše bránil, jak na udatného válečníka slušelo. Tyranský syn jeho Bassianus Caracalla (211—217) byl nehodným jeho nástupcem i zemřel posléze smrtí násilnou. Po krátkém mezivládí zbojce samého následoval Heliogabalus (218—222), domnělý syn Caracallův a kněz syrského boha slunce. Maje teprvé 15 let, byl rovněž tak bezbožný jako dětinský; po čtyrletém panování zabit jest v odboji vojenském.

Za panování následujících císařů, mezi nimiž byli též mužové stateční, stíhaly říši nevyslovné bídy. Příčiny takovýchto zjevů byly jednak nájezdy cizích národů, zejmena Germanův, tak že podobalo se již ke konci říše, jednak neustálé vzpoury vojsk, kteréž mezi jiným způsobily, že za jednoho času 19 nápadníků zároveň o trůn se ucházelo. Aurelian (270—275), kterýž všecko úsilí na to vynaložil, aby odvrátil obecnou zkázu, znikl šťastně nesnadnou tuto úlohu. Poraziv nejprv Gothy a Alemanny, kteří říši římskou ustavičně pleněním znepokojovali, obrátil potom zbraně své na říši palmyrskou, kteráž nedávno teprv na zříceninách panství římského v Egyptě, Syrii a jedné části Malé Asie byla se zřídila; podrobiv tyto země na novo, upevnil v nich moc římskou. Válečnými úspěchy proslavená doba jeho vzala však záhy za své; staltě se obětí úkladné vraždy v spiknutí, zosnovaném proti němu následkem nezvyklé přísnosti jeho.

Diocletian, r. 284 z přízně vojska na trůn povýšený, přihlížel především k tomu, aby vetché říši věčí bytelnosť zjednal, a sice novým spořádáním veřejné správy. Ustavičné nepokoje vnitřní, jakož i nájezdy vnější, jež nesnadno bylo udolati, vnukly mu myšlenku, postaviti nad říší dva císaře, aby spojené jich síly lépe stačily velikému úkolu. Proto jmenoval sobě spolucísaře, brzo ale provedl ještě další dělení moci, jmenovav sobě i jemu za pomocníky dva caesary co náměstky. S těmito muži rozdělil se Diocletian o správu provincií, zůstávaje jinak vždy ještě vlastní hlavou říše, až z omrzelosti a choroby posléze sám vlády se zřekl. Nové zřízení jeho, které i po něm potrvati mělo, neosvědčilo se, císařové i caesarové množili se tak rychle, že již r. 309 napočítáno neméně než šest císařův, kteří všickni mezi sebou se potýkali. Počet nápadníkův zmenšen ostatně brzo vítězstvím Konstantina nad Maxentiem blíž Říma (312),

kteréhož mu na díl dopomohli udatní křesťané, ve vojště jeho bojující. Bylť si je zejmena tím naklonil, že dal před bitvou vztýčiti prapor kříže, osvědčiv se takto přítelem křesťanství. Rok po bitvě u Říma byli toliko dva císařové, Konstantin a Licinius. Oba jsouce nakloněni křesťanství, dopustili vyznávání jeho ediktem milánským (313).

Po nemalých různicích rozdělili se Konstantin a Licinius o říši v ten způsob, že Licinius Asii, Thracii, díl Moesie a Egypt obdržel, Konstantinovi pak ostatek, tedy věčí díl, připadl (315). Rozdělení toto nemělo však dlouhého trvání; vzňalť se mezi císaři r. 323 nový boj, v němž Licinius dvakrát, u Adrianopole totiž a Chalcedonu, jesť poražen. Když následujícího roku o to se pokusil, aby ztraceného panství opět dosáhl, jal ho Konstantin i dal nad ním popraviti (324).

§. 55. Křesťanství.

Konstantin dosáhl vítězství hlavně tím, že slíbil křesťanům, kteří činili věčinu obyvatelstva říše římské, ale vzdor tomu vydáni byli neustálému pronásledování, ediktem milánským (313), že jim dovolí vyznání jejich, čímž je sobě velice naklonil. Dějiny křesťanů od prvního jich se objevení v Palaestině plny jsou zpráv o všelikých utrpeních a mukách, kteréž bylo jim od pronásledovatelův jejich snášeti, jakož i o neobyčejné vytrvalosti a trpělivosti, s kterouž odevzdávali se do vůle boží. Zbožný, hluku světského se stranící život prvních křesťanů vzbudil hned s počátku proti nim nenávisť lidu obecného; rozhlašovalit o nich, jakoby dopouštěli se nejrozlíčnějších zločinův, požívajíce masa lidského a páchajíce jiné nešlechetnosti; tajné noční schůze, kteréž mívali z bázně před nepřátely, stvrzovaly na pohled takové nepodstatné domnění. Počátek schválního pronasledování křesťanův učinil Nero. O hrozném způsobu utrácení zajatých křesťanův vypravuje dějepisec Tacitus, řka: „Popravování křesťanů dělo se s potupou; bylitě pokrýváni zvířecími kožemi, trháni od psů, připínáni na kříž aneb smolou napušťováni, aby za šera jako noční pochodně svítili.“ Také vařili křesťany v oleji, házeli je divé zvěři a vůbec strojili na ně všemožná muka. Počítá se deset velkých pronásledování křesťanů; nejrozsáhlejší a nejhroznější byla ona za Nerona a Diocletiana.

V třetím století počalo sobě zjednávati mezi křesťany průchod znamenité zavedení, tak zvané mniš st ví. Bylať příčina vzniku jeho dvojí; buď že hledali první mniši čili poustevníci před pronásledujícími je pohany útočistě v samotách a pustinách, buď že chtěli v odloučenosti a přemáhání sebe sloužiti jediné bohu. Egypťan Antonius (251—356) stal se původcem zřízení mnišství. Způsobilť zejmena mezi poustevníky, přebývajícími na poušti thebské, spořádaný spolek, jehož předním zaměstnáním byla modlitba a tělesná práce. Žák jeho Pachomius zdokonalil toto zřízení, a tak vznikla přičiněním jeho početná bratrstva mnichův, která v uzavřených staveních (claustra, kláštery) a v týněných újezdech žila podlé určitých pravidel. Hned s počátku čítalo se na tisíce mnichův a počtu jich rychle přibývalo zároveň s rostoucí svobodou křesťanského vyznání.

Stkvělý rozvoj křesťanství měl též své temné stránky; vznikalyť již záhy mezi křesťany četné spory o věcech víry, jež způsobily odštěpování a vznik rozličných sekt. Nejzávažnější v následcích svých byl spor, k němuž dal podnět Arius, popíraje božské přirozenosti Kristovy a tvrdě, že Spasitel je sice bohu otci podoben, nikoli ale jemu roven. První obecní sněm církevní, shromážděný r. 325 v Nicaeji, zatratil sice toto učení, ale různice nebyly tím nikterak uklizeny; našloť arianství četné přívržence v rozsáhlých krajích říše římské a zjednalo sobě průchod také k některým kmenům germanským, tak že církev katolická teprvé po staletém boji vrch obdržela.

§. 56. Konstantin Veliký a nástupci jeho.

[**Konstantin samovládcem 324—337.**] Ač Konstantin teprvé na smrtelném loži pokřtíti se dal, byl přece po celý čas svého panování křesťanství nejen nakloněn, nýbrž podporoval je vždy více a více proti pohanství. Stav se samovládcem říše, učinil Byzanc sídelním městem svým, kterýž odtud Konstantinopolí nazván a s neobyčejnou nádherou zveličen a okrášlen jesť. Nedrže se příkladu Diocletianova, aby k usnadnění správy druhého spolucísaře jmenoval, rozdělil raději říši na čtvero velikých dílů, kteréž nazval praefecturami, a tyto zase rozdělil v dioecese (počtem 13) a provincie (116). Občan-

skou jich správu složil na praefekty a jiné úředníky. Vojsku, po těchto správních okresích rozloženému, velel zvláštní náčelník, nazývaný dux čili comes. Rozděliv takto odbory správy veřejné, zamýšlel Konstantin zmenšiti moc vysokých úředníků a vyvarovati se možným odbojům. Státní rada, jejímiž nálezy císař v otázkách vážných se spravoval, skládala se z nejvyšších říšských úředníků, kteří vesměs zvláštními tituly vyznamenáni jsou. Osnova berní byla od Konstantina znova spořádána, ale tíže daní neumáleno.

[Nástupcové Konstantinovi.] Konstantin zůstavil tré synův, z nichž žádný jeho hoden nebyl. Rozdělilit se s počátku o říši, až po mnohých válkách a ukrutenstvích Constantius, druhý z nich, celé se jí zmocnil (353—361). Zemřelť na výpravě proti strýci svému Julianovi, jehož byly legie, v Gallii posádkou jsoucí, za císaře vyhlásily.

Julian (361—363), příjmím Odpadlec, byl sice v křesťanství vychován; a však obcuje s filosofy pohanskými a zamilovav sobě literaturu řeckou, pojal záhy k víře křesťanské velikou nechuť, tak že na konec, stav se císařem, veřejně k pohanství počal se přiznávati. Ale všeliké pokusy jeho, odíti toto ušlechtilejší podobou a zjednati mu opět převahu mezi obyvatelstvem říše, ukázaly se brzo býti zpozdilé a jalové. Zemřelť u výpravě proti Persám, byv šípem smrtelně raněn. Nástupce jeho Jovian, kteréhož vojsko císařem prohlásilo, vyznával víru křešťanskou a od té doby činili tak všichni císařové.

[Počátek stěhování se národů.] Až dosud dovedli římští císařové ubrániti se rozličným nájezdům sousedních národů, zejmena Germanů, Parthů a Persů jen s největčím napnutím sil, ba i odstoupením některých država (zejmena v Asii) a poplatky (zejmena Germanům), ale nájezdy jsou přece vždy odraženy a ztráta zemí bývala jen nepatrná. Nyní však blížila se bouře, jíž římská říše s věčí polovicí svou posléze podlehla. Z Asie vyřítili se totiž r. 375 Hunové, čeledi mongolské, a ti způsobili v národech germanských, podél hranic římských osedlých, takové vzbouření a hnutí, že věčina jich strojila se k rozhodnému útoku na říši římskou. Toto hnutí národů, způsobené stěhováním se Hunů, nazývá se v dějinách stěhování národův.

§. 57. Dodatek.

[**Vojenství římské.**] Neobyčejný vzrůst, jehož dosáhlo panství římské průchodem časův, byl na věčím díle výsledkem výborně spořádaného vojenství, v čemž málo který druhý národ dovedl se Římanům vyrovnati.

Veškeré válečné mužstvo Římanů činilo původně jednu legii, a ta skládala se z 3000 pěších a 300 jezdcův. Čím více zveličovalo se panství Říma, tím více vzrůstal i počet legií i mužstva jejich. Za doby nejvěčího rozkvětu republiky čítaly legie po 4200—6000 mužích, mezi nimiž bývalo 3000 těžkých oděncův (1200 kopinníků = hastati, 1200 předních = principes, 600 třetích = triarii a 1200 lehkých = velites); ke každé legii slušelo nad to 300 jízdných. Pěší lid legie dělil se na 10 práporů (manipulí), jízdný na 10 čet (turm). Vojsko spolčenců italských bylo podobně spořádáno, jako římské; ve válce přidělováno každé legii jedno oddělení vojsk spolčencův. Válečný lid, sbíraný kromě Italie nebo od spřátelených knížat na pomoc posýlaný, činil vojsko pomocné. Toto rozdělení vojska římského vzalo z časův Mariových dokonalou změnu. Vojsko spolčencův sloučeno totiž s hotovostí římskou v jeden celek, kterýž ozbrojen jest také jednostejným způsobem, odkudž ovšem rozdíl mezi hastaty a triarii a t. d. přestal; toliko pomocné vojsko činilo zvláštní sbor jako prvé. Jízdný lid nesbírán více v Italii, nýbrž v provinciích. — Prvé povinen byl každý měšťan, konati službu vojenskou a přispívati k nákladu válečnému. Tato povaha vojska římského co občanského vzala rovněž za své z dob Mariových; neboť on jal se přijímati i třídu proletariův do vojska, kteřiž ovšem musili býti placeni, odkudž toto nabývalo čím dál, tím výhradněji podobu vojska nájemného. Odtud počali chudí měšťané považovati službu vojenskou za pramen výživy, ani zámožnější všelikým způsobem jí se vzdalovali.

Za doby republiky bývalo zákonem, aby vojsko toliko ve válce drženo bylo pohromadě, po skončení jejím pak se propustilo. Když republika vzala za své, přestalo toto pravidlo a z těch dob měla říše vojsko stálé. Za prvních císařův stálo obyčejně 30—33 legií ve zbrani (za posledních válek občanských bylo jich až 45) a ty byly rozloženy posádkou po všech končinách říše. Tělesnou stráž císařův činily tak zvané

kohorty praetorianův, kteréž však brzo do té míry se pohoršily, že zhusta zavládaly trůnem, prodávajíce jej za těžký peníz nejvíce nabízejícím.

Námořní mocí nebýval Řím vlastně nikdy; toliko války s národy námořními donutily jsou Římanův, zříditi sobě také loďstvo; tak stalo se poprvé za válek punských. Za císařův bývalo loďstvo válečné a zřízení jeho vždy v dobrém pořádku.

[Přehled říše římské.] Za doby největší rozlohy své (za Trajana) čítala říše římská okolo 120.000 □mil zeměpisných a 145 mill. obyvatel. Obsáhnuvši povlovně všecky země okolo moře středního a rozšířivši se na sever trvale až k mocnému Dunaji a Rýnu, na východ a jih až do pouští středoasijských i afrických, slučovala nejpožehnanější, nejlidnatější a nejpokročilejší končiny tří dílův světa v jeden celek, kterýž měl na všecky strany nejsnadnější a nejlacinější (námořské) spojení.

Do svazku říše římské náležely

A) v Evropě:

1. Italie, vlastní půlostrov celkem od r. 266, k čemuž později přistoupily: Gallie předalpská (od r. 222—49 co zvláštní provincie), pak země Karnův a Venetův, Istrie a Ligurie.

2. Sicilie s vůkolními ostrovy, díl od r. 241, celá od roku 210.

3. Sardinie a Korsica (od r. 238 a 231).

4. Hispanie, od r. 205 považovaná za provincii římskou, r. 198 rozdělená na přední a zadní (H. citerior, H. ulterior); poslední, rozmnožena byvši (r. 138) o Lusitanii, rozdělena jest od Augusta na Lusitanii a Baetskou Hispanii, přední H. pak i s Kantabrií nazývána odtud H. tarraconskou.

5. Gallie záalpská (transalpina), dílem již od r. 121 až 106 získaná (Gallie narbonská), největším dílem od Caesara (58—51), ano i od Augusta dobytá, obsahovala celou nynější Francii i Belgii až k Rýnu, jakož i západní Švýcarsko i dělila se z dob Augustových *a)* na Gallii narbonskou, *b)* lugdunskou, *c)* Aquitanii, *d)* belgickou (s tak zvanou hořejší a dolejší Germanií).

6. Britannie (B. romana), po částech (43—50, pak r. 71 po Kr.) i s dolejším Skotskem dobytá a od Septimia Severa na hořejší a dolejší rozdělená.

7. 8. 9. Provincie podunajské, zejmena Rhaetie s Vindelicií (od r. 15 před Kr.), Noricum (taktéž) a Pannonie, dobytá sice již r. 35 př. Kr., ale teprv r. 10 po Kr. na provincii upravená.

10. Dacie od r. 106—270 po Kr.

11. Moesie od r. 29 př. Kr., rozdělená od Traiana na hořejší a dolejší.

12. Thracie příslušela sice již od r. 72 př. Kr. k říši, zřízena však co provincie teprv r. 46 po Kr.

13. Macedonie, co provincie od r. 148.

14. Illyricum, po částech r. 228, 167 a 35 (dalmatský díl) Římanům se poddavší, nazýváno jest později obyčejně Dalmatií.

15. 16. Achaia (Řecko, od r. 146), Kreta s Cyrenaicou od r. 96 a 66.

B) v Asii:

17. Asie vlastní (A. proconsularis) od r. 129; obsahovala trvale Mysii, Lydii, Carii a severozápadní Phrygii.

18. 19. Cilicie od r. 102, rozšířená za Pompeia o Pamphylii a Isaurii. Bithynie (od r. 74) se západním Pontem.

20. Galatie (od r. 25) s Lycaonií, východní a jižní Phrygií a Pisidií.

21. Cappadocie od r. 17 po Kr., ku kteréž r. 63 po Kr. přidán východní Pontus a r. 70 Armenie menší.

22. Syrie s Foenicií od r. 64 př. Kr. a s Palaestinou (od r. 44 po Kr.).

23. a 24. Cyprus od r. 58 a tak zv. Provincia insularum (s hlavním městem Rhodem), kteráž obsahovala východní Kyklady a pobřežní ostrovy Asie.

Od Trajana dobyty jsou na čas též: Armenia maior (114), od hořejšího Euphratu až k moři kaspijskému, pak Assyrie a Mesopotamie (115), brzo ale zase od Hadriana puštěny, podobně i později (163). Trvaleji příslušely k říši tak zvaná Arabie (zájordanský kraj mezi Damaškem a rudým mořem a část nyn. Hidžasu, od r. 105 po Kr.), pak co područí země Colchis, Iberie a říše bosporská.

C) v Africe:

25. Egypt i s krajem oas od r. 30, k čemuž za Trajana na čas přišla i Nubie.

26. Africa propria, původně država Karthaginských (prov. od r. 146), k čemuž připojeny jsou později (po r. 106)

pobřeží při obou Syrtách (nyn. Tripolsko), nejvýchodnější a konečně (46 př. Kr.) i východní Numidie, po čase (za Severa) pod jmenem Africa nova odtud zase oddělená.

27. Mauretanie, po r. 106 rozmnožená o západní Numidii, stala se r. 40 provincií římskou a dělena jest později na M. tingitskou (západní) a caesarejskou (východní).

Provinciální zřízení římské vztahovalo se jediné na země kroměitalské. — Národové v Italii nalezali se od časův přemožení svého v rozličném poměru k Římu. Nejbližší sousedé Říma na sever hluboko do Etrurie, na jih až do Kampanie požívali věčím dílem plného práva měšťanův římských a činili s Římem samým vlastní obec římskou; latinská města a latinské kolonie, po celé Italii rozseté, měla celou samosprávu, města bez práva hlasovacího (civitates sine suffragio) všecka břemena měšťanův římských, ale bez výhod jejich; ostatní národové nazývali se spolčenci (socii) a požívali rozličných práv. Této nestejnosti učiněn konec udělením plného práva římského všem Italianům (po r. 88 př. Kr.) a odtud stala se vlastně Italie ouhrnem státu římského.

Správa provincie příslušela odstupujícím praetorům a konsulům a přirucím jich úředníkům (quaestorům). Za dob republiky udělovány provincie od senátu, od časův Augustových pak rozeznávány provincie knížecí (prov. principis), kterýmž císař posýlal správce (legaty) z vlastní moci, a provincie senatus, kteréž uděloval senát jako prvé prokonsulům; počet oněch množil se až do Trajana napořád. Místodržící spojovali v rukou svých až do Konstantina všelikou moc správní, soudní i vojenskou. Tato okolnosť, jakož i ustavičné střídání se vrchních úřadníkův a prodajnosť míst v Římě vedly jsou k velikému sužování provinciálův. Teprv za císařův nastal lepší a spravedlivější řád v provinciích; od časův Augustových povoláváni zámožnější provinciálové i do senátu, od časův Trajanových i na císařství. Za Caracally uděleno konečně všem provinciálům právo římské, a tak společným právem občanským i trestním, společným jazykem správním, kterýž nad to všudež četnými koloniemi římskými šířen, zvláště pak i pospolitostí osvěty a náboženství (křesťanství) ocitovala se říše římská čím dál tím více co jeden celek, kterémuž k delšímu ještě trvání jediné vnitřního a vnějšího pokoje a čistějšího mravu se nedostávalo.

Chronologický přehled dějin.

I. Od nejdávnějších časův až na Cyra, původce říše perské (558).

2100 Moeris král thebský.
2100—160) Hyksové v Egyptě.
2000 Příchod Abrahamův do země Kanaan.
2000 Nimrod zakládá říši starobabylonskou.
1500 Mojžíš. Návrat Israelitů z Egypta do země Kanaan.
1500—722 Doba největší moci Foeničanův.
1250 (?) Ninus a Semiramis. Říše assyrská (1250—606).
1104 Dorové stěhují se do Peloponnesu.
1095—975 (?) Saul, David, Šalomoun.
975 Stát židovský rozpadá se v říši judskou a israelskou.
900 Konec valného stěhování se řeckých kmenův.
850—775 (?) Lykurg.
814 Založení Karthaginy.
753 Založení Říma. Romulus (753—716).
730—710 První válka messenská.
720 Zkažení říše israelské skrze Salmanassara. Zajetí assyrské.
715—672 Numa Pompilius.
670 Konec dodekarchie skrze Psameticha saisského.
645—630 Druhá válka messenská. Aristomenes. Tyrtaeus.
616—606 Necho II. Veliký.
606 Založení novobabylonské říše skrze Nabopolassara.
604—562 Nebukadnezar.
594 Solon.
586 Konec říše judské. Zajetí babylonské.
578—534 Servius Tullius. Řím dostává novou ústavu.

II. Od Cyra až po Alexandra Velikého (558—336).

560—527 Pisistratus.
558—529 Cyrus. Konec říše medské bitvou u Pasargad (558).
538 Konec říše novobabylonské.
534—509 Tarquinius Superbus.
529—522 Cambyses (Smerdis).
525—332 Egypt perskou provincií.
521—485 Darius I. Hystaspes.
510 Konec tyrannie Pisistratovcův.
509 Změny ústavy Solonovy skrze Klisthena. Zavedení ostracismu.
500—494 Odboj Ionův v Malé Asii.
494 Zřízení tribunův lidu.
491 Coriolan.
490 Bitva u Marathonu. Miltiades.
485—465 Xerxes I.
480 Bitva u Thermopyl (Leonidas) a Salaminy (Themistocles).
479 Bitva u Platej a Mykaly.
479 Hegemonie athenská.

451—450 Decemviři a zákony dvanácti desk.
449 Bitva u Salaminy cyprské.
431—404 Válka peloponneská.
429 Pericles †.
415—413 Výprava Athenských na Syrakusské. Alcibiades.
410 Vítězství Athenských u Cyziku.
405 Porážka Athenských u Aegospotam. Lysander.
404 Pád Athen. Počátek tyrannie třicátníkův.
399 Sokrates †.
389 Porážka Římanů od Gallů při řece Allii.
387 Mír Antalcidův.
383 Osazení hradu thebského od Spartanských.
371 Bitva u Leuktry. Epaminondas a Pelopidas.
366 Připuštění plebejův ke konsulství. Zřízení praetury.
362 Bitva u Mantineje.
359—336 Filipp macedonský.
346 Filipp macedonský stává se členem jednoty amfiktyonův.
342 První válka se Samnity.
338 Bitva u Chaeroneje. Konec samostatnosti Řecka.

III. Od Alexandra Velikého až do válek punských (336—264).

336—323 Alexander Veliký.
334 Alexandrova výprava na říši perskou. Bitva při řece Graniku.
333 Bitva u Issu.
333 Bitva u Arbely a Gaugamely.
330 Darius zabit od Bessa.
327—325 Alexander v Indii.
325—304 Druhá válka se Samnity.
323 Ptolomaeus, po smrti Alexandrově místodržící v Egyptě, zakládá později samostatnou říši, která za něho a nejbližších nástupcův jeho rychle se vzmáhá.
321 Římané v soutěskách caudinských.
312—64 Počátek říše syrské skrze Seleuka Nikatora (312—281).
301 Bitva u Ipsu.
298—290 Třetí válka se Samnity.
282—272 Válka Římanů s Tarentskými a Pyrrhem epirským.

IV. Od válek punských až do císařství Augustova (264—30 př. Kr.).

264—146 Doba válek punských.
264—241 První válka punská.
260 Námořní vítězství Římanů u Myl.
242 Vítězství Římanů u ostrovů aegatských.
224—187 Antiochus Veliký.
218—201 Druhá válka punská.
218 Hannibal přechází přes Alpy.
217 Hannibal vítězí u jezera trasimenského.
216 Hannibal vítězí u Kann.

216 Hannibal poražen u Noly.
207 Hasdrubal poražen nad Metaurem.
202 Hannibal poražen u Zamy.
200—197 První válka Macedonie s Římem.
197 Bitva u Cynoscephal.
191—190 Antioch válčí s Římany.
190 Bitva u Magnesie.
171—168 Druhá válka Macedonie s Římem.
168 Bitva u Pydny.
149—146 Třetí válka punská.
148 Třetí válka Macedonie s Římem.
146 Zkažení Karthaginy.
146 Řecko pod panstvím římským.
133 Pád Numantie.
133 Tib. Sempronius Gracchus a zákony jeho o pozemcích.
123 Návrhy reformační Gaia Sempronia Graccha.
111—106 Válka s Jugurthou.
111—101 Válka s Cimbry a Teutony.
104—101 Marius stává se čtyřikrát konsulem. Porážka Teutonův blíž Aquae Sextiae (102) a Cimbrův u Vercell (101).
91—88 Válka se spojenci.
88—82 První válka občanská mezi Mariem a Sullou.
87—84 První válka s Mithridatem. Mithridat poražen od Sully u Chaeroneje (86) a Orchomenu (85).
82—79 Sulla diktatorem.
74—64 Třetí válka s Mithridatem. Lucullus.
73—71 Válka s gladiatory a otroky pod Spartakem.
66 Pompeius zavírá boje s Mithridatem.
63—62 Spiknutí Catilinovo.
60 První triumvirat. Pompeius, Crassus a Caesar.
58—51 Výboje Caesarovy v Gallii.
49—48 Druhá válka občanská mezi Pompeiem a Caesarem.
48 Bitva u Pharsalu.
46 Bitva u Thapsu.
45 Bitva u Mundy. Zničení strany Pompeiovy.
45—44 Caesar samovládcem.
44 Caesar úkladně zabit.
43 Druhý triumvirat. Octavian, Antonius a Lepidus. Proskripce. Cicero zabit.
42 Zničení strany republikánské u Filipp.
30 Octavian stává se bitvou u Actia samodržcem říše římské.

V. Od císařství Augustova až do počátku stěhování se národův (30 př. Kr. až 375 po Kr.).

30 př. Kr. Řím hlavou císařství.
30 př. Kr. až 14 po Kr. Octavianus Augustus.
9 po Kr. Porážka vojska římského v lese teutoburském.
14—37 Tiberius.

37—41 Caligula.
41—54 Claudius.
54—68 Nero. První pronásledování křesťanů.
69—81 Flaviovci.
70 Zkáza Jeruzalema skrz Tita.
81—96 Domitian.
98—117 Trajan. Dobytí Dacie, Armenie, Mesopotamie, Assyrie a Nubie. Největčí rozloha říše římské.
117—138 Hadrian.
138—161 Antoninus Pius.
161—180 Marcus Aurelius a Verus (161—169). Kvadi a Markomanni.
180—192 Commodus.
193 Didius Julianus dosahuje dražbou císařství.
193—211 Septimius Severus.
260—268 K císařství hlásí se 19 nápadníkův najednou. Doba tak zvaných 30 tyrannův.
270—275 Aurelian obnovuje říši římskou.
284—305 Diocletian volí sobě spolucísaře a dva caesary k pomoci ve správě říše.
308 Šesť císařů potýká se o panství.
313 Licinius a Konstantin povolují ediktem milánským svobodného vyznávání víry křesťanské.
324—337 Konstantin samovládcem. Křesťanství stává se náboženstvím státním.
325 První sněm církevní v Nicaeji. Arianství zavrženo.
337—361 Z tří synů Konstantinových, povolaných k vládě, stáva se posléze Constantius samodržcem celé říše (353—361).
361—363 Julian Odpadlec.
375 Počátek stěhování se národův.

Obsah.

Starý věk.

Doba první: Řím královský (753—509 př. Kr.).

Doba druhá: Řím republikou (509—30 př. Kr.).

I. Povlovné rozšiřování panství římského nad Italií Střední a Dolejší (509—264).

II. Doba válek punských (264—146).

III. Povlovný vzrůst Říma na moc světovou až do pádu republiky (146—30 př. Kr.). Ustavičné vnitřní bouře.

Doba třetí: Řím císařský až do počátku valného stěhování se národů (30 př. Kr. až 375 po Kr.).

DŘEVNÍ
ŘECKO.

Náklad B. Tempského v Praze.